

REDACTOR: MUGUR ANDRONIC

HUȚULII

O MINORITATE DIN BUCOVINA

FUNDATIA PENTRU
DEZVOLTAREA SOCIETATII CIVILE

SOCIETATEA CULTURALA
„STEFAN CEL MARE” - BUCOVINA

Dedícăm această lucrare
Adevărului despre istoria
Bucovinei și Ospitalității
pamântului său românesc...

ISBN 973 - 0 - 00566 - 4

PAGINI DIN ISTORIA
ȘI
CULTURA BUCOVINEI

I.

HUȚULII

O MINORITATE DIN BUCOVINA

REDACTOR

Mugur Andronic

SUCEAVA – ROMÂNIA
MCMXCVIII – LA A LXXX-A
ANIVERSARE A REÎNTOARCERII
BUCOVINEI LA SÂNUL PATRIEI

Aspects of Bukovina's Culture and History

I.

THE HUTSULS – A MINORITY IN BUKOVINA

Editor: Mugur Andronic

Cover: Mugur Andronic

Photos: Mugur Andronic

Coperta: Mugur Andronic

Fotografii: Mugur Andronic

Ilustrații din „Herzogthum Bukowina in Wort und Bild“, Wien, 1882; R. F. Kaindl, „Die Huzulen. Ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung“, Wien, 1894.

*Coperta reproduce o imagine a căii ferate ce lega orașul
Rădăuți de Seletin (azi în Ucraina).*

C U P R I N S

1. Cuvânt înainte (M. Andronic)	7
2. Cadrul natural de habitat – Obcinele Bucovinei (D. Zoderu)	9
3. Huțulii – între istorie și politic (M. Andronic)	13
4. Din etnografia și folclorul huțulilor (M. Andronic, A. Blănaru)	41
5. Limba huțulilor din Bucovina (I. Rebușapcă)	55
6. Un punct de vedere (V. Macovei)	81
7. Unele date și aspecte cu privire la situația demografică și socio-profesională din comunele Brodina și Ulma (A. Andronic, I. Grigoraș)	83
8. Rezumat (limba engleză)	93
9. Ilustrații	

C O N T E N T S

1. Foreword	7
2. The geographical background Obcinile Bucovinei	9
3. The Hutsuls - between history and politic	13
4. Aspects of Hutsul folklore and ethnography	41
5. The Hutsul language from Bucovina	55
6. A point of view	81
7. Socio-professional and demographic realities in Brodina and Ulma parishes in Suceava county.....	83
8. Abstract	93
9. Illustration	

CUVÂNT ÎNAINTE

Într-o Europă a viitorului mileniu, casă comună și generoasă pentru toți cei care destinul istoric le-a hărăzit traiul pe acest continent împătimit de atâta cultură, civilizație, dar și suferind milenar de distrugerii și violență, diversa problematică a minorităților va fi în mod cert rezolvată.

În ceea ce privește România, considerăm că este în general cunoscută ospitalitatea și spiritul tolerant față de minorități și cultura lor, care a caracterizat pe români de-a lungul întregii lor istorii.

Pornind de la interesul firesc de a cunoaște realitățile contemporane care caracterizează minoritatea huțulă din România (Bucovina), a cărei existență seculară în Carpați constituie o pagină distinctă a istoriei acestor străvechi plaiuri dacice și apoi românești, SOCIETATEA CULTURALĂ „ȘTEFAN CEL MARE” - BUCOVINA din Suceava a propus cunoscutei organizații FUNDAȚIA PENTRU DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII CIVILE colaborarea prin cofinanțare la proiectul al cărei finalitate parțială este lucrarea de față.

Este deci meritul fundației bucureștene de a fi susținut majoritar efortul material la tot ce a însemnat finalizarea acestui proiect, drept pentru care ne exprimăm aici - și pe această cale - întreaga gratitudine din partea beneficiarilor, ca subiecți ai studiilor, și mai ales din partea Societății culturale.

Prin urmare, considerăm că derularea studiilor privind minoritatea huțulilor din Bucovina a căpătat unele valențe care se pot înscrie în context internațional (inclusiv în cadrul dialogului de viitor româno-ucrainean) și firește în primul rând național, ca o contribuție la cunoașterea specificului și problematicii acestei minorități.

În același timp, documentarea făcută va contribui și la creionarea tematică și dotarea patrimonială a muzeului minorităților din Bucovina istorică, al cărei deschidere oficială către public, într-o primă formă de prezentare, a avut loc sub patronajul SOCIETĂȚII CULTURALE „ȘTEFAN CEL MARE” - BUCOVINA în ziua de 15 august 1997 la Cacica.

Încheind, dorim să mulțumim încă o dată tuturor colaboratorilor noștri la finalizarea acestui proiect și în primul rând să ne exprimăm speranța că astfel de studii interdisciplinare, cu caracter cu adevărat științific și obiectiv, cu reliefaarea tuturor necesităților la zi a românilor din Ucraina, vor fi materializate în următorii ani și în țara vecină.

prof. drd. Mugur Andronic

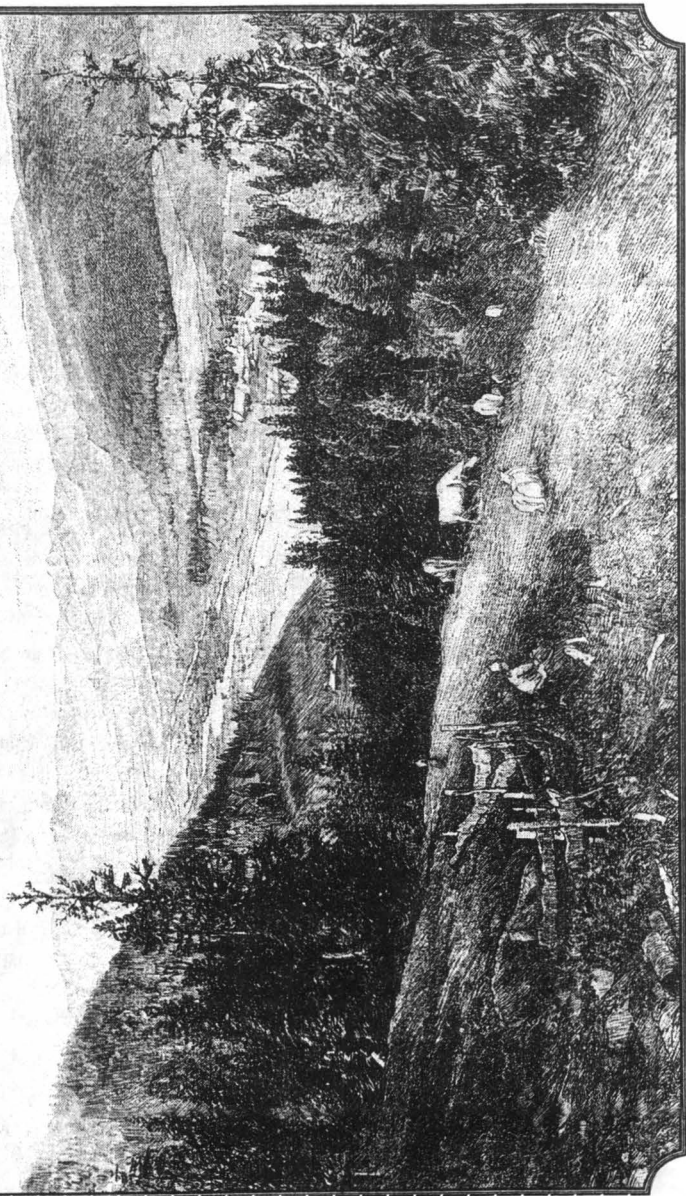
MUZEUL NAȚIONAL AL BUCOVINEI - SUCEAVA

șef departament arheologie

SOCIETATEA CULTURALĂ “ȘTEFAN CEL MARE” - BUCOVINA
președinte executiv

Satul Nisipitu la mijlocul secolului al XIX-lea.

termice la nivel local.

Temperatura aerului scade treptat de la est la vest și de la sud la nord, astfel că se înregistrează valori de temperaturi medii anuale de 4°-6°.

Precipitațiile medii anuale în Obcinele Bucovinei oscilează în jurul valorii de 850 mm cu diferențieri evidente pe direcția NV-SE, 695 mm la stația Cîmpulung Moldovenesc, 960 mm în Obcina Feredeului și peste 1000 mm în Obcina Mestecănișului.

Mișcările adective ale aerului sunt predominante pe direcția NV-SE, vânturile de NV având o frecvență de 41% iar cele de SE-15%. În acest mod se explică cantitatea mai mare de precipitații ce cad pe versanții cu expoziție vestică sau nord-vestică în comparație cu versanții opuși.

În timpul iernii mai ales se manifestă inversiunile termice dar acestea se pot produce și în sezonul cald în condițiile circulației unor formațiuni barice anticlonale.

Regionarea climatică a Obcinelor Bucovinei individualizează două areale climatice: de NV, cu temperaturi mai scăzute și precipitații mai bogate și de SE, aflat sub influența climatului temperat continental din E.

Aceste condiții climatice duc la formarea unei rețele hidrografice bine reprezentate, cu o densitate de 0,7-0,9 km/km² și o scurgere medie specifică de 10 l/s/km².

Prezența rocilor mai rezistente la eroziune și a pădurilor în NV Obcinelor determină o creștere a valorilor pentru scurgerea medie solidă și turbiditate, pe direcția NV-SE.

Principalii colectori sunt Moldova – cu un debit mediu de 15 m³/s la Păltinoasa, Bistrița Aurie – 10,5 m³/s la Iacobeni și Suceava – 6,5 m³/s la Vicov.

Geneza și evoluția rețelei hidrografice i-au imprimat acesteia un aspect ortogonal, cursurile longitudinale debușând în cele transversale, în unghi drept. Evident, această configurație a fost determinată și de particularitățile de natură structurală.

Învelișul vegetal, dependent de relief și de climă, determină conturarea unui landschaft specific. Deloc întâmplător, această zonă de nord a Moldovei a primit denumirea de Bucovina, imediat după anexarea ei de către habsburgi (în limba germană „die Buche“ = fag). Prin urmare Buchenland din care provine românescul Bucovina desemnează o zonă forestieră cu o mare dezvoltare, unde la loc de frunte se situează făgetele.

Actualmente pădurea acoperă 75% din teritoriul Obcinelor, fiind structurată pe trei etaje forestiere: *etajul molidului* – în Obcina Mestecănișului și pe versantul vestic al Obcinei Feredeului unde domnește autoritar molidul

(*Picea excelsa*), la care se adaugă bradul (*Abies alba*), pinul (*Pinus silvestris*), fagul (*Fagus silvatica*), *etajul de tranziție molid - fag* – în partea centrală, tot cu molidul ca esență de bază dar cu suprafețe extinse ocupate de brad și fag și *etajul fagului* – pe fațada estică a Obcinei Mari – unde predomină fagul. Se adaugă pajiștile corespunzătoare fiecărui etaj forestier și care se caracterizează printr-o mare productivitate și valoare furajeră.

Sub aspect faunistic se remarcă prezența elementelor caracteristice de altfel pentru cea mai mare parte a Carpaților de altitudine mijlocie și mică. Mamiferele specifice arealelor forestiere ale Obcinelor sunt lupul (*Canis lupus*), vulpea (*Canis vulpes*), mistrețul (*Sus scrofa*), căprioara (*Capreolus capreolus*), veverița (*Sciurus vulgaris*). Cerbul carpatin (*Cervus elaphus*), ursul brun (*Ursus arctos*), râsul (*Lynx lynx*) și pisica sălbatică (*Felis silvestris*) au areale mai reduse de răspândire. Cei mai cunoscuți reprezentanți ai avifaunei sunt cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*), cocoșul de mestecăn (*Lyrurus tetrix*), ierunca (*Tetrastes bonasia*), prepelița (*Coturnix coturnix*), potârnichea (*Perdix perdix*).

Ihtiofauna Obcinelor se suprapune zonei păstrăvului (*Salmo trutta fario*) și lipanului (*Thymallus thymallus*). Lostrîța (*Hucho, hucho*) populează în prezent doar apele Bistriței Aurii, dispărând din Moldova și Suceava ca urmare a unui pescuit nerațional.

Condițiile ero-bio-climatice determină o mare extensiune a solurilor brune acide montane repartizate în Obcina Feredeului, Obcinele Brodinei, nordul Depresiunii Moldovitei și nordul Obcinei Mari. În vestul acestui raion pedogeografic, respectiv în Obcina Mestecănișului predomină solurile podzolic-montane iar în partea de S-E a Obcinelor Flișului au o mare răspândire solurile brune montane.

Rezervațiile naturale reprezentative pentru zona Obcinelor constituie biotopuri cu o mare bogăție de relice glaciare. Dintre acestea menționăm complexul de tinoave de la Lucina, Dealul Răchitișul Mare de lângă Benia, unde se conservă „*Aretostaphylos uva-ursi*“, tinoavele oligotrofe și eutrofe de la Botuș, pe valea Moldovei și de la Valea Sfînei.

Cea mai importantă resursă naturală din Obcinele Bucovinei este pădurea. Pe baza lemnului - de rășinoase mai ales - exploatat din această zonă, s-a practicat în trecut un plutărit intens pe Bistrița iar la începutul secolului nostru existau peste 50 de fabrici de prelucrare a lemnului și gateri, înșiruite pe valea Moldovei între Cîmpulung Moldovenesc și Gura Humorului.

Alt sector economic foarte bine reprezentat este zootehnia care se bazează pe creșterea bovinelor și ovinelor înregistrându-se densități de 60-70 bovine/100 ha. Tehnica de furajare a animalelor, de ameliorare a fânețelor și

pășunilor la care se adaugă calitatea pajiștilor naturale determină un caracter intensiv pentru sectorul zootehnic.

Simbioza dintre industria prelucrării lemnului și creșterea animalelor formează binomul care definește economia pe plan local (I. Iosep)

În cristalinul Obcinei Mestecănișului sunt prezente zăcăminte de sulfuri, mangan și fier. Minereul de mangan – cu predominanța rodocrozitului – se prezintă sub forma lentilelor și stratelor lenticulare, fiind exploatate la Dadu, Orata, Tolovanu, Arșița.

Umanizarea Obcinelor Bucovinei și-a lăsat amprenta în special în sectoarele de vale unde s-a conturat un landschaft specific cu tendințe spre dezechilibrul mediului ambiant. În zonele mai înalte se pare că echilibrul natural a fost mult mai puțin afectat, fapt determinat de o umanizare mai slabă și de o economie predominant silvozootehnică.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- 1 Barbu N. *Obcinele Bucovinei*, București, 1976
- 2 Călinescu R. *Biogeografia României*, București, 1969
- 3 Iosep I. *Tipologia așezărilor rurale din Obcinele Bucovinei*, St. cerc. geogr., Institut. înv. Sup., Suceava, 1983
- 4 Mutihac V., Ionesi L. *Geodezia României*, București, 1974
- 5 Prodan Iorgu *Toponimie românească*, București, 1963
- 6 *Geografia României*, vol. III, București, 1983

HUȚULII - ÎNTRE ISTORIE ȘI POLITIC

Mugur Andronic

Încă de la început, trebuie să menționăm faptul că în acest cadru nu ne propunem să scriem o adevărată istorie a huțurilor, să epuizăm diversa problematică legată de această populație, devenită pentru cercetători, de mai bine de un secol, o adevărată „enigmă a etnologiei“.

Prezentăm în schimb cititorului o sinteză, care se dorește cât mai analitică, a istoriografiei originii lor, dar și a numeroaselor aspecte legate de apariția și existența huțurilor în spațiul mioritic bucovinean.

Arealul geografic de cea mai densă răspândire a acestora se plasează în trei raioane din Ucraina, Zacarpatia¹ (pe cursul Tisei Albe și celei Negre), Ivano-Francovsk (pe valea Prutului și a Ceremușului Negru) și Cernăuți (de-a lungul cursului Ceremușului Alb) și în nord-vestul jumătății sudice a Bucovinei istorice, ceea ce în mare corespunde cu județul Suceava de astăzi. Deci, în general, huțulii se pot departaja după locul unde s-au stabilit cu traiul în transcarpatici, galițieni și bucovineni.²

În județul Suceava cea mai densă microzonă de locuire aparține cursului superior al râului cu același nume, comunelor Brodina și Ulma, populație de aceeași origine, dar dispusă mai dispersat, fiind în localități montane din bazinul superior al Moldovei (Benia, Bobeica, Argel, Rașca, Demacusa, Ciumârna, Ostra, Gemenea...) sau valea Bistriței Aurii (Iedul, Valea Stâncii, Tătarca).

La începutul secolului, populația huțulă apărea în Dicționarul geografic al Bucovinei (Em. Grigorovitz) în și mai multe localități.³ Firește, ca orice minoritate, efectele deznaționalizării în cadrul convețuirilor cotidiene cu majoritatea au fost și în cazul ei reale, deși ritmul derulării acestui proces de pierdere a identității etnice a fost moderat datorită specificului vieții lor montane, mai izolate și încărcate de tradiționalism.

¹ Prin „Zakarpatskaia Ukraina“ se înțelege Ucraina transcarpatică.

² D. Goberman, *Hutzulsčina - kraj iskustva*, Moscova, Leningrad, 1966, p.6. Lucrarea face un scurt istoric a apartenențelor statale a teritoriilor unde locuiesc azi huțulii, începând cu secolul IX, prezentare cu derogări de la adevărul istoric fără să prezinte practic date despre etnogeneza acestora.

³ *Op. cit.*, p. 11, 19, 65, 85, 101, 115, 165, 186, 192, 217 și altele.

În ceea ce urmează ne propunem să analizăm spațiul geografic ocupat de huțlii din județ, din punct de vedere al apariției habitatului uman aici.

După cum au demonstrat cercetările mai vechi sau mai noi, ca și unele descoperiri izolate făcute de-a lungul timpului,⁴ cele mai vechi vestigii arheologice ale existenței omului în obcinele Bucovinei provin din paleolitic și neolitic, fiind însă legate nu de așezări permanente, ci de prezențe temporare, sezoniere, legate în principal de activitatea de vânatoare a comunităților umane preistorice. În ceea ce privește, de exemplu, comuna Straja, din apropierea Brodinei și Ulmei, avem și aici unele atestări în acest sens. Cu mai bine de un veac în urmă, Dimitrie Dan semnală diverse descoperiri, inclusiv pe sesia parohială din localitate, constând în așchii și unelte de silex.⁵ Un astfel de ogor, cu silex, a fost identificat de autorul acestor rânduri în timpul cercetărilor de teren din Straja (oct. 1997), proprietate a lui Constantin Popescu, cel care ne-a relatat și despre descoperirea unui „ciocan“ din silex pe care îl găsisese cu mulți ani în urmă în pădurea de pe dealul Cornu, din comuna Brodina. Cu același prilej al cercetărilor noastre, s-a descoperit pe botul terasei Pârâului Baimacului o așchie de silex negru-cenușiu. În sfârșit, în urmă cu trei decenii, la școala generală din Straja se păstra un topor din piatră, descoperit pe arealul comunei.⁶

Așa cum au demonstrat până acum cercetările arheologice, zona montană a județului a început să fie efectiv locuită abia în evul mediu. Ceea ce nu se cunoaște încă exact este însă momentul de debut al habitatului medieval în obcinele Bucovinei, cât și etapele, dinamica locuirii în primele veacuri medievale. După părerea noastră începerea acesteia în zonă s-a făcut datorită puternicului curent migraționist din Transilvania la răsărit de Carpați, care a precedat așa numitul „descălecat“ al Moldovei. Cum era și firesc, considerăm că primele așezări durabile au luat ființă în secolul al XIV-lea tocmai pe cursul superior al Moldovei, pe valea râului (Vama, Cîmpulung, poate și Frasin), folosită în mare parte ca itinerar din și spre Transilvania. Au urmat cu timpul, în secolele XV-XVIII, pornindu-se inițial de la forme simple de așezări, de tipul gospodăriilor dispersate sau a sălașelor, numeroase așezări folosind în

⁴ D. Olinescu, *Charta arheologică a Bucovinei*, BSGR, trim. I-II, Buc., 1894, passim; I. Iosep, *Considerații istorico-geografice privind evoluția așezărilor omenești din Obcinele Bucovinei*, Suceava, XIII-XIV, p. 221; M. Andronic, *Noi descoperiri paleolitice în zona montană a județului Suceava* (mss.); Idem, *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Solonet din paleolitic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, Suceava, Supliment VI, 1995-1996, p.73, pct. 135.

⁵ D. Dan, *Comuna Straja și locuitorii ei*, Cernăuți, 1897, p.1.

⁶ Informație Vasile Popescu, primarul comunei Brodina, originar din Straja.

principal bazinele hidrografice de afluenți. În această perioadă au existat izolat unele sălașe („Sălașul Hlibu“-1534 sau „Sălașul Mare“-1534 în nordul Obcinei Feredeului)⁷, dar mai ales locuințe sezoniere ale celor care foloseau fânașurile montane, toate în arealul altitudinal unde se vor stabili mai târziu huțului.

O problemă de mult timp controversată este cea a provenienței etnonimului huțulilor, care a fost de regulă analizată concomitent cu cea a originii etnice a acestei populații, numită de către români după cum se știe „huțani“.

O veche explicație a numelui lor, azi prea puțin creditată, se leagă de posibila proveniență din românescul „hoț-hoțul“, amintită de-a lungul vremii de Hajdeu, E. Kažužniacki, R.F. Kaindl, F.Miklosich, A. Brückner, S. Łukasik, St. Hrabec, P. Skok ș.a.⁸ Printre cei care au respins ipoteza se numără I. Nistor, O. Densușianu, D. Crînjală, N. Drăganu, I. Pătruț, G. Ivănescu, ultimul opinând că nu este posibil ca un astfel de nume, peiorativ, dat de alții, să fie acceptat de către huțuli.⁹ Oricum, coincidența dintre această explicație și semnalările documentelor istorice din secolul al XVII-lea, cât și unele tradiții despre deprinderile prădalnice ale huțulilor consemnate în scris mai târziu dau încă de gândit.

Tot o veche ipoteză, puțin credibilă, este cea care încearcă să lege etnonimul de uzi, populație de migratori de origine comună turcică cu pecenegii și cumanii, care ulterior s-ar fi slavizat. De la numele acestor migratori ar deriva prima parte din „huțul“, iar „-ul“ ar fi articolul românesc sau o terminație turcică.¹⁰ Notabil mai este și faptul că în legendele huțulilor eroul lor eponim se numea „Uz-ul“.¹¹

Alte date despre această eventuală origine etnică se vor da însă mai târziu.

⁷ I. Iosep, *op. cit.*, p. 222.

⁸ I. Nistor, *Românii și rutenii în Bucovina*, Buc., 1915, p.30, notă 1; I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, p. 10, nota 1; G. Ivănescu, *Originea huțulilor și a tuhoților*, în *Analele Universității din Timișoara*, seria Șt. Fil., I, 1963, p. 311; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, Buc., 1933, p. 412, unde, printre altele, aflăm că O. Densușianu explică cuvântul „hoț“ din radicalul slav „chop“ („a lua, a prinde“).

⁹ N. Drăganu, (*op. cit.*, p. 412) argumentează că numele nu derivă de la „hoți“, deoarece românii nu le zic nici „hoții“, nici „hoțuli“ sau chiar „huțuli“, ci „huțani“.

¹⁰ R. F. Kaindl, *Die Huzulen. Ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung*, Wien, 1894, p. 3, care consideră că numele „huțul“ nu pare atât de vechi ca cel al uzilor.

¹¹ D. Onciul, *Din istoria Bucovinei*, p. 292, nota 21, în *Scrieri istorice*, Buc., 1968.

I. Pătruț, (*Nume de persoane și nume de locuri românești*, Buc., 1984, p. 27) comentând antroponimele „Uz“, „Uzu“, „Uz(e)a“ și toponimele „Poiana Uzului“, „Valea Uzei“, „Pasul Uz“, nu le leagă de uzi, dar vede la aceste antroponime forme inițiale cu un „h“ înainte, pierdut ulterior - „Huzul“, „Huzea“, „Huza“... Pornind de la cele de mai sus, supunem atenției filologilor posibilitatea derivării de aici a unui antroponim „Huzul - Huțul“.

O altă opinie împărtășește G. Ivănescu, conform căreia etnonimul este de dată veche (nou, s-ar explica ușor cu mijloacele limbii ucrainene), chiar de epocă tribală, fiind probabil un nume tribal, autorul ajungând să creadă că la baza numelui, prin metateze și alte presupuneri, stă denumirea tribului slav al ulicilor.¹²

Ținând cont de importanța calului în viața montană a huțurilor, de mersul său legănat pe cărările abrupte și încercându-se găsirea unei explicații mulțumitoare, de la o vreme s-a optat pentru termenul „huțatesia“, care în ucraineană înseamnă „a se sălta în sa“, „a se legăna pe sa“.¹³

În sfârșit, o ultimă ipoteză notabilă, la care suntem tentați și noi să subscriem, se leagă de posibilitatea derivării de la un nume topic. Încă din 1915 Ion Nistor afirma: „Huțan pare să derive de la un nume topografic, format după analogia lui Moldovean, Ardelean etc. Patria Huțanilor trebuie căutată în munții Pocuției...“¹⁴ Este sigur că etnonimul ucrainean (huțul) este înrudit cu cel românesc (huțan) și ipotetic el ar putea fi de la o parte finală a topicului „Pocuția“.¹⁵ La acestea mai adăugăm și considerații personale. Însuși etnonimul „ucrainean“ derivă de la un nume topic (Ucraina - craina), ca și numele multor altor triburi și populații din zorile evului mediu al slavilor de răsărit; pe lângă Pocuția, mai găsim în același spațiu slav Podolia sau Polesia. Prin urmare suntem de părere că huțului s-ar fi numit (sau ar fi fost denumiți) după numele regiunii de la N-NV de Bucovina.

În ceea ce privește explicarea originii etnice a huțurilor, problema pare cel puțin la fel de controversată ca cea privind etnonimul. Vom începe cu teoriile care se pot demonstra cel mai puțin.

R.F. Kaindl vede în huțuli resturi slavizate de sciți, goți, cumani sau mongoli.¹⁶ Volkov, Niederle, caută originile lor în Caucazi, Bachmakov și Sacher - Masoch insistând chiar asupra înrudirii ipotetice a acestora cu osetinii caucazieni, urmași ai populațiilor scitice. Tot din sciți (sau traci) s-ar fi tras huțului după Kochkov.¹⁷

¹² *Op. cit.*, p.311 - 313.

¹³ Informație învățător Mihai Ghiorghe, din Brodina și col. Vasile Macovei din Paltinu (comuna Vatra Moldoviței). Vezi și M. Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, Buc., 1993, p. 176.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 31.

¹⁵ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 413.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 2.

¹⁷ L. Niederle, *La race slave. Statistique - démographie - anthropologie*, Paris, 1911, p. 46.

Printre alte origini, s-a scris la un moment dat și despre una vandalică.¹⁸

Folosind numai argumentare de artă populară și de etnografie, E.Kolbenheyer descoperea o apropiere deosebită între huțuli, suedezi și norvegieni.¹⁹

Pornindu-se de la o apropiere de nume (uzi - uți - guțuni - huțuli), au fost numeroși istorici, începând cu E. Kałuźniacki, care au văzut în uzi (cumani) slavizați strămoșii acestora. Același autor pomea în demersul său de la atestarea în secolul al XIII-lea a unei enclave cumane în Maramureș. D. Onciul aducea drept argument al existenței efective al unor „așezări cumane în Bucovina“ numele satelor „Comănești“ și „Comărești“, fără să fi gândit că primul derivă în mod normal de la antroponimul „Coman“, iar celui de-al doilea nu i se poate demonstra aceeași origine.²⁰ Cumanii, plasați între români și slavi, ar fi fost în chip precumpănitor influențați de slavi.

Tot pentru o origine turcică (uzi sau cumani slavizați) au optat Biderman, Szaraniewicz, Weigand, I. Iordan sau G. Ivănescu.²¹

Ceea ce a complicat mult găsirea unei explicații larg acceptate de către specialiști a fost crearea altor ipoteze prin demonstrarea existenței a numeroase toponime și hidronime românești în arealul montan galițian, cuvinte împrumutate de la români, cât și alte interferențe în domeniul etnografiei și artei populare huțule. În această situație s-a scris mult despre contribuția etnicului românesc la formarea acestei populații (cu specific distinct față de ucrainenii galițieni), sau chiar despre o origine dacică sau românească a lor.

Fără să intrăm în prea multe amănunte, prezentăm mai jos câteva aspecte de interes major. Fostul slavist al universității din Cernăuți, E. Kałuźniacki, afirma în 1894 că „locuitorii din satele așa-numite din vechime „sate românești“ în Galiția sunt veniți în număr mare din Transilvania și Maramureș și în număr mai mic din Moldova“, că „aceste sate sunt întemeiate de pe la 1378 până la 1572“ și că „numărul lor este foarte mare“ ocărmuindu-se „cu obiceiuri și legi românești“.²² Tot el numărase circa 190 de sate cu „drept valah“ în Galiția, dintre care unele cu nume cât se poate de sugestive: „Kamionka woloska, Kobylnica woloska, Walachówka, Wolochy,

7

¹⁸ V. Spinei (coord.), *Spațiul nord - est carpatic în mileniul întunecat*, Iași, 1997, p. 137, și nota 45 și 51.

¹⁹ *Motive ale industriei casnice de broderii din Bucovina*, Cernăuți, 1852, p. 48-49.

²⁰ *Op. cit.*, p. 292.

²¹ *Op. cit.*, p. 311.

²² Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Buc., 1977, p. 29.

sau Woloszczyna...²³. Pentru toată Galiția K. Kadlec menționează 350 de astfel de așezări medievale, susținând că așezările huțule din această regiune, întemeiate în cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, au fost la origine românești.²⁴ Mai târziu, în urma unui studiu de amănunt, Th. Holban a ajuns la un număr de până la 400 de așezări care au cunoscut colonizarea (în diverse grade, firește) românească.²⁵ Aici, se înțelege că de acest puternic curent de emigrare, inclusiv în nordul Moldovei, a beneficiat și Pocuția vecină.

După cum se știe, St. Meteș a studiat la noi în amănunt fenomenul emigraționist românesc în evul mediu. În cartea sa, deja citată, se dau sute de sate din sudul regatului polonez care au cunoscut colonizare românească, multe în regiunile Sambor, Belz și Halić.

Astfel stând faptele, a fost firesc ca renumitul cercetător francez Gustave Le Bon, în urma unor studii interdisciplinare în regiunile Carpaților nordici să remarce: „*Cercetările antropologice asupra locuitorilor de pe linia Carpaților, începând cu Valachia Moravă și mergând pe creasta munților, duse mână în mână cu cercetările lingvistice și istorice, ar arăta că ramura etnică românească a contribuit – nu cu puțin – la formațiunea elementelor etnice cehe, polone și rutene*“ (s.n.).²⁶ Pentru actualii Carpați polonezi, urmașii coloniștilor ardeleni, sunt considerați de către cei mai mulți specialiști acei „gorali“ (munteni), din regiunea Podhale (Zakopane). Gustave Le Bon îi considera un tip caracteristic „care nu se găsește la popoarele învecinate, căci au fața lungăreață, nas rectiliniar, ades acvilin, care se întâlnește foarte rar la ruteni și poloni, ochi limpezi, păr de la blond deschis până la negru închis“. La rândul său, cunoscutul slavist Lubor Niederle se întreba și el dacă goralii au origine slavă. Profesorii universitari Gr. Nandriș și Al Borza, în urma unei vizite de cercetare în mijlocul lor au făcut și ei interesante observații. Primul sesiza, pornind de la caracterizarea lui Le Bon, anumite calități spirituale ale goralilor, menționând că ei sunt „... foarte sensibili, activi, energici și inteligenți, vioi și dornici de învățătură“, trăsături care au făcut din această populație de munteni, deși restrânsă numeric, „o populație rurală de elită a Poloniei“. La rândul său Al. Borza sublinia apropierea dintre arta populară, îmbrăcămintea, terminologia pastorală ale acestora și cele ale muntenilor noștri, conchizând că „prin toată înfățișarea și prin caracterul lor etnic se deosebesc de polonezii și huțulii, care-i înconjoară. Oamenii sunt voinici,

²³ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 411.

²⁴ *Valași a Valašske právo v zemích slovanských a uhérskich*, Praga, 1916, p. 296.

²⁵ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 411, cu bibliografia citată. Fr. Bujak, totalizează pentru Polonia până la 500 de sate cu drept valach! I. Nistor menționează pentru intervalul 1438 - 1570 nu mai puțin de 243 de sate (Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 28).

²⁶ Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 33-34, ca și pentru următoarele informații.

bărbații îndeosebi de o frumusețe rustică impunătoare, fiind bruneti, cu ochii și părul negru, nas proeminent, frunte lată, mustață. Bărbații poartă cioareci de pânură, pe jos netiviți, sprâncenați larg (ca în jurul Turzii)... Pieptarul scurt și tivit cu blană neagră, ca în Bucovina... Bărbații poartă pălărie mică, ce seamănă perfect cu cea a moșilor..., au șerparul lat de piele ca la românii noștri.“ Călăuza celor doi prin satele de munte vizitate, antropologul de la universitatea din Lvov, profesorul Czekanowski, era și el de părere că „specificul etnic, admirat aici de toți străinii, este de obârșie românească“, iar o altă gazdă, profesorul Szafer, considera o anumită specialitate a locului, de brânză, drept un lucru învățat de la oierii români. Un alt renume gorali i-au dobândit pentru măiestria cu care conduceau, cu mare dibăcie, plutele pe cursul vijelios al Dunajetului.

În fine, pentru zona Carpaților nordici în evul mediu, reținem că emigranții ardeleni sau moldoveni au îndeplinit un rol de civilizație, mai ales în părțile premontane și montane, puternic împădurite atunci, ca agricultori destelenizatori de ogoare, lemnari și plutași, păstori, fondând sate și ridicând mori și pive. Cum era însă și firesc, ca minoritari într-o masă compactă slavă, începând cu veacul al XVI-lea, această populație harnică și pasnică, a început să fie tot mai intens asimilată etnic.

Ca urmare a prezenței românești în Galiția, încă din secolul trecut Kaluźniacki - care îi socotea pe huțuli urmași ai coloniștilor români - semnala existența a numeroase toponime de aceeași origine: (Ardželaczna, Ardželusza, Capul, Leurda, Lunga, Măgura, Kyratura (Curătura), Krynta, Punczel, Sihla, Struszora (Strungușoara), Kukul, Secătura, Pekura, Pietros, Radul, Waskul“. În plus N. Drăganul mai amintea Tomnatyky, Urda, Rodul, Magora.²⁷ La acestea se mai pot adăuga toponimele evidențiate de Nandriș în teritoriul carpatic la nordul Bucovinei: „Acrișoara“ (sat), pârâul „Albineț“ (afluent al Ceremușului Negru), „Cukul“, „Carpen“, „Criveț“, „Ferescul“ (sat), „Gorgan“, „Homul“, „Măgura“, „Măgurca“, „Măgureni“, „Merișor“, „Mințul“, „Muncel“, „Percalab“, „Pietros“, „Pușcar“ (sat), „Rușor“ (pârâu), „Runguri“, „Șesul“, „Strâmba“, „Strungari“, „Turcul“.²⁸

Mai adăugăm și noi aici localitățile „Volove“, „Negroveac“, „Volovec“, „Brustury“ și vârful „Petros“.²⁹

²⁷ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 411-412.

²⁸ *Migrațiuni românești în Carpații Galiției și Moraviei*, în *Graiul Românesc*, anul I, nr. 5, mai 1927, p. 101. Autorul ne informează că valahii au introdus morile cu șase pietre și utilizarea puterii apei acolo unde rutenii foloseau exclusiv râșnițele manuale (p. 104).

²⁹ R. Martel, *La Ruthénie Subcarpathique*, Paris, 1935, harta anexă: V. Spinei (coord), *op. cit.*, p. 153 și nota 95 pentru bibliografie suplimentară.

Alte elemente de limbă moștenite de la români sunt o serie de cuvinte, de regulă substantive, intrate în uzul curent al huțuților, multe din lumea păstoritului: „brânză“, „urdă“, „strungă“, „cheag“, „cofă“, „colibă“, „zgardă“, „flăcău“, „armăsar“, „glugă“, „cheptar“, „vătaf“³⁰... Dintre cuvintele românești din graiul huțul, pe care filologul I. Pătruț le consideră de altfel destul de numeroase, fapt care îl face (alăturând și frecvențele nume topice) să considere că această influență „nu poate fi urmarea numai a unui contact lateral“ (s.n.), considerăm că trebuie de avut în vedere și cazul unor substantive împrumutate inițial de slavii vechi, de la un idiom iranian, precum sublinia Niederle pentru „sekera“, „toporü“ sau „vatra“.³¹

Istoricul polon I. Szuijski, descoperind și el prezența a numeroase toponime românești („Rotundul“, „Baltagul“, „Diyمبرonia“), dar și modul cum își denumesc huțuții galițieni fiii lor („filine“) și spiritele pădurii („silvaticzi“ - de la latinescul „silva-ae“), înclina să le acorde acestora o origine daco-romană.³²

În sfârșit, la huțuți regăsim instituția cnezatului, caracteristică și pentru colonizarea românească a Carpaților nordici, cnezul conducând o comună cu mai multe cătune, diriguite de vataji, împreună constituind sfatul bătrânilor.³³

Astfel stând faptele, nu este de mirare că de-a lungul timpului au fost voci care au optat pentru o origine geto-tracică sau românească. Pe lângă cei menționați, Kalužniacki, Nandriș sau Szuijski, mai amintim pe L. Malinowski (români ardeleni), K. Kadlec (români moldoveni),³⁴ St. Hrabec,³⁵ N. Iorga,³⁶ Fr. Miclosch, J. Czecanowski³⁷ ș.a. Firește, toți aceștia recunoșteau actuala natură slavă a huțuților. Tot la o proveniență românească se gândeau și M. Ștefănescu și M. Popp, dar pe baza argumentărilor de ordin etnografic. Prima cercetătoare, care accepta și varianta unei populații influențate de români, se axa în demersul său în principal pe elemente comune ale gospodăriilor și portului, parte însă din argumente, după părerea noastră, nefiind elocvente, deoarece la condiții comune de natură și existență, populații diverse adoptă elemente de cultură materială comune.

³⁰ N. Iorga, *Românismul în trecutul Bucovinei*, 1938, p. 212, care se întreba și el dacă huțuții erau păstori români odinioară.

³¹ *Manuel de l'antiquité slave*, tom I, Paris, 1923, p. 173.

³² Ge. Bogdan - Duică, *Bucovina. Notițe asupra situației*, Sibiu, 1895, p. 146.

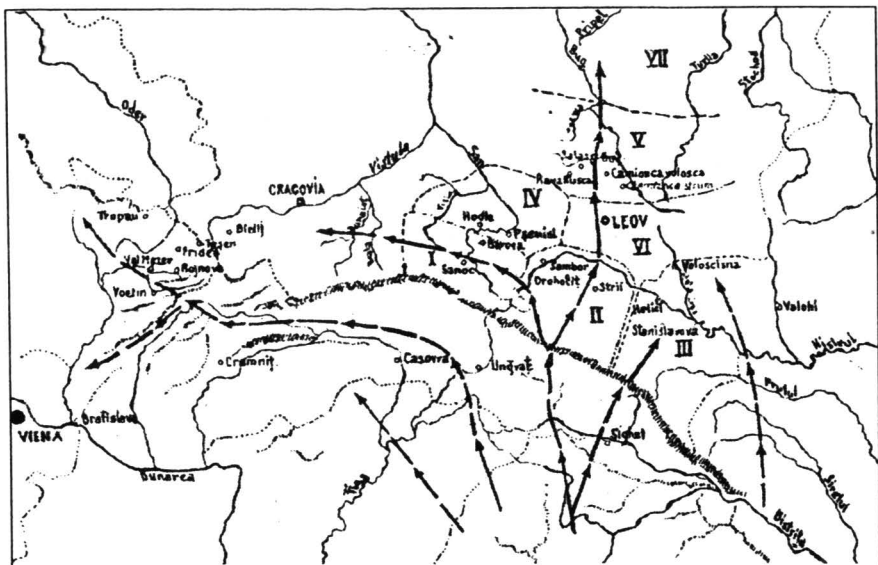
³³ Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 103.

³⁴ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 412. În *Valași a Valašske právo v zemich slovanských a uhérskich*, Praha, 1916, p. 296, autorul ceh consideră ca inițial românești așezările huțule din Galiția și Bucovina, întemeiate fiind în a doua parte a secolului al XIV-lea.

³⁵ *Nazwy geograficzne Huculszezyny*, Cracovia, 1950, p. 11-23.

³⁶ *Op. cit.*, p. 212-213.

³⁷ G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 311.

Curente de migrație vechi românești între munții Moraviei și Pripet
(Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 102)

O ultimă atribuire etnică a huțulilor, slavă, ruteană, ucraineană, a fost susținută în primul rând pe baza studierii limbii lor (Kaindl în perioada maturității sale intelectuale, A. Aicker, G. Asbót, S. Bonkaló,³⁸ I. Nistor,³⁹ V. Mihăilescu,⁴⁰ I. Pătruț și alții). Ultimul a comentat sintetic concluziile lui P. Caraman la recenzia unei cărți despre huțuli, apărută în anul 1936 la Varșovia. În viziunea lui Caraman, huțulii sunt fie români slavizați, fie o stratificare etnică ucraineană peste populația autohtonă (nenominalizată) care a cunoscut și suprapunerea spre sfârșitul evului mediu (sic!), în Carpații Moldovei, a elementului românesc. Tocmai prin acest substrat anonim regional comun huțulilor și românilor, dar și prin superstatul românesc ulterior, Caraman explica acele „identități indiscutabile“ dintre aceștia, manifestate în grai, datine, credințe și în general „în viața întregă“. Graiul huțul, afirmă același, prezintă „din punct de vedere fonetic, un aspect cu totul distinct în cadrul dialectologiei ucrainene“, opinie contestată de I. Pătruț, care analizând dialectul huțul din valea superioară a Sucevei constata că nici măcar în acesta,

³⁸ N. Drăganu, *op. cit.*, p. 412.

³⁹ *Op. cit.*, p. 31.

⁴⁰ *Infiltrarea ruteană în nordul Moldovei*, în BSRG, 1923, tom XLII, p. 79.

mai expus influențelor românești ulterioare, „nu există aproape nici o trăsătură fonetică românească“, ceea ce îl face pe ultimul să vadă în această populație slavi autentici, neamestecați cu românii.⁴¹

În sfârșit, o opinie mai diferențiată împărtășește G. Ivănescu. Acesta nu crede că triburile considerate slave ale ulicilor și tivertilor s-ar fi retras în Carpații de nord în urma atacurilor pecenege. Aici ar fi rămas totuși rămășițe etnice ale slavilor de sud, dovadă a prezenței o vreme – după cum se pare – a croaților, și a câtorva particularități bulgare ale unor dialecte slovace. În fine, originea huțulilor și a numelui lor, totuși G. Ivănescu o vedea în ulici, etnonimul formându-se așa cum s-a mai spus prin mai multe metateze.⁴²

În continuare prezentăm unele date consemnate istoric cu privire la specificul huțulilor, fără intenții de a jigni – în anumite cazuri – unele orgolii, deoarece informațiile documentare se referă la realități de mult consumate.

Marele slavist Niederle scria la începutul secolului nostru despre statura lor impunătoare, vechimea și frumusețea costumelor, simțul lor artistic, dar și despre faptul că prin incultură (cca. 93% analfabeți) se distingeau având un „ultim rang“ între slavi.⁴³ Un alt cunoscător al acestei zone, francezul R. Martel, îi considera pe huțuli a fi drept „cel mai pur tip ucrainean“.⁴⁴

La numai puțini ani de la cotopirea Bucovinei de către Habsburgi, naturalistul Hacquet vizitând munții spre Putila consemnă cele afirmate de judele locului: „Înainte vreme noi cei din munții aceștia eram ucigași și tâlhari, dar acum ne-am deprins la muncă și ne-am făcut mai buni“. După cele observate însă la acea dată de occidental, „aproape jumătate dintre locuitori au rămas încă credincioși vechiului lor fel de viață“.⁴⁵ Alte informații tradiționale aflăm pentru începutul secolului nostru de la Em. Grigorovitz. Scriind despre Ciumârna, întemeiată aproape exclusiv de huțani și ruteni (ucraineni), consemna tradiția conform căreia aceasta fusese „cuibul unor renumiți hoți de boi, de la care au rămas, cum crede poporul, o mulțime de comori ascunse în pădurea Smidovata“. Totodată autorul mai considera că această populație, caracterizată prin alcoolism și sifilis „înfățișează încă și astăzi caracterele rasei lor turco-tatarice“, fiind considerată la origine cumani românizați și ulterior slavizați.⁴⁶ Prin aceeași perioadă, N. Iorga, care a călătorit mult prin Bucovina, întrebându-se

⁴¹ I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, p. 8-10.

⁴² *Op. cit.*, p. 312-313.

⁴³ *La race slave. Statistique - démographie - anthropologie*, Paris, p.46.

⁴⁴ *Op. cit.*, p. 132-133.

⁴⁵ Ge. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 147-148.

⁴⁶ *Op. cit.*, p. 33 și 65. Despre numeroasele cazuri de furturi de animale din partea populației montane din zona Ceremușului, atestate documentar în evul mediu, se va scrie ceva mai târziu.

asupra originii lor. conchidea: „Sigur este că sunt niște mari bețivi, niște stricați fără pereche și că mor după cărpe roșii”.⁴⁷

În sfârșit, cu mai bine de un veac în urmă, într-o broșură dedicată artei populare din Bucovina, Sofia Ștefanovici scria: „Gustul însă degenerază unde sunt Românii în contact cu Rutenii. Acolo sub pretextul de tricolar, își fac un curcubeu întreg: desenurile încetează de a mai fi simetrice, lineare și se înlocuiesc cu niște frunze și flori, pe care Românele le numesc în derâdere „talpa găștelor”.⁴⁸

S-a scris și s-a evidențiat în mod clar că huțulii nu sunt ucraineni propriu-zisi, deși vorbesc un dialect slav. Atât huțanii, cât și românii bucovineni afirmă acest lucru. Dacă inițial, după cotoșirea Târji de Sus, austrieii în recensămintele lor de început, necunoscători ai realităților de aici îi vor însuma pe huțuli la galițieni, începând însă cu secolul XIX, după 1817, huțulii devin tot mai des specificați. Kaïndl, R.F. Franzos (care le sublinia caracterele somatice diferite ale acestora – păr negru, față ascuțită, piele măslinie), L. Wierzbicki, J. Szuiski, Sacher-Masoch, Fr. Von Hellwald, Gr. Bogdan-Duică, Em. Grigorovitz, B. Auerbach, G. Weigand, L. Niederle ș.a. vor argumenta de-a lungul timpului lipsa de identitate dintre ruteni și huțuli.⁴⁹ Aceștia din urmă, înalți și vioi, ospitalieri, se aseamănă mult cu românii, fiind la fel ortodocși, având multe obiceiuri, tradiții, instrumente muzicale asemănătoare. În sfârșit, bătrânii și acum încă în satele noastre huțănești continuă să afirme caracterul lor deosebit de cel ucrainean.

În privința studiilor antropologice efectuate cu multe decenii în urmă, la N-V de Ceremuș (pe atunci în teritoriul polonez) de Jan Czekanowski și în Bucovina pe un eșantion de o sută de recruți de către Olga Necrasov, trebuie subliniat că s-au identificat numeroase persoane de tip dinaric, în general reprezentativ pentru românii din părțile de miazănoapte ale Carpaților Orientali. Fără să excludă total ipoteza descendenței românești a huțulilor, Czekanowski considera că o bună parte a populației slave a Carpaților nordici este continuatoarea acelor triburi de slavi în migrație, care ulterior au luat calea sudului spre Balcani. El avea în vedere populația rurală de atunci de la sud de cursul superior al Nistrului și cea montană huțulă, între care predomină tipul nordic. O apropiere de tipul antropologic românesc a întrevăzut și cercetătoarea de la Iași, complexul huțul studiat fiind caracterizat drept

⁴⁷ *Op. cit.*, p. 213.

⁴⁸ Ge. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 149.

⁴⁹ Pentru toată bibliografia în acest sens, cf. T. Bănățeanu, *Arta populară în Bucovina*, p. 30-31.

Trecând deci în revistă, sintetic, problematica generală legată de originea acestui etnic, dorim să oferim cititorului principalele informații pe care istoriografia sovietică recentă și apoi ucraineană le-a pus în circulație în subiectul care ne interesează. Cea mai importantă lucrare este cea a lui I. G. Hoșko, P.F. Chirciv, P.I.Arsenici, V.V. Grabovețki ș.a., intitulată „*Huculsčina. Istoryko - etnohraficzne doslidženja*“ (Kiev, 1987, p. 471). Redăm în traducere din ea unele paragrafe: „Huțulii din Carpați, ca și toți ucrainenii, țin de tipul dermatoglicific est-european... Grupurile antropologice locale (Subcarpatia, Bucovina, Transcarpatia) sunt aproape identice unul cu altul și constituie o variantă a tipului antropologic carpatic ce intră în componența slavilor de est și de vest - din evul mediu și din zilele noastre... Locuințele (huțule n.n.) sunt caracteristice pentru grupul slavilor de est (p. 44)... Pe acest pământ slav al Huțulșcinei au locuit mai înainte niște triburi - posibil horvați (croaii - n.n.)... Au fost găsite multe monede romane ce mărturisesc despre legăturile populației cu Roma. Enigmatică rămâne în memoria huțulilor denumirea muntelui lui Ovidiu de lângă Cuti, pe care savanții o atribuie locului de exil al poetului roman Ovidiu“ (sic!)... Astfel de toponime ca muntele Halici, muntele Cheazului ș.a. ne amintesc de locuitorii din epoca Rusiei Kievene (sec. IX-XI) și Cnezatul Halici-Volânia (sec. XII-XIII).

Începând cu finele secolului XIV apar primele informații scrise despre populația Huțulșcinei. Între 1660-1670 existau peste 40 de sate huțule (p. 56). Alte sate apar în sec. XVIII-XIX. Însă primele localități huțule au apărut aici încă în sec. X-XIII lângă minele de sare (Utoropi, Kosiv, Pâstân, Pecenejin ș.a.). Colonizarea se înfăptuia la început de-a lungul râului Prut, Ceremuș, Tisa. Se înregistrează începând cu sec. XV fluxuri de populație venită mai cu seamă din zona de pe Nistru” (se are în vedere populația est-slavă, ucraineană - n.n.) - p. 57.

Spre sfârșitul studiului se constată că „**Huțulii** (în totalitate ! - n.n.) **țin de comunitatea etnogenetică est-slavă și ucraineană**” (p. 459).

Aceleași teze generale despre huțuli fuseseră enunțate pe scurt și în *Enciclopedia sovietică ucraineană* (Kiev, 1979, tom 3, p. 222-223), afirmându-se din nou legătura genetică a populației la cea veche a Rusiei Kieviene. În sfârșit, într-o lucrare recentă, *Hutzulčina. Lingvistyčny etyudy* (Kiev, 1991,

⁵⁰ G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 311-313. Pentru multe alte detalii vezi O. Necrasov, *Contributions à l'étude anthropologique des Houtzoules et considérations sur l'origine de ce groupement ethnique*, în *Anales scientifiques de l'Université de Jassy*, s. II, t. XXXIII (1942), fasc. 2, p. 27 și urm.

sub. red. I. Zakrevska), ce reiau concluzii mai vechi dar se recunoaște că totuși „sursele documentare despre istoria acestui ținut... aproape că lipsese pentru perioada Rusiei Kieviene și cnezatului de Halici-Volânia“ (p. 7). Deși se mai menționează în aceeași pagină că „destinul acestui ținut încă nu a putut fi reconstituit în perioada de existență timpurie a triburilor est-slave“ se conchide că studiarea graiurilor huțule duce la ideea că a existat inițial un substrat local al acestora, o anumită formațiune tribală străveche est-slavă. Toate graiurile huțule s-ar fi diferențiat, în funcție de anumite influențe de mai târziu (romanice, maghiare).

În sfârșit, aici se mai lansează o ipoteză cu privire la originea etnonimului, care ar proveni, chipurile, de la antroponimul „Huți“, frecvent atestat în secolul al XIV-lea în regiunea galițiană subcarpatică (p. 8). Personal însă nu credem că s-ar fi putut ajunge la un etnonim pornindu-se doar de la un simplu antroponim. Mai degrabă și „Huți“ ar avea o origine comună cu cea a etnonimului, pomindu-se – așa cum s-a mai menționat – de la denumirea provinciei „Po-cuția“ („po“ = după, pe, și „cuțf“ = colț).

În continuare vom încerca să surprindem cât mai documentat apariția și apoi evoluția locuirii huțulilor în Bucovina, deci la sud de Ceremuș, intenție dificil de pus în practică ținând cont de lipsa sau mai apoi raritatea unor izvoare scrise elocvente, capabile pentru primele secole medievale de a ne contura aceste aspecte.

Trebuie de la început să subliniem că, după opinia noastră, emigrarea huțulilor în Bucovina a cunoscut, în general, o evoluție oarecum paralelă cu cea a rutenilor la sud de Ceremuș. Din acest punct de vedere venirea huțulilor se încadrează în mare în curentul demografic pe care nordul Moldovei până la 1775 și apoi Bucovina, devenită entitate geo-politică aparte prin cotropirea austriacă, le-au cunoscut din ce în ce mai intens o dată cu trecerea vremii.

Ceea ce astăzi se numește convențional „Hutzulsčina“, este în fapt arealul geografic de maximă întindere pe care acest etnic a ajuns să îl atingă prin colonizări succesive. Așa cum s-a menționat deja, patria de origine a huțulilor este zona premontană din Pocuția și sudul Galiției. Chiar și istoriografia sovietică și recent cea ucraineană, din lipsa informațiilor scrise elocvente din primele secole medievale cu referire la zonă, nu au reușit satisfăcător să rezolve problema etnogenezei huțule și a etapelor sale. Personal considerăm că singurele investigații care ar mai putea aduce noi informații utile ar fi intensificarea cercetărilor arheologice de teren și a săpăturilor propriu-zise în teritoriul dintre cursul superior al Prutului și poalele Carpaților, dar și cu accent deosebit în investigarea zonei montane aferente azi locuită. În acest fel, se vor putea surprinde mai bine vechimea de habitat în Carpații galițieni, dar și etapele evolutive ale acesteia.

Dacă luăm ca analogie zona montană suceveană, putem estima că în arealul carpatic galițian locuirea propriu-zisă (exceptând vestigiile litice din paleolitic și neolitic) s-a declansat începând cu primele veacuri ale mileniului nostru, mai sigur secolele XIII-XIV. Un lucru ni se pare cert: locuirea medievală s-a extins din valea superioară a Nistrului urcând altitudinal pe văile afluenților săi de dreapta, precum Lomnița, Svicia și cele două Bistrițe. De la sfârșitul secolului al XIV-lea apar, așa cum s-a menționat, și documente cu atestări ale unor localități, precum cele cu importante zăcăminte salifere amintite deja. Secolele XV-XVII au adus cum era și firesc o creștere demografică reală dar și aflux de populație de la șes, ceea ce ne explică, parțial, extinderea arealului acestei populații, influențată în mod cert de coabitarea cu numeroșii emigranți români. Axe ale acestei colonizări au fost văile Prutului Superior, Ceremușului Negru și celui Alb și Tisei Superioare. Pentru Moldova de miazănoapte (și apoi Bucovina) căile de pătrundere ale huțulilor au urmat valea Ceremușului Alb și pe cea a Putilei (afluent al Ceremușului, constituit prin confluența dintre cel Negru și cel Alb), ambele orientate aproximativ N-S. Din valea obârșiei izvoarelor Ceremușului Alb (unul numit semnificativ „Pârcălab“) se putea ajunge trecând cumpăna apelor în valea Bistriței Aurii, unde huțulii au creat unele așezări, iar din obârșia văii Putilei, s-a ajuns în bazinul hidrografic superior al Sucevei, cunoscut azi prin densitatea satelor cu populație de acest fel (comunele Izvoarele Sucevei, Ulma, Brodina) și de aici – probabil într-o etapă ceva mai târzie – la izvoarele Moldovei și Moldoviței.

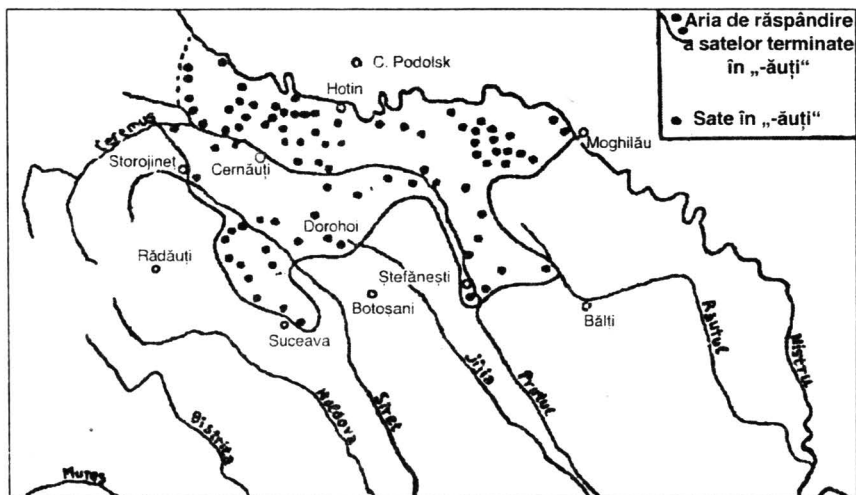
În această ordine de idei considerăm că localitatea Straja, atestată documentar încă din secolul al XV-lea, nu poartă un nume întâmplător, având în evul mediu tocmai rolul unui punct de control a circulației montane, care folosind văile Ceremușului Alb și Putilei sau cele ale apelor dinspre Maramureș ajungea în cea a Sucevei, râu care deschidea calea directă spre capitala țării cu același nume. De fapt, Straja, ocupă o poziție avansată în teritoriu, asemănătoare cu cea a satului Vama, de pe Moldova, a cărui rol este cunoscut.

În aval de Straja, la Vicovul de Jos, se percepea acea „vamă mică“, amintită uneori în documentele vremii. O altă „Strajă“ și cu străjeni era amintită în 1628 în zona Tarcăului, veghind accesul înspre și din Ardeal, numită uneori și „Straja Veche“.⁵¹

În analiza surprinderii procesului de infiltrare a huțulilor în Carpații românești, pornim de la marele handicap al sărăciei de document scris care s-a

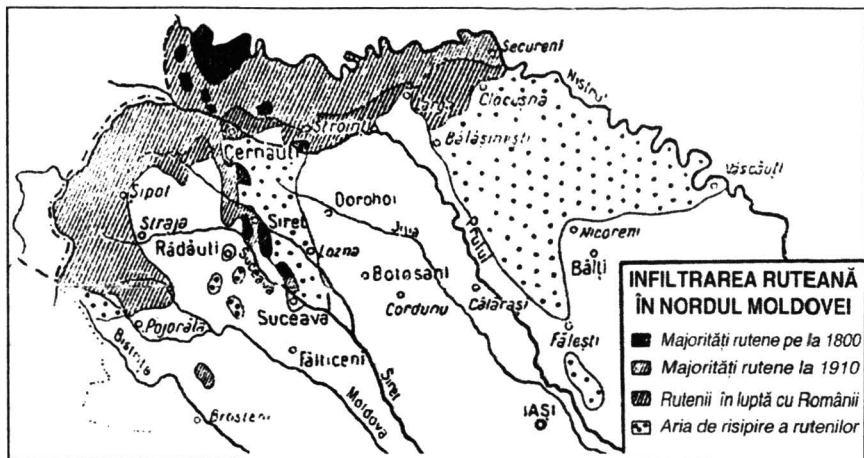
⁵¹ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p. 235; „vamă cea mică“ – 2 feb. 1503 în DIR, XVI, *Moldova*, vol. I, p. 29; (cât și DRH, XIX, A. *Moldova*, p. 604 și 48).

putut păstra până în zilele noastre, datând din secolele XIV-XV. În plus, chiar și sursele pe care le putem folosi nu specifică date mai exacte despre populație, mișcări de populație sau, cu atât mai mult, despre etnicul lor. Un fapt însă ni se pare cert: prezența la hotarele de nord ale Moldovei, în primele secole de la constituirea sa ca stat, a unei populații mixte, în care erau prezenți și ruteni. De altfel, trebuie recunoscut că nicăieri în Europa medievală pe linia hotarelor politice nu exista o demarcare clară etnică. Dovezi ale prezenței etnicului slav în părțile de miazănoapte moldovenești sunt după opinia noastră o mare parte a toponimelor de aici (parte vechi moșteniri de la primele valuri de slavi în migrație spre Dunăre), cât și numele unor localități terminate în „ăuți“, „ov“ sau „in“. După cum însă se constată din harta întocmită de V. Mihăilescu, astfel de denumiri se opresc în fața zonei montane (Vicov sau Rădăuți), lăsând munții deoparte, care de altfel nu erau aproape deloc locuiți, după cum s-a văzut.⁵²

Ecouri cronicărești din secolul al XVII-lea ale colonizării în Moldova a unor așezări cu bejenari din „Țara Leșească“ sau Pocuția, sunt reprezentate prin consemnarea de către Simion Dascăluș, Miron Costin sau Nicolae Costin a faptului că după „descălecarea“ Moldovei prisăcarul Iațco, sau Ețco de la Sniatin, cel care ar fi dat numele său Ițcanilor Sucevei, ar fi organizat aducerea altor locuitori din regiunea amintită. În realitate, făcând o paranteză, trebuie să

⁵² *Op. cit.*, p. 78 și 72.

amintim că localitatea își are începutul printr-un hrisov din 1453, tradiția însă reflectând amintirea celui vechi curent de emigrare ruteană.⁵³

În cursul secolelor XV-XVI, mai mulți domnitori (Bogdan al III-lea, Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz) făcând expediții militare în Pocuția și Galiția, au colonizat în țară numeroși prizonieri de război. Un mare număr de ruteni au fost aduși și în urma expediției lui Ștefan cel mare din 1498. Chiar dacă printre aceștia toți au existat și locuitori din arealul galițian al huțurilor de astăzi, aceștia credem că au fost colonizați la șes, acolo unde existau încă numeroase pământuri roditoare nelucrate, și unde cu vremea au fost inevitabil asimilați.⁵⁴

Poate că și luarea temporară în administrare a Pocuției de către marele domnitor a favorizat unele deplasări de populație la sud de Ceremuș (cf. harta anexă).

De altfel, considerând că în secolele XV-XVI populația montană și pre-montană din Pocuția și sud-vestul Galiției își căpătase în mare specificul său aparte, din punct de vedere lingvistic, etnografic și în general cultural, vor trebui să mai treacă câteva secole de recepționare de influențe și chiar de coabitare cu etnicul autohton românesc de la sud de Ceremuș, pentru ca huțulii bucovineni să-și încheie evoluția lor etno-culturală care îi caracterizează astăzi.

Populația ruteană din patria originală a huțurilor a putut ajunge în

⁵³ V. Spinei, *op. cit.*, p. 163–164; I. Nistor, *op. cit.*, p. 10–12.

⁵⁴ Este posibil ca satul „Huețeani” atestat în epoca lui Ștefan cel Mare în zona Sucevei să-și fi luat numele de la huțuli, precum Huțanii de pe Siret, azi în jud. Botoșani.

Moldova medievală atât pe căi oficiale, cât și la întâmplare. La un moment dat I. Nistor numărase 71 de „slobozi“ create pe baza scutirilor temporare de dări acordate bejenarilor, în principal, din țara vecină la mieznoapte. La ele se adăugau localitățile cu „liuzi“ sau „lude“ (supușii mănăstirilor în a căror teritorii se așezau), sau cele numite „Rus-Mănăstioara, Rus-Plăvălari sau Rus-Poeni-Poeni“.⁵⁵ Nu trebuie uitată aici însă și Podolia, și părțile de șes din Galiția, ca zone de proveniență a coloniștilor în Moldova medievală.

În studiul său amintit, bine documentat, cu privire la penetrarea ruteană în Bucovina, I. Nistor ajunge în cele din urmă să concluzioneze că „la începutul veacului al XVIII-lea coloniștii ruteni din Moldova erau cu desăvârșire asimilați de Români în mijlocul cărora trăiseră atâtă vreme“, bazându-se și pe o citare din Cantemir despre acest fenomen, dar care se referise la ucrainenii stabiliți „în mijlocul Moldovei“ (s.n) și nu în toată țara. În cazul acesta, considerăm că afirmația este exagerată, cu atât mai mult, cu cât, tot același distins istoric, mai departe va specifica pe huțuli, ca excepție de la acest proces de românizare, ținându-se cont de mediul lor de existență izolat și de viața lor pe atunci seminomadă.⁵⁶ Pe lângă aceștia, credem că exista și la începutul secolului amintit în satele din microzona de șes de contact între Polonia și Moldova (Bucovina) o populație ruteană ce continua să-și mențină specificul etnic. În același timp, suntem cu totul în dezacord cu teoria din secolul trecut, susținută de Smal-Stocki sau Korduba, continuată cu încăpățănare și astăzi pentru justificarea ocupării staliniste a teritoriului de nord al Bucovinei (1940) de către istoricii ucraineni, prin care – fără argumentări cu valoare probatorie – se vrea a se demonstra că până la mijlocul secolului al XVI-lea în jumătatea de nord a Moldovei predominau demografic rutenii.

Între acești istorici, îndrăznim totuși să îl menționăm (prin efectul lucrării sale asupra populației) pe amatorul, ing. Arcadii Jukovschi, autor al celei catastrofale încercări de mistificare, numită „Istoria Bucovinei“.⁵⁷

Cauzele infiltrării rutene la sud de Ceremuș sunt bine cunoscute.⁵⁸ În principal, ele puteau fi economice (obligațiile țărănimii aservite erau mult mai

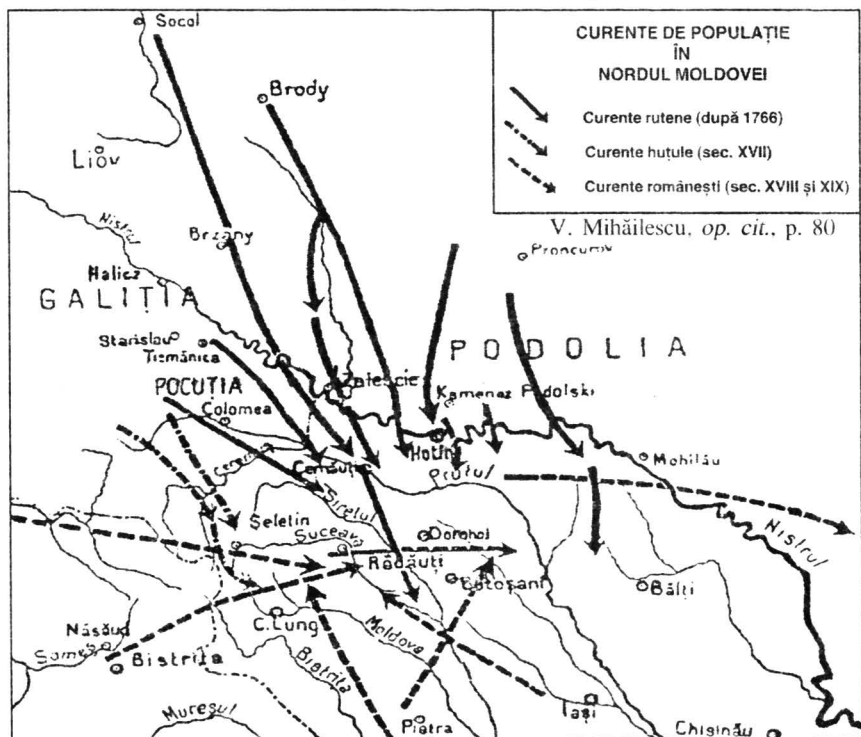
⁵⁵ I. Nistor, *op. cit.*, p. 12–14.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 23–26 și 30.

⁵⁷ Lucrare apărută în 1956 la Paris, prin contribuția diasporei ucrainene din Occident, retipărită la Cernăuți (1991, vol. I–II). Pentru recenzia critică a acesteia, vezi C. Șerban, M. Lazăr, *Bucovina în istoriografia ucraineană*, în *Bucovina în dezbaterea lumii contemporane*, în *Codrul Cosminului*, II, 1996, nr. 2, p. 527–535.

⁵⁸ Facem trimitere numai la ultima sinteză din istoria Bucovinei, la cartea citată a istoricului sucevean M. Iacobescu, p. 170–172, a cărei valoare a fost recunoscută prin premiere de către academie.

mici în Moldova, unde ea fusese și mai repede eliberată juridic), militare (duritatea vieții cazone și durata de peste 20 de ani a serviciului militar imperial), sau religioase (tendința de catolicizare a rutenilor de către stăpânirea poloneză, apoi habsburgică). Chiar și acum, în cercetările noastre de teren, în localitățile comunelor Ulma și Brodina, am constatat perpetuarea tradiției din bătrâni, conform căreia huțulii de aici au venit ca fugari din Galiția, mai cu seamă din cauza birurilor și a greutății și duratei îndeplinirii serviciului militar.

Să vedem mai departe ce informații se cunosc cu privire la acest proces de colonizare a munților Bucovinei întregi, fenomen – așa cum s-a afirmat mai înainte – parte componentă a penetrației rutene în general.

O primă constatare: datorită imigrării de care s-a amintit, deci a tentației multor ruteni de-a vieții în nordul Moldovei, numărul de așezări constituite pe malul românesc (drept) al Ceremușului, de la vărsarea sa în Prut până la confluența celor două ape ale Ceremușului Negru și ale celui Alb, și chiar

mai în amonte spre izvoarele celui din urmă, este mult mai mare decât cel al localităților de pe partea stângă. Ceea ce este însă mai greu, este urmărirea pe baza documentelor medievale care s-au mai putut păstra a genezei și etapelor de evoluție a așezărilor de pe acest aliniament montan.

În mod firesc, așezările medievale de pe cursul inferior al Ceremușului, care traversează zona de podiș dintre izvoarele Siretului și albia Prutului, au fost mai timpuriu create, decât cele mai sus de Vijnița, de unde considerăm că se intră în zona montană propriu-zisă. Ne referim, de exemplu la Vășcăuți/Ceremuș, Bănila (devenită prin rutenizare Bănila Rusească, fenomen care a cuprins și Slobozia Băniliei din vecinătate), Milie și Ispas.

Un document important pentru aspectele care ne interesează este cel din 2 apr. 1626, prin care domnitorul țării, Ștefan Tomșa, întărea lui Mihai Tăutu, descendent al celebrului logofăt al lui Ștefan cel Mare, satul „anume Vișnița, care și-a cumpărat și singur și-a curățit în codrii întunereci, unde câmpu nici odinioară n-a fost nemică“, „Milie, care-i pe Cirimuș care-i este lui dreaptă cumpărătură...“, jumătate din Vășcăuți pe Ceremuș, jumătate din Voloca „pe Cirimuș“ și „jumătate de sat din Câmpulung“.⁵⁹ De aici constatăm că Vijnița nu avea vechime mare, iar Câmpulungul, devenit prin colonizări „Rusc“ (denumit mai târziu, ca efect a adâncirii procesului „Dolhopole“, deci preluându-se exact denumirea veche românească !), exista la începutul veacului al XVII-lea. Dacă însă este să avem în vedere știrea transmisă de Neculce din *O samă de cuvinte*, precum că logofătul Tăutu ar fi primit din partea regelui Poloniei satele Vășcăuți/Ceremuș, Milie, Vijnița și Câmpulung, ar fi o primă atestare de epocă pentru ele, deși T. Balan se îndoiește de veridicitatea tradiției consemnate de cărturar, deoarece satele respective se plasau în timpul domniei lui Ștefan cel Mare în hotarul Moldovei.⁶⁰

Ceea ce este sigur este amploarea pe care o ia locuirea montană aici, începând cu secolul al XVII-lea, dovadă fiind și tot mai frecvențele atestări documentare ale unor localități (a nu se uita că în aceste menționări în mod firesc nu se aminteau toate sălașele sau gospodăriile izolate apărute recent față de data consemnării).

La 4 dec. 1618 domnul țării întărea popii Diacul „moșia sa și cumpărătura sa Câmpulungul în munte pe Ceremușul Alb, cu toate poienile de

⁵⁹ T. Balan, *Documente bucovinene*, I, p. 185. [D. Werenka, în *Topographie der Bukowina. zur Zeit ihrem Erwerb durch Oesterreich (1774–1785)*, Cernăuți, 1895, p. 25, amintește de o primă atestare cunoscută a Câmpulungului (Rusc), la 21 oct. 1606].

⁶⁰ *Ibidem*, I, p. 187.

pe hotarul acela și pe Putila și pe amândouă părțile a Ceremușului Alb până la Ceremușul Negru unde cade în Ceremușul Alb... unde sunt locuri de stâni“.⁶¹ În această perioadă se formează alte așezări din hotarul Câmpulungului: Răstoace (numită inițial „Tisavarovna“ în limba coloniștilor, adică „Poiana Tisei“ – azi „Rostoki“) sau Putila, pe valea căreia se vor forma multe alte sălașe, devenite apoi sate. Toate acestea vor intra în ocolul medieval al Câmpulungului.

Din documentul din 20 mai 1647 aflăm că locuitori din Câmpulung, Răstoace și Putila se plâneau domniei din cauza dijmei pe care trebuiau să o plătească mănăstirii Putna și altor proprietari, mazili și răzeși, pentru folosirea munților „Seletin, Pod Izvoarele (probabil de la Izvoarele Sucevei), Pogăniș, Molda (Moldova Sulița de mai târziu – note T.B.), Lucina, Bistrița, fiapul, Tomnatic, Iarovița“.⁶² Petiționarii declarau că „singuri au curățit locurile de pădure făcând lazuri“ (defrișări), și că „stăpânii acelor lazuri nu îi lasă să trăiască după voia lor, scoțându-i de pe acele locuri...“ Din această cauză, mai târziu, „lăcuiitorii au făcut obiceiul să vândă acele lazuri... iar câțiva după vânzare au plecat la alte moșii și în alte ținuturi“ (s.n.), nemaivorind să dea dijma după hotărârile domnești. Iată deci, că aceste familii huțanești erau destul de mobile, multe dintre ele, neacomodându-se cu dările și dijma stăpânilor de drept ai terenurilor, luând calea pribegiei mai departe, în direcția unor meleaguri mai izolate unde legea se făcea mai greu simțită, precum poienile de la izvoarele Sucevei, Moldoviței, Moldovei, Bistriței Aurii sau poate chiar Tisei. Practic, nemulțumiții cereau drept de proprietate pe pământurile deștelenite de ei, deci același statut social cu răzeșii români de aici, în sarcina cărora stătea – ca și la Câmpulung de pe Moldova – paza hotarului spre Transilvania. Divanul domnesc și Vasile Lupu nu îi înproprietăriră și ca noi veniți, fără să fi fost chemați oficial într-un fel, au fost obligați prin autoritatea vornicului din Câmpulung Rusc, să plătească toate obligațiile față de proprietari.

Simțindu-și probabil proprietățile tot mai amenințate, mănăstirea Putna ceru în vara aceluiași an domniei să i se reconfirme braniștea. Ca și în hrisoavele vechi, precum cele din 1490 sau 1502, unde apărea doar „casa lui Benea“ (Benia de azi dinspre izvoarele Moldovei) și în cel nou nu s-au menționat decât toponime în partea sa montană, fără atestări de habitat uman.⁶³

⁶¹ *Ibidem*, III, p. 90.

⁶² *Ibidem*, II, p. 124; I. Nistor, *op. cit.*, p. 32.

⁶³ T. Balan, *op. cit.*, II, p. 126; DIR, XV, *Moldova*, vol. II, p. 135 și XVI, I, p. 27 și 29. Pentru întinderea domeniului Putnei, cf. P. Blaj, I. Iosep, *Contribuții la cunoașterea braniștilor din Bucovina*, în *Suceava*, XVII-XVIII-XIX, pag. 93–94.

Mai târziu, alți huțuli se adresară domnului de la Iași pentru recunoașterea ca proprietari a pământului unde lăzuiseră. Prin cartea sa, din 28 sept. 1694, Constantin Duca le respinse pretențiile neîntemeiate, hotărând ca aceștia să continue să dea dijmă și birul pământului.⁶⁴ În fine, abia după revoluția de la 1848, prin împrăștierea țărănimii din imperiul austriac, se vor aplană numeroase conflicte de acest fel.

După cum ne dovedesc mărturiile documentare, alături de preocupările pașnice de deștelenire și creștere a vitelor, populația huțulă nou venită în munții Bucovinei s-a îndeletnicit și cu furtul de animale. Unele informații de această natură, au și semnificații în ceea ce privește difuzarea elementului de colonizare la sud de Ceremuș. Din lipsă de spațiu, menționăm doar câteva date. În 1621 voievodul ardelean Andrei Bethlen lăuda pe locuitorii Bistriței pentru recuperarea vitelor furate de acei „tâlhari“ originari „de pe pământul Țării-Rusești“ care veniseră cu prădăciuni, trecând Ceremușul, până la hotarele bistrițene. La 30 iulie 1662 voievodul Mihai Apaffy scriind bistrițenilor, aflăm despre alte prădăciuni suferite de sătenii din ținutul de graniță cu Moldova, făcute de către „cei din Câmpulung Rusesc“, populație între care se găseau și unii huțuli care se asociau cu conaționalii lor de peste râu în tot felul de acțiuni de jaf. Alte neînțelegeri se menționează în 1651, 1672, 1678, 1682, 1684, 1687... uneori și ardelenii ripostând în același mod. Alteori au suferit jafuri și românii din Moldova, din partea populației de care ne ocupăm.⁶⁵

Adesea, astfel de răufăcători, certați cu legea și de frica ei rămâneau definitiv în Moldova. Cazul devenit celebru este cel al haiducului Alexa Doboș fugit din Galiția și ascuns o vreme în Moldova, la Răstoace, până în momentul uciderii sale, nu de autoritățile polone sau românești, ci de soțul ibovniciei sale (1745). În aceeași ordine de idei mai menționăm și înțelegerea din 1762, dintre egumenul Putnei, care ceda arenda a opt munți la hotarul Ceremușului și mai mulți huțuli (între care și unul cu numele românesc „Chisăliță“), care însă se obligau să nu primească între ei străini, „mai ales oameni răi, tâlhari... de s-ar întâmpla să vie la dânșii de aiure“.⁶⁶

Infiltrarea huțulilor (ca păstori sau zilieri ai mănăstirilor), ca și a rutenilor în general a luat o amploare deosebită între anii 1691-1699, când granița nordică cu Polonia a fost desființată ca urmare a ocupației ținuturilor de miazănoapte moldovenești de către Sobieski. Considerăm că acum se crează condiții demografice favorabile pentru intensificarea locuirii huțanilor pe valea

⁶⁴ I. Nistor, *op. cit.*, p. 32–33.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 31, 33–36.

⁶⁶ T. Balan, *op. cit.*, p. 55–56.

Ceremuşului Alb și a Putilei, care va duce la apariția a noi localități bine individualizate: Conetin (sau Cioniatin – azi Coniatin), Krevola, Spetchi, Gura Putilei, Dihtineț, Torachi, Serghi sau Seletin. În ele, vor fi prezente și elemente românești. Unele locuite majoritar de autohtoni vor fi nominalizate la sfârșitul secolului al XVII-lea chiar în acest sens: „Jabloniza Woloski“, sau „Stebni Woloski“.⁶⁷

Cele mai multe dintre aceste sate, inițial sălașe sau cuturi (vezi localitatea Cuturi = Kutu, cunoscută prin ceramica sa, de pe malul opus Vijniței), multă vreme nu au fost menționate documentar, intrând practic în componența administrativă a Câmpulungului (aflat pe valea Ceremuşului Alb), Răstoacei (valea Ceremuşului, în amonte de Vijnița) și Putilei (pe cursul mijlociu al afluentului cu același nume). Tocmai de aceea, documentele domnești continuă mult timp să le pomenească numai pe ele. După cel din 1647, amintit, cele din 1693-1694⁶⁸, cele din 1704, 1741-1742, a urmat stabilirea obligațiilor țăranilor din aceste localități de către Grigore Calimah, în 1761, prin care li se acordaseră unele ușurări de biruri, pe motiv că acești oameni, erau „scăpați și lipsiți de pâine și fără nici o agonesală“.⁶⁹ La 1742 vornicul ocolului Câmpulungului primise poruncă domnească să aducă din Galiția „până la 300 de oameni... să șadă la locurile acelea“, cu scutiri de obligații fiscale, dar pentru a fi „slujitori pentru pază“.⁷⁰

Pentru realitățile de început de secol XVIII, harta Moldovei, copia lui J.B. d'Anville, ne semnalează grafic mai sus de Ispas și Vijnița, gura Putilei, Putila și Câmpulung (fiirec, nu a putut reda grafic la scara pe care o avea toate așezările, inclusiv cele în curs de formare). Ultima așezare, „Campus Longus Ruthenus“, fusese numită așa – după părerea lui Cantemir – „fiindcă mai înainte aparținuse rutenilor, care erau supuși regelui Poloniei“. Tot eruditul domn afirma: „cei care locuiesc la hotarele cu Polonia vorbesc până astăzi rutenește și leșește“.⁷¹

În timpurile tulburi ale războiului ruso-turc (1768-1774), dar mai ales imediat după anexarea Bucovinei de către austrieci, a crescut mult exodul

⁶⁷ D. Werenka, *op. cit.*, p. 36 și 97.

⁶⁸ T. Balan, *op. cit.*, III, p. 82. Spre exemplificare, satul Răstoace ajunsese să aibă deja în perioada interbelică 20 de cătune, mai noi decât el și stabilite tot mai sus în locuri prielnice stânilor și pășunatului (G. Nimigeanu, *Considerațiuni antropogeografice asupra Bucovinei*. Cernăuți, 1943, p. 16).

⁶⁹ *Ibidem*, III, p. 119; IV, p. 35; VI, p. 34.

⁷⁰ I. Nistor, *op. cit.*, p.38.

⁷¹ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Acad. RSR, 1973, harta anexă, p. 61 și 299.

rutean (și huțul) în zonă. Așa se face că spre sfârșitul secolului încep să fie amintite documentar multe localități montane locuite de huțuli. Dacă se analizează, de exemplu, harta întocmită din ordinul generalului rus Bawr între anii 1769-1772 (sc. 1:288.000), pe vremea ocupației țariste a Moldovei, se constată deja existența localităților Ulma, Sadău și Brodina, pe valea Sucevei, Argel și Rașca pe cea a Moldoviței și Cârlibaba pe valea Bistriței Aurii.⁷²

În cea mai veche hartă austriacă, din 1774, a maiorului Mieg (sc. 1:139.900), suplimentar mai sunt redată grafic Nisipitu și Paltin sau „Casele Șipot“ (care înglobau și Izvoarele Sucevei). Mult mai amănunțită este însă harta Büschel (sc. 1:57.600), realizată în primii ani ai ocupării austriece a Bucovinei. Chiar dacă în zona de munte unele așezări posedau doar un grup de case, totuși ele au fost nominalizate distinct. Pe lângă satele deja menționate, în hartă mai apar: Costileva și Paltin, în apropiere de Brodina, Ciumârna, Demacușa, Paltinu în bazinul Moldoviței, Bobeica, Moldova Sulița, Breaza de Sus și Breaza în cel al Moldovei, Iedu în valea Bistriței Aurii⁷³ și Ostra și Gemenea pe afluenții Suhăi.⁷⁴ Din documentația scrisă anexă a hărții Büschel, ne putem face o imagine asupra intensității reduse de habitat în această ultimă zonă de extindere de habitat huțul: „Kerlebau Kasele“ – cca. 10 case, Argel – 4, „Rusca Moldowitza“ – 23, „Pojanile Gjemini“ – 15, „Poiana Ostra“ – 4 (în comparație cu Stulpicani, sat atestat din secolul al XV-lea, cu 44; lângă el cătunul „La Rus“ – 9), Sadău („Sadu“) – 6, Pesin (Brodina ?) – 7, „Gewir“ (Paltin) – 4, „Kesipitul“ (Nisipitu) – 5, „Șipot Häuser“ – 4, „Ruska Häuser“ – 4, „Bursukuw Häuser“ – 6, „Seletin Häuser“ – 10, „Ropoczju Häuser“ – 4, „Elem Häuser“ – 7, „Dolopole Woloski“ – 15, „Iablonitz Woloski“ – 6, „Rosstory Woloski“ (Răstoacele Valah) – 33, „Rosstoky“ – 28, „Usczy Pudelowe“ (Gura Putilei) – 28, „Stebny Woloka“ – 7, „Stebny“ – 10, și pentru comparație satele din aval, pe Ceremuș, „Wisnitze“ – 52, Ispas – 79, Bănila – 81.

Să vedem, mai exact, ce se întâmplă cu localitățile din ocolul Câmpulungului în aceiași ani. Din datele oferite de D. Werenka, între 1774 și 1776, deci numai primii doi ani de la ocuparea Bucovinei, populația

⁷² I. Iosep, *op. cit.*, p. 223. Alte informații și atestări documentare în N. Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, vol. I, Buc., 1966, passim și *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Vol. I, Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772-1988. Partea 1 și 2* (coord. D. Moldovanu), Buc., 1991, passim.

⁷³ *Ibidem*, p. 222.

⁷⁴ E.I. Emandi, C. Șerban, *Contribuții de geografie istorică la cunoașterea fenomenului demografic din nord-vestul Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Suceava*, X, 1983, p. 517. Alte informații în I. Nistor, *Românii și rutenii...*, p. 40-42.

Câmpulungului Rusc (Dolhopole – „fost (s.n.) Câmpulungul“) s-a dublat! De la 148 de familii, s-a ajuns la 313! Creșteri substanțiale au înregistrat și satele din ocolul său: Putila, în 1774 cu 330 familii, în 1784 cu 478, Gura Putilei, Iablonița, Coniatin, Nesipitu, Răstoace împreună cu Sadău (1774 – 34 familii, 1779 – 46 familii), Falcău, Gewir și Jesin. Ceva mai în aval pe Ceremuș, Vijnița avea în 1774 un număr de 118 familii, iar numai peste cinci ani înregistra 251!⁷⁵ A fost deci firesc ca J. Polek să aprecieze că la ocuparea austriacă zona ocolului Câmpulung era deja singura (deocamdată! – spunem noi) parte a Bucovinei unde predominau rutenii, în rest „cei mai mulți locuitori erau românii și ei se întindeau pe întreaga țară“.⁷⁶

Prin urmare, după cele consemnate mai sus, considerăm că etnia huțulă imigrată în Bucovina, la sfârșitul secolului al XVIII-lea atinsese în mare maximul său areal de habitat montan. Mai mult chiar, elemente etnice dispersate se detașaseră în căutarea unei vieți mai bune în regiuni mai îndepărtate de această zonă. Stă mărturie în acest sens recensământul generalului rus Rumianțev, efectuat o dată cu ocupația rusească din preajma anexării austriece a Bucovinei. La vale de Vijnița (localitate unde aproape jumătate din populație era acum evreiască), intrând în zona de podiș, găsim unele atestări de etnonime: la Ispas „Ignat Huțan“, Dănilă Huțan a lui Iordachi Tumuzăiu“, „Ivan sin Huțan, tij a lui Zaharie Huțan“, la Bănila de Sus „Alexa Huțul“, la Carapciu/Ceremuș „Ion Huțul“ și „Tănăsă Huțul“, la Bărbești „Vasălie Huțan“ și „Gligori Huțan“, la Băbești (Bobești) „Vasăli Huțan“, la Draciniți (Dracineț) „Jacob Huțul“ și „Ignat Huțul“...⁷⁷

⁷⁵ *Op.cit.*, p. 25, 117, *passim*. Pentru infiltrarea ruteană în nordul Moldovei cf. V. Mihăilescu, *op.cit.*, p. 70-79; M. Iacobescu, *op.cit.*, p. 152-160; 169-174, cu bogata bibliografie aferentă. Fenomenul indiscutabil de ucrainizare intensivă a Bucovinei, de altfel mult prea evident pentru a nu fi recunoscut pe viitor măcar de o parte a istoriografiei ucrainene, care va dori să-și ocupe un loc onorabil în cercetarea de specialitate europeană, a fost de altfel evidențiat în studii încă din secolul trecut. Iată, de exemplu, date statistice publicate de către istoricul german Kaindl, foarte bun cunoscător al istoriei și realităților Bucovinei: la 1851 erau deja 142.682 ruteni și huțuli, la 184.718 români autohtoni; la 1869 – 186.000 la 207.000; la 1878 – 204.800 la 201.800; la 1880 – 239.690 la 190.005 (aici explicându-se descreșterea românilor și prin amplificarea rutenizării unora). Cf. *Die Rutenen in der Bukovina*, Cernăuți, 1889, I, p. 34-36. Și mai edificatoare sunt datele lui Werenka (*op.cit.*, p. 247-260), conform cărora numai în 12 ani (1774-1786) populația Bucovinei s-a dublat!

⁷⁶ *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien*, în *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums*, Cernăuți, 1900, p. 53.

⁷⁷ P.V. Sovietov (sub. red.), *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, 1975, VII, partea I-a, p. 455, 453, 451, 445, 443, 242...

Mai departe, în ocolul Nistrului, deci între valea Prutului și cea a Nistrului, apăreau: la Cadobești „Ivan Huțan“, la Cincău „Pavlo Huțul“, la Borăuți „Andrei Huțan“, la Mitcău „Mihailo Huțul“⁷⁸ ș.a. Și mai departe, în ținutul Hotin, erau consemnați: la Rașcov „Ivan Uțul“, la Pribicăuți „Vasile Uțul“ și „Luchian Uțanul“, la Balamutina (Balamutca) „Vasâle Huțulescu“, la Voloșca „Simeon Huțul“, „Hrihor Uțul“ și „Andrei Huțul“, și la Noua Suliță „Marco sin Huțul“.⁷⁹

În sfârșit, și în ținutul Dorohoi, apăreau izolat astfel de cazuri: la Pomârla „Costandin Huțul“ și la Hudești „Petre Huțan“⁸⁰. Din această perioadă datează probabil și denumirea satului Huțani pe malul Siretului, din județul Botoșani.

Reținem aici și menționarea mai timpurie – deci în anii ocupației țariste – a etnonimului, chiar ca poreclă, decât se aprecia până acum (1817)⁸¹.

Sporul natural, dar mai ales continuul exod la sud de Ceremuș, a dus în Bucovina la o creștere numerică susținută a huțulilor, alături de cea ruteană în general⁸².

În momentul ocupării austriece în Bucovina se aflau aproape 6.000 de huțuli (cca. 7% din totalul populației, în care românii dețineau în jur de 65 de procente).⁸³ Se poate deci estima o prezență de peste o mie de familii, comasate – în principal – în extremitatea de N-V a provinciei nou constituite. În urma creșterii prin natalitate, dar mai ales prin imigrări susținute de dincolo de Ceremuș, se ajunge în 1890 la o populație de peste patru ori mai numeroasă (25.000), foarte mare în raport cu numărul întregului etnic din Carpați în acel an, estimat de Niederle la 60.000 de suflete!⁸⁴ Peste două decenii s-au înregistrat 33.000 de locuitori, în 1919 - 39.000, în 1941 - 42.500.⁸⁵ Din ultimele cifre, ce indică o creștere normală, rezultă că imigrarea cea mai mare în Bucovina s-a desfășurat la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în cursul celui următor, probabil până la împrăștierea țărânimii din imperiu, de după revoluția de la 1848, care a contribuit mai mult la sedentarizarea etnicului.

⁷⁸ P. 400, 439, 432, 426.

⁷⁹ Partea II-a, p. 129, 131, 132, 147 și 155.

⁸⁰ Partea I, p. 489 și 501.

⁸¹ M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 175.

⁸² Fenomenul este amintit și în lucrări din Occident. Aici ne mulțumim să cităm din J.P. Taylor, *The Habsburg Monarchy*, London, 1948, p. 289: „The Roumanian increase is at the natural rate; the Little Russian – increase was largely by immigration from Galicia (s.n.).

⁸³ M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 152–153; 175.

⁸⁴ *La Race Slave...*, p. 46.

⁸⁵ T. Bănățeanu, *op. cit.*, p. 35.

Astăzi, este imposibil de estimat cu exactitate numărul huțulilor din actualul județ Suceava. La fel credem că se întâmplă și în regiunea Cernăuți. Cauzele sunt multiple. Așa cum se va vedea într-un studiu alăturat, recensământul din anul 1992, organizat în condiții democratice și de sinceritate, nu a putut reda exact numărul etnicului din comunele Brodina și Ulma. O mare parte dintre huțuli s-au declarat ucraineni (și probabil așa au făcut-o și cei din Ucraina), iar o alta, din diverse motive au recunoscut limba română ca limbă uzuală.

În încheiere, considerăm că trebuie să subliniem câteva aspecte esențiale, dincolo de orice falsificare sau exagerare de considerent politic.

Originea îndepărtată a huțulilor rămâne încă sub semnul polemicilor de specialitate. Cheia la acest răspuns, după părerea noastră, este îngropată în pământ galițian. Numai după trecerea a încă câțiva zeci de ani, de intensificare acolo a cercetărilor arheologice de teren și de săpătură sistematică, în principal în teritoriul premontan și montan, folosindu-se însă a analiză lipsită de orice prejudecăți naționaliste, se va putea prelimina în acest sens. Dacă se va putea demonstra (descoperindu-se și cercetându-se minuțios și multe necropole cu posibilități reale de a dovedi specificul etnic al populațiilor de după invazia hunică) persistența elementului dacic (costobocic), se va putea afirma cu siguranță și existența unei astfel de rădăcini etnice pentru huțuli. Faptul că multe dintre cuvintele românești preluate de ei din lumea păstoritului sunt la origine dacice, nu sunt o dovadă în sensul etnogenetic enunțat ipotetic, ci (după opinia noastră) doar o moștenire importantă pe care românii înșiși au păstrat-o de la strămoșii lor. Vietuind în principal în mediul pastoral impus de natura Carpaților nordici, era firesc să împrumute unele cuvinte celor cu care au intrat în contact ulterior. Ținând cont de informațiile pe care le deținem, colonizarea românească din Galiția s-a desfășurat cal mai intens în secolele XIV-XV.

O problemă la fel de delicată poate fi și cea a întâietății celor care au ajuns să locuiască mediul montan de care s-a vorbit. Fără să ne gândim câtuși de puțin la specularea vreunei idei-argument vizând drepturi istorice românești asupra unor teritorii carpatice de dincolo de Ceremuș, ne punem întrebări legate de unele aspecte tratate mai înainte în acest studiu. Cum se explică de exemplu că populația din Pocuția și sudul Galiției care penetrează în evul mediu în munți a preluat de la români termenii majoritari ai vieții de stână? Răspunsul este logic: găsind la sosire aici o populație românească (ardeleni sau moldoveni) viguroasă cu care a trăit în contacte directe, cotidiene, în cele din urmă a preluat aceste cuvinte. Fenomenul ni se pare firesc și să nu uităm că mult mai departe, spre nord, aceiași bejenari români, au reușit (după părerea obiectivă și a multor cercetători străini, inclusiv polonezi) să își impună și

să-și păstreze un anumit specific etnic până astăzi, chiar asimilați lingvistic fiind în cele din urmă. Ne referim la gorali. Oricum, prin preluarea cuvintelor românești de care s-a amintit, legate exact de principala ocupație a populației montane în evul mediu, se poate reliefa cât de intimă a fost coabitarea respectivă, cu efectul final, demonstrat nu numai filologic, cât și antropologic și etnografic de definiere a unei populații aparte – huțului. În această ordine de idei, considerăm că nu greșim în a afirma că ei au la origine o puternică rădăcină românească, putând fi definiți ca etnic numai după câteva secole de coabitare dintre păstorii noștri (a nu se uita și mulțimea satelor din Galiția cu „drept valah“ de la șes!) și populația ruteană care în veacurile XIV-XVII s-a extins în Carpații Păduroși. Argumente, la fel de grăitoare, în același sens, sunt și toponimele, deosebit de numeroase în acest spațiu mioritic nordic. Trebuie să ne închipuim, în plus, că numărul lor era cu mult mai mare în evul mediu. Așa cum populația românească de acolo, în decurs de câteva secole, a fost asimilată, de ruteni, mare parte din elementele toponimiei minore create (în condițiile de mobilitate specifice vieții pastorale) au fost uitate sau „traduse“ în limba celor din urmă, deveniți cu timpul majoritari.

O dată realizată această simbioză etno-culturală, în secolele XV-XVI, considerăm că se poate vorbi de încheierea unei prime etape de constituire a specificului etnic al huțurilor, care încă de la sfârșitul perioadei au putut trece Ceremușul în munții Moldovei, inițial în văile Ceremușului și afluenților săi, în căutarea unei vieți mai bune. Ceea ce a urmat în secolele XVII-XVIII a fost o creștere tot mai accelerată a acestui exod, care a dus pe pământ românesc bucovinean la definirea cu timpul în accepțiune contemporană al specificului etnic huțul de aici (spre exemplificare, graiul huțul din Bucovina are mai multe cuvinte românești decât cel din Galiția).

Prin urmare, cu o astfel de origine, considerăm că populația huțură de astăzi, cel puțin din Bucovina – și aici ne referim și la actuala regiune Cernăuți din Ucraina – cea care a beneficiat și ea de ospitalitatea plaiurilor românești, poate reprezenta un adevărat simbol istoric, o punte perpetuă a vecinătății seculare și a bunei conviețuiri româno-ucrainene.

* * *

DIN ETNOGRAFIA ȘI FOLCLORUL HUȚULILOR

M. Andronic,

A. Blănaru,

Centrul județean al creației populare – Suceava

AȘEZĂRI

Diversitatea cadrului natural, ocupațiile tradiționale, condițiile social-economice, factorii istorici, interferențele cu zonele învecinate și unele procese de conviețuire au influențat planul tehnic și decorul construcțiilor din satele bucovinene locuite de huțuli.

Peisajul natural, divers și pitoresc, cu o structură variată și etajată, de la înălțimile munților, la podiș și depresiuni au determinat tipul, structura așezărilor și densitatea gospodăriilor.

Pe de altă parte, prezența pădurilor în zonele montane și submontane a oferit din abundență material de construcție, lemnul fiind predominant în majoritatea construcțiilor din această zonă.

În funcție de specificul ocupațiilor și de formele de relief, în Bucovina se întâlnesc toate tipurile de așezări, de la satul adunat, răsfirat, sau risipit, până la gospodăria izolată. Predomină însă satul risipit și cel răsfirat.

Vorbind de tipologia satelor sucevene întâlnim sate dispuse de-a lungul văilor și drumurilor. Acestea au un trunchi principal din care se desprind ramificații care urcă pe firul afluenților ce se varsă în Bistrița, Moldova sau Suceava.

Așezările huțule de pe cursul superior al Moldovei, Rotuș, Breaza, Moldova Sulița, sunt alcătuite din grupuri de gospodării, mai numeroase sau mai puține, despărțite prin suprafețe întinse de hotar. Printre complexe gospodărești, la distanțe mai mici sau mai mari, sunt dispuse adăposturile temporare pentru vite. Mici ogoare de cartofi segmentează întinderea fânațelor.

Așezările huțule din zona Rădăuților din comunele Brodina și Ulma prezintă aceleași caracteristici, fiind dispuse pe cursul superior al Sucevei și al afluenților. Satele cu câte 30-40 de gospodării sunt pe platformele montane și multe din gospodăriile vechi au fost construite cu lemn „de pe loc” (casa lui Durubeț Vasile din Cununșchi).

Locul pentru casă se alegea acolo unde se așezau vitele să se odihnească, fiind libere la păscut.¹

¹ Informații 1997, E. Duceag, 70 de ani, din Cununșchi.

Despre modul în care au apărut unele dintre aceste așezări (Cununșchi, Cununa, Măgura, Ehriște), bătrânii știu că strămoșii lor în urmă cu trei veacuri au fugit din Ucraina Transcarpatică din cauza terorii din Imperiul habsburgic, mai ales a armatei care era lungă și grea. Au venit în special din zona Ilaliciului, de aceea și primii locuitori s-ar fi numit „ilaliți“. S-au așezat în munți, departe de centrele populate, pentru a nu fi găsiți de autorități și pedepsiți.²

GOSPODĂRIA

 cupațiile locuitorilor și condițiile naturale ca și starea social-economică au determinat structura ansamblului gospodăresc, numărul și funcțiile construcțiilor. Locul de așezare în ansamblul gospodăresc, proporțiile construcției și materialul component sunt determinate riguros de destinația acesteia.

În general, ca la majoritatea gospodăriilor bucovinene, construcțiile din gospodărie sunt în număr mare și au un caracter monofuncțional: locuința, grajdul pentru vite, bucătăria de vară, pivnița, cămara pentru alimente și haine, șurile pentru fân și cereale, magazia pentru unelte.

Arhitectura zonei dă în general impresia de lucru bine făcut, de siguranță și bunăstare. Crescătorii de animale, prin excelență huțulii din așezările situate spre extrema nordică a județului Suceava au dezvoltat și ei o serie de construcții gospodărești destinate pentru adăpostul vitelor și furajelor. Printre construcțiile specializate din această categorie în afară de grajduri și șuri este adăpostul pentru oi numit „coleșnea“ și obocul pentru fân.

Materialul de construcție îl constituie bârnele de brad, cioplite doar pe fața dinspre interior la construcțiile mai vechi, și pe ambele fețe la cele mai noi, în general încheiate „stânește“.

Învelitoarea este din draniță lungă de până la 1,5 metri și lată de 15-20 cm. Construcțiile mai vechi erau acoperite cu draniță lungă de 2 m prinsă cu cuie de tisă, iar la acoperișurile vechi în două ape, aceasta era fixată sub prăjini lungi din lemn legate la capăt cu gânj din nuiele.

Dintre elementele gospodăriei cea mai veche este casa de locuit, care avea în spate șarpantă puțin prelungită, formând adăpostul pentru vite (șopronul). Cu timpul a fost construit grajdul și separat adăpostul pentru oi.

În așezările de pe înălțimi gospodăriile sunt amplasate în mijlocul proprietăților, separate prin garduri din răslogi.

² Informații 1988, Durubeț Vasile, 80 de ani, din Cununșchi.

Locuința, ca și cea românească, este de tipul celor din partea nordică a văii Moldovei, unde atât în părțile locuite de români, cât și în cele locuite de huțuli, manifestă tendința de întărire cu garduri masive din bârne groase de brad, până la 20 cm diametru, așezate orizontal și acoperite cu draniță în două ape.

Celelalte elemente ale gospodăriei sunt grupate astfel: magazia, beciul, lemnăria și separat grajdul, care este la o distanță apreciabilă față de restul gospodăriei. Creștera vitelor a determinat construcții dominante, respectiv, șuri și grajduri. Acoperișul grajdului este în 2 sau 4 ape, cu intrarea laterală, de cele mai multe ori, sau pe latura din față.

Coliba numită „clichi“ servește drept depozit pentru haine și alimente, acestea din urmă păstrându-se în diferite vase din lemn. Coliba este în general o construcție independentă, dar mai poate fi sub același acoperiș cu un atelier sau cu magazie pentru lemne. Șopronul are în unele gospodării vatră deschisă într-un colț cu cujba fixată în perete și este folosit pentru prepararea fierturii la porci, pregătirea magiunului sau alte alimente pentru iarnă.

Dintre construcțiile anexe ce se pot întâlni în gospodăriile huțule, o mențiune specială merită așa numitul „clit“, construit din lemn, cu o arhitectură remarcabilă prin frumusețea formelor și echilibrul volumelor. Fiind construit pe o temelie mai înaltă, cu acoperișul ascuțit și în patru ape repezi, clitul se remarcă prin linie zveltă, dinamică. De obicei partea din față are o prisă numită „ganoc“ sau chiar cerdac cu stâlpi. Stâlpii, ca și cadrul ușilor sau ganocul, prezintă mai întotdeauna forme traforate, sculptate, crestate.

Revenind la locuință trebuie menționat faptul că ea este construcția centrală a unui ansamblu gospodăresc și a concentrat efortul principal al meșterilor constructori. În general casa țărănească tradițională din Bucovina se caracterizează prin masivitate, dimensiuni mari (8/5m și 11/16m). O trăsătură particulară o constituie raportul dintre lungimea fațadei și adâncimii care în general este de 3/2. Acoperișul înalt cu streășină largă asigură în jurul casei un spațiu mare de protecție. Pe temelia din piatră se așezau bârnele lungi care se fixau prin cuie de lemn, încheiate „stânește“, fiind cioplite doar pe fața interioară, având o formă semirotondă.

Casa huțulă prezintă aceleași caracteristici ca și casa de tip „cameră - tindă - cameră“ sau „tindă - cameră“ ultima, având pridvor cu intrarea laterală. Pereții laterali depășesc fațada cu 60-70 cm în partea inferioară formând o latură a gangului. Acest fapt face ca locuința să fie mai bine protejată.

„În așezările huțule toate casele au spre exterior lemn aparent. Cele vechi aveau lemn aparent și în interior. Între bârne se așează un strat de mușchi care izola interiorul locuinței. Astfel de locuințe au fost identificate în

așezările de pe cursul superior al Sucevei, Ulma, Brodina precum și în satele de pe Moldovița, Dămăcușa, Argel, Rașca”.³

Interiorul locuințelor tradiționale este adaptat funcției încăperilor. Dintre elementele dominante ale interiorului trebuie menționat, în primul rând sistemul de încălzit, cuptorul masiv care uneori ocupă un sfert din suprafața camerei. El este așezat în colțul dinspre tindă și peretele din spate și are gura orientată spre peretele din față. Colțul cu vatra grupează în jurul său obiectele necesare pentru prepararea hranei. În continuare este amplasat patul, loc pentru odihnă și pentru păstrat țesături, haine și zestre. În partea opusă cuptorului, pe diagonală, este masa cu lavițele care sunt așezate de-a lungul pereților cu ferestre. Colțul dinspre ușă, opus cuptorului este ocupat de blidar. Această organizare a interiorului caracterizează aproape întregul teritoriu al țării. Aceeași organizare a interiorului se întâlnește și în casele huțulilor.

Pe fondul alb al pereților sau pe fondul lemnului aparent căptușit cu mușchi se desfășoară pe verticală registrul lăicerelor, apoi cel al ștergarelor și icoanelor pe peretele dinspre răsărit și al fotografiilor pe cel dinspre miazăzi, apoi registru cu grinda și grindarul de deasupra patului.

ȚESĂTURI ȘI BRODERII

După cum menționează E. Kolbenheyer, bun cunoscător al acestor aspecte, în fiecare casă bucovineană găseai câte un război de țesut, căci, afirma el, „în nici o altă provincie a Austro-Ungariei nu este acest meșteșug atât de dezvoltat ca aici”.⁴

Țesăturile au ca materie primă de bază cânepa și lâna. Din punct de vedere al funcționalității sunt: țesături decorative, țesături de uz casnic și țesături ocazionale pentru anumite ceremonii.

Între țesăturile bucovinene românești și cele huțule apar asemănări și identități. Unele împrumuturi de la huțuli influențează într-o anumită perioadă ornamentica geometrică specific românească prin introducerea unor elemente florale și fitomorfe pe care româncele le numeau la început în derâdere „talpa găștei”. Ștergarele („ruczyk”), năframele („szerenka”) au calități incontestabile dovedind un talent creator remarcabil al celor care le-au brodat, dar sunt orientate mai mult spre ornamentica florală în game de culori mult mai tari.

³ T. Bănățeanu, *Arta populară bucovineană*, p. 73.

⁴ E. Kolbenheyer, *Motive ale industriei casnice de broderii în Bucovina*, Viena, 1913, p. 353.

PORTUL POPULAR HUȚUL

Datorită unei conviețuiri de secole a populației autohtone românești cu cea a huțulilor, acesta din urmă și-a modificat în așa măsură formele pieselor de port, care, de fapt nu erau prea deosebite nici la origini (deoarece aria de răspândire a catrinței, a cămășii carpatice și a sumanului depășește granițele țării noastre), încât astăzi acestea se confundă cu cele românești, iar **portul popular al huțulilor nu mai este o trăsătură caracteristică de distincție etnică.**

Despre vechiul costum popular huțul bărbătesc cu haină și pantaloni din dimie roșie își mai amintesc bătrânii că se purta la Seletin în vremea copilăriei lor în timpul României Mari. Dacă astăzi se mai păstrează unele diferențieri, acestea sunt mai ales elemente de detaliu, (motivele ornamentale, compunerea acestora, alegera gamei cromatice).

Din punct de vedere al păstrării elementelor specifice portului huțul, se pot stabili satele în care acestea predomină datorită majorității populației huțule și care sunt grupate în nordul județului: Izvoarele Sucevei, Moldova Sulița, Ulma, Argel. În alte sate coexistă elemente românești și huțule: Brodina, Moldovița, precum și în marea majoritate a satelor în care, acestea din urmă, nu se regăsesc decât cu totul izolat sau deloc.

Piese componente ale costumului popular huțul sunt aceleași ca și ale costumului popular românesc. Ele au o structură identică, mai ales cele ale costumului femeiesc.

Hedvig Maria Formagiu, analizând portul popular din România, referindu-se la portul huțulilor, afirma: „Mergând până la identitate, pe conture suprapunându-se aceleași principii de organizare a decorului, încadrându-se perfect trăsăturilor esențiale ale stilului de bază, costumul huțulilor, frecvent în unele sate din Bucovina își evidențiază specificul mai ales în gama cromatică mai vie, bazată pe armonia de roșu și portocaliu. Ca o reminescentă a portului de veche tradiție ieșit din uz în primele decenii ale secolului al XX-lea, este costumul bărbătesc din dimie roșie, o manifestare grăitoare a concepției lor decorative”.⁵

Nota distinctivă a portului popular huțul este dată de folosirea altor compoziții ornamentale, de altor forme de compunere și combinare a motivelor ornamentale și chiar de amplasare a acestora ca și de unitatea tonurilor cromatice bazate pe roșu, galben și portocaliu.

Dacă la populația românească sunt deosebiri cromatice date de vârsta

⁵ Hedvig Maria Formangiu, *Portul popular din România*, București, 1974, p.176.

femeii care poartă costumul, la populația huțulă nu se întâlnesc asemenea deosebiri, tonurile vii de roșu, portocaliu, galben, roz sunt preferate și de femeile în vârstă nu numai de cele tinere.

Costumul femeiesc huțul se încadrează stilului regional din punct de vedere structural. Cămașa cu poale sau iia este baza portului popular femeiesc ca și la costumul popular românesc. Croiul cămășii femeiești este asemănător cu al celor românești, cămașa cu altiță în creț și râuri este numită „voločca” adică **românească**. Cămașa de lucru are croiul tip „poncho”, iar cea de sărbătoare mult mai împodobită are structura cămășii carpatice, încrețită la gât.

Ca materii prime obișnuite sunt cânepa, inul și bumbacul din care se țese pânza în două ițe pentru cămăși, iar din cânepă se țese pânza mai groasă pentru poale. La cămășile de tip „poncho” se păstrează ornamentica clasică, decorul urmând linia croiului.

Unele modificări în compunerea câmpurilor ornamentale se remarcă la cămașa de tip carpatic la care, pe lângă dispunerea obișnuită a iilor românești, întâlnim o dispunere diferită a câmpurilor ornamentale pe mânecă și o altă încadrare pe piept (sub forma unui mic dreptunghi plasat la deschizătura de pe piept).

În ceea ce privește ornamentarea mânecii, întâlnim mâneci cu decor redus numai la altiță și o bentiță la marginea de jos. O compoziție considerată anterioară este cea cu broderia pe umăr. O altă formulă a compoziției ornamentale o constituie desfășurarea amplă a motivelor sub formă de tăblii: altița, încrețul și partea de jos a mânecii se contopesc, transformând toată mâneca într-o suprafață compactă și din punct de vedere cromatic.

Ornamentica se realizează în general prin broderie cu punct în cruciuliță, peste fire, în lanț, cu fir de lână mai gros. Motivele lasă între ele foarte puțin spațiu liber din albul fondului. Motivele cele mai frecvente fiind cele geometrice.

Spre deosebire de iile românești unde rombul ornamentează în special încrețul, la cămășile huțule rombul formează o rețea asemănătoare fagului. Deseori întâlnim elemente florale foarte stilizate încadrate aceluiași contur de fagure.

Brățările cusute în partea de jos a mânecii strâns în jurul încheieturii se aseamănă mult cu cele ale cămășilor din Voitinul, Frătăuți sau Vicov. Cu iile românești se aseamănă și cele cu ramurile oblice. Este cunoscut și folosit ornamentul cu mărgelile care conferă spațiilor ornamentate o remarcabilă consistență. „Astfel spre deosebire de majoritatea compozițiilor ornamentale de pe iile românești din Bucovina care par desenate, pictate, decorul de pe cămășile huțule pare dăltuit”.⁶

⁶ T. Bănățanu, *op. cit.*, p. 332.

Prin urmare, compoziția cromatică este elementul cel mai caracteristic și propriu huțul în ansamblul portului.

Peste cămașă se poartă brăul lat peste care se așează catrința numită local „opguta“, care are tot formă dreptunghiulară ca și cea românească și e țesută din lână, tot în patru ițe. Se deosebește de cea românească prin ornament și cromatică.

Elementul ornamental la catrință este vârsta, care alternează în grupe mari, la capete. Pe laturile lungi are câte o bată care se deosebește printr-o altă așezare a dungilor colorate realizate din urzeală. Pe catrința românească bata este mai pronunțată, într-o singură culoare.

În ultimii ani, în unele localități se poartă catrințele românești. La Hepa, comuna Brodina, se poartă catrințe țesute la Straja după modelul românesc de acolo.

Brăul numit „pojas“ este simplu cu dungi paralele dispuse pe lungime iar betele înguste se deosebesc cu greu de cele românești .

Iarna se poartă sumanele. Făcute din pănură de casă țesută („dimia“) dată la piuă, păstrează culoarea naturală a lânii, de la brun la roșcat. Croiul sumanului huțănesc este puțin evazat, cu câte un clin îngust care ajunge la poale la 20 cm. Și mâneca prezintă clin și pave. În afară de suman se purta mantaua albă cu croi drept, la fel ca aceea a românilor. Este împodobită cu postav roșu, verde sau negru și cu găitan negru, fiind purtată la huțuli atât de femei cât și de bărbați. Femeile bătrâne din Izvoarele Sucevei își amintesc că la începutul secolului al XX-lea această haină era obligatorie în costumul mirilor.

Datorită climei aspre de munte, femeile huțule își confecționau din pânză niște cioareci până peste genunchi numite „pidcolnice“, legate sub genunchi. Peste acestea se purtau obielele care erau ca și cioarecii, din pânză albă sau roșie. Pentru nuntă mireasa își împletea ciorapi din lână colorată în modele geometrice și florale. Cojoacele și pieptarele au același croi ca și cele românești, diferențierile fiind de ornamentare, cu meșină colorată aplicată spre marginile piesei.

Opincile sunt tot de tip „carpatic“ legate cu nojițe din lână sau piele, iar pentru sărbători se purtau cisme cu carâmbi roșii, galbeni sau de culori combinate.

Portul femeiesc huțul este completat cu podoabe bogate : ghiordane în culori vii de roșu, galben, brun, mărgele, corali, toate purtate combinat cu șiruri de podoabe de aramă ștanțate, sau lanțuri cu 3-5-7 cruci de aramă.

Costumul bărbătesc, prezintă unele diferențieri față de cel românesc. Piesele de bază, cămașa și pantalonul, sunt din aceleași materii prime. Cămașa cu ornamente dispuse în jurul „gurii“, este mai scurtă decât cea românească,

iar cea de sărbătoare e împodobită cu broderii în tonuri specifice huțule: roșu, portocaliu, grenă conturat cu negru sau verde.

Pieptarul prezintă ornamente cu aplicații din piele, perforate și decupate, combinate cu motive geometrice și florale în culorile specifice. Sumanul nu mai este identic cu cel al românilor, ci se aseamănă ca formă cu haina veche din dimie roșie. Este ornamentat cu motive florale cusute pe piepți și în jurul gâtului. Se poartă și sumanul românesc dar mai scurt. Izolat se purta și mantaua albă la Izvoarele Sucevei, Moldova Sulița, Argel.

Costumul din haină și pantaloni din dimie roșie folosit în secolul trecut deosebea pe huțuli de români. Haina acestuia are croiul de tip „poncho“, nu are pave sub braț ci o croială a latului care formează mâneca și care se prelungeste într-un fel de pavă. Clinii de pe piepți, puternici evazați, sunt împodobiți cu pompoane din lână colorată. Acest suman este scurt depășind cu puțin linia soldului.

Pantalonul („kaszeniaky“) este din aceeași dimie roșie mărginit cu șiret verde și despicat jos la gleznă. Ca cingătoare se purta chimirul, în 4-5 cataramă, sau brâu de lână („pois“) peste care se punea o curea îngustă („pasoc“). Sub opinci („pastolă“), legate cu nojițe („volochi“), se puneau cioareci („haci“). Huțulii purtau pălării cu gang, în care bătrânii purtau tutun și amnar cu iască.

Costumul huțulilor este completat de traiste de vânătoare, cornuri de praf de pușcă cu curele împodobite cu ornamente metalice. Portul copiilor este o copie a portului celor maturi.

OCUPAȚII

Cei mai mulți locuitori se ocupă cu creșterea oilor, vitelor cornute și cailor, care sunt folosiți în pădure la exploatarea lemnului. Vitele pasc în apropierea gospodăriei, în satele de pe culmi unde pășunea este în jurul gospodăriei și în pădurea din apropiere, sau la sălaș în munte atunci când gospodăria este așezată în vale la șosea sau pe firul apei.

Din laptele obținut se prepară brânză, smântână, caș care sunt folosite în alimentația familiei sau sunt vândute. Cultura plantelor este practică foarte puțin sub forma unor mici grădini de legume, de flori în apropierea locuinței și a câte unui ogor cu cartofi în locurile mai însorite. Bătrânii spun că se mai cultiva grâul, secara și orzul de vară cu o perioadă de vegetație mai scurtă; se semăna în luna mai și se recolta în octombrie. Tudor Panfile amintește că se mai cultiva «hrișca numită și „hrișcă“, „rișcă“ sau „tătarcă“, din a

cărei sămânță se prepara pâine».⁷

Se cultiva și cânepa pe suprafețe mici în apropierea locuinței. Se topea la rouă și la brumă și se usca pe o scară în apropierea unui cuptor de piatră în care ardea focul. Astfel de cuptor era câte unul într-un sat.⁸ Pânza se albea la soare vara dar și la brumă toamna.

În satele, locuite de huțuli au existat multe instalații tehnice: mori la Brodina de Sus, Izvoarele Sucevei, Benia, Breaza, Argel, Paltinul, Moldovașița, Moldova Sulița; oloinițe la Moldova Sulița, Gemenea, Paltinul, Argel; pive la Argel, Moldova Sulița, Vatra Moldoviței; darace la Breaza, Valea Moldoviței; fierăstraie la Brodina de Sus, Argel, Paltinul, Ciumârna. Moara de la Brodina a funcționat până în anul 1962, când a ars.

S. Lăzăreanu citat de Tancred Bănățeanu, consemnează și existența a două mori de vânt la Izvoarele Sucevei și la Brodina de Sus.⁹

Existența lemnului de diferite esențe a dus la existența unor creații în lemn de o deosebită valoare artistică, cum ar fi lăzile de zestre. În Arta Populară Bucovineană este amintit meșterul de lăzi Mehediniuc de la Plosca, comuna Brodina. Lăzile de zestre huțule se deosebesc de cele românești prin ornamentica lor care este mai simplă. Varietății ornamentale a lăzilor românești i se opune constanta decorativă a lăzilor huțule, ladă de tip sarcofag, singurele elemente de decor întâlnite fiind rozeta compusă, crucea, și motivele de legătură geometrice simple, hașurile.¹⁰

Prelucrarea artistică a lemnului la huțuli s-a materializat și prin furcile de tors, ploștile și fluierile pe care le-au confecționat și le-au pirogravat.

În domeniul prelucrării artistice a metalului în Bucovina s-a dezvoltat o deosebită „producție artistică în aramă, mai ales dar nu exclusiv în rândul populației huțule”.¹¹ Din aramă s-au confecționat, baltage („topârți“), paftale, cruci, inele, cercei...

Cornurile pentru praf de pușcă, denumite de către huțuli „poroșnețe” sunt cele mai reușite creații artistice populare, sunt mici opere de artă atât prin valoarea plastică a cornului cât și prin compoziția ornamentală unitară și simplă dar perfectă cu care sunt ornamentate. În multe dintre satele locuite de huțuli, datorită izolării lor pe înălțimi înconjurată de păduri, există meșteri specializați în multe domenii, îndeosebi în cele legate de prelucrarea lemnului

⁷ Tudor Panfile, *Agricultura la români*, Buc., 1913, p. 196.

⁸ Informații, Duceag Elisabeta din Ulma.

⁹ T. Bănățeanu *op. cit.*, p. 117.

¹⁰ *Ibidem* p. 211.

¹¹ *Ibidem* p. 262.

și creșterea vitelor. Printre altele se confecționează greble, ciubere, cofițe, fluiere etc...

TRADIȚII ȘI OBICEIURI

Datinele, credințele și obiceiurile se integrează elementelor culturii spirituale populare. Ele exprimă norme de conduită în viața socială și în familie, reflectă concepția de viață a unei comunități umane. Se disting sărbătorile de peste an din ciclul naturii ca și sărbătorile privind ciclul vieții omului.

Huțulii sunt creștini ortodocși ce țin sărbătorile pe stil vechi. Ei mai practică multe dintre obiceiurile legate de ciclul sărbătorilor de peste an, mai cu seamă sărbătorile de iarnă și cele de primăvară, respectiv Crăciunul și Sf. Paști.

Pregătirea pentru sărbătoarea Crăciunului („Szveta“) începe cu trei zile înainte. De Sf. Ignatie se taie porcul și se pregătesc diferite preparate. Dintre preparatele de carne specifice se mai prepară și acum chișca umplută cu făină de porumb și cimbru.

În ajunul Crăciunului „nu se face nici un rău“, nu se mănâncă în picioare ci așezat pe laiță sau pe un scaun pentru ca vitele să nu fete stând în picioare.

Se umblă cu colinda de la Crăciun până la Bobotează. Se formează mai multe cete de colindători. Bărbații colindă purtând o cruce de la biserică, textul având ca temă nașterea lui Isus. Alte grupuri de colindători sunt formate din copii care cântă o altă colindă, iar tinerii, fete și băieți formează alte grupuri. Colindătorii cântă colinda la ferestrele caselor după care sunt răsplătiți cu daruri; vârstincii primesc colac, slănină, fuior sau lână pe cruce, tinerii primesc bani iar copiii bani, colăcei, fructe. Tot în această perioadă de sărbători se umblă cu jocul „malanca“, grup de mascați, însoțiți de o vioară.

În ajunul Sf. Vasile („Veselia“) aceleași grupuri colindă plugușorul care este cântat nu „urat“. În ziua de Anul Nou se umblă cu „Pșenița“, semănatul cu grâu. Copiii sorcovesc în casă cu fața spre icoane și afară în jurul casei. Grâul semănat se mătură și se amestecă în sămânța de grâu ce urmează a fi semănat în acel an. Se seamănă acum grâu de vară cu perioada de vegetație mai scurtă.

De Iordan, botezul Domnului, se merge cu cofița de lemn la biserică după agheazmă. Pe cofiță se așează struțul de busuioc („bișca“) și o cruce mică de lemn; în fiecare an se face o altă cruce care, la întoarcerea acasă,

este fixată de către gospodar deasupra ușii de la tindă sau de la cameră având rol apotropaic, de a apăra casa și pe cei dinăuntru de „cele rele“ din exterior. Așa se explică mulțimea de cruci mici existente la toate locuințele huțule. Gospodarul stropește cu agheazmă cu struțul de busuioc în casă sau în grajd sarea de la vite.

Sărbătoarea Floriilor din ciclul sărbătorilor de primăvară e marcată cu crenguțe de mesteacăn sfințite la biserică și așezate apoi în casă, în grajd, pentru a aduce belșug și fertilitate.

Sărbătoarea Sf. Paști, cea mai mare sărbătoare a creștinilor ortodocși, când cerul și pământul se umple de lumină, când viața biruie moartea, este sărbătorită și de huțuli. Ca și românii ei merg la biserică, la sfințit coșul cu pască, ouă și unt. Lumânarea care este așezată în coș este împletită „în trei“ de către gospodina casei.

Ouăle roșii sau încondeiate, simbolul sărbătorii pascale, sunt o permanență, la sărbătoarea Sf. Paști în Bucovina. Arta încondeierii sau a închistririi ouălor are începuturile în vremuri îndepărtate fiind practică în multe zone etnografice ale României, mai ales în cele de pe versanții Carpaților; în Țara Bârsei, Țara Vrancei, Țara Maramureșului, Țara Câmpulungului Moldovenesc acest meșteșug a atins un rafinament deosebit, bazat pe tehnica „cruțării fondului“.

Cu ajutorul „chișiței“, o țeavă mică din tablă având în interior un fir de păr de porc, fixată perpendicular pe o tijă subțire din lemn al cărei capăt l-a fixare se înmoaie în ceară caldă, se trasează liniile ornamentale care vor păstra culoarea oului. Oul se introduce apoi într-o baie de vopsea de culoare deschisă, de obicei galben, apoi se trasează alte linii care vor „cruța“ culoarea galbenă și se va vopsi într-o culoare mai închisă, portocaliu. Ultima culoare este negrul. La sfârșit prin încălzire ceara se înmoaie și se înlătură. Femeile huțule se remarcă în mod deosebit în acest meșteșug ce a devenit adevărată artă.

Maria Zahacinschi și Nicolaie Zahacinschi în cartea lor intitulată „Ouăle de Paști la români“, remarcă asemănarea dintre geometrismul ornamental, cromatică ouălor dominate de galben, roșu, portocaliu și verde și motivele și cromatică țesăturilor, ștergere și lăicere, cămăși și năframe, deoarece toate sunt realizate în general de către aceleași femei. Aceiași autori au subliniat că „ouăle încondeiate din Bucovina, deși asemănătoare în general, prin ornamentică și cromatică se diferențiază însă după zone și centre, cele mai cunoscute și mai importante zone din Bucovina sunt zona Rădăuți, Câmpulung Moldovenesc și Țara Domelor“.¹²

¹² M. Zahacinschi, N. Zahacinschi, *Ouăle de Paști la români*, Buc., 1997 p. 76.

În zona Rădăuți se remarcă satele Brodiņa, Ulma dar și Sucevița, Gălănești, Putna și Vicov de Jos, în zona Dornelor, Botuș, Ciocănești, Șarul Dornei, Dorna Candreni, Poiana Ștampei, iar în zona Câmpulung, Moldovița, Vatra Moldoviței, Frumosul, Pojorâta, Moldova Sulița, Fundu Moldovei, Izvoarele Sucevei.

În zona Rădăuți și Câmpulung se remarcă în acest meșteșug femeile huțule care au transmis tehnica, motivele și cromatica din generație în generație. Iată cum se încondeiază ouăle după cercetătoarea străină Gertrude Weinhold: „Bătrâna huțulă este cunoscută în lung și în lat pentru ouăle ei încondeiate. Timp de ore a fiert coaja de măr sălbatic. Ouăle albe așteaptă orânduite într-un coș împletit, alături se află o ulcică de lut negru plină cu ceară de albine. Bătrâna apucă în mâna dreaptă o unealtă ciudată: un bețișor ce are în vârf un tubuleț în care este înfipt un fir de păr de porc. Ea încălzește tubulețul la flacăra din vatră și, fierbinte îl introduce în ceara care se topește. Tubulețul se umflă și femeia trage cu el ornamente în formă de spirale și linii pe coaja oului ținut în mâna stângă și rotit după nevoie; ea scufundă apoi oul în fiertura din coajă de măr, după care desenează un alt ou și încă unul, și tot așa mereu, scufundându-le pe rând în fiertură. După o vreme, scoate ouăle care fuseseră mai înalte albe; acum coaja lor strălucește într-un galben blând. Apoi, pe suprafețele galbene, desenează noi modele, care par o continuare a motivului inițial. Pe urmă scufundă ouăle în culoarea roșie, obținută din măghiran și sânziană. Pentru a treia oară, mâna apucă tubulețul și trage cu ceară alte motive, pe suprafețele roșii rămase libere. Ultima baie de vopsea se face într-o fiertură de coji de nuci care dă culoarea neagră. Ouăle se pun apoi în cuptor, ceara se topește și se poate șterge. Ce plâsmuiți minunate strălucesc în fața noastră!”¹³

Comunele Brodina și Ulma cu satele lor risipite sunt renumite prin ouăle încondeiate. Închistrarea ouălor este practică de către multe femei de toate vârstele, chiar și de către bărbați. Ouăle încondeiate la Brodina se disting prin culoarea dominantă roșu, iar cele de la Ulma au culoarea dominantă verde, care predomină și în satele vecine de pe celălalt versant al munților: Izvoarele Sucevei, Moldova Sulița. Printre femeile renumite la decorarea ouălor din Brodina se evidențiază Maria Halița, Victoria Chariuc, Oresia și Elena Hudema, Eudochia Șecman, Paraschiva și Natalia Țega, Maria Hurdela, Victoria Serediuc, Ileana Cazaciuc, Rodica Buceac, Maria Chiruța. Dintre acestea se remarcă în mod deosebit Maria Halița, cea de la care au învățat acest meșteșug multe dintre femeile mai tinere.

¹³ Gertrude Weinhold, *Das schöne Osterei in Europa*, Kasel, 1967, p. 87.

În satele comunei Ulma închistresc ouă: Mihai Hutopilă, Axenia și Silvia Hutopilă, Edochia și Vasile Șetriuc, Maria Coroamă, Ana Rubanei și alții.

În zona Câmpulug este renumită comuna Vatra Moldoviței cu satul Paltinu unde sunt renumite Emilia Olevniuc, Paraschiva Huțuleac, Filoteia Drajnici și Aurica Drudca.

Deși se poate vorbi de un specific al artei încondeierii ouălor în privința ornamentelor și a cromaticii (până la zece culori folosite de către femeile huțule) atât la populația românească, cât și la cea huțulă, se constată existența unor elemente comune mai ales în tehnica de ornamentare care este aceeași și în existența unor motive comune: calea rătăcită, cârligul ciobanului, grebla, vârtelnița, clinișoare, crucea etc.

Conviețuirea populației huțule cu cea românească ,autohtonă, a dus la influențe reciproce și în acest domeniu prin circulația și întrepătrunderea elementelor decorative în arta încondeierii ouălor.

SEMNE, SUPERSTIȚII, DESCÂNTECE

Folclorul huțulilor, cu specificul său aparte, este parte componentă, distinctă, a culturii orale bucovinene. Rădăcinile folclorului bucovinean printre altele obligă la o cercetare atentă a semnelor, superstițiilor și descântecele auzite în Ciumârna și Paltinu sau Brodina și Ulma, zone populate mai cu seamă, de huțuli. În continuare, spre exemplificare, din lipsă de spațiu ne vom referi numai la câteva aspecte inedite cu privire la descântecele huțulilor. Trăirile profunde, primare, au făcut din țăran parte integrantă a naturii și l-au ajutat să cunoască fiecare etapă a ciclurilor acesteia. Ceea ce ar putea stârni nedumerirea este faptul că aceste obiceiuri diferă de la un sat la altul și, uneori, de la o casă la alta, acest fenomen punându-se pe seama varietății folclorice a zonelor studiate. Însoțit de o anume gestică, descântecul este o formă magică utilizată pentru îndepărtarea farmecelor sau vindecarea anumitor boli. Descântătoarea își transmite „meseria“ numai unui discipol de încredere. Dacă descântecul este spus oricui, își pierde din putere. Descântecele sunt de junghi, de boală, de sperietură, de gălci, de ulcior la ochi, etc. Cea care descântă folosește o mătură „părăsită“ (care nu se mai folosește în gospodărie) sau o bucată din veșmintele preoțești. Cu această fâșie de pânză se înfășoară un fir de busuioc și i se dă foc.

Bucata de pânză aprinsă se rotește în jurul capului și corpului celui bolnav, în spatele lui și se rostește:

„S-a pornit...(se spune numele celui descântat) de acasă, gras, frumos și sănătos. Când a ajuns pe la jumătate, s-a întâlnit cu frica înfricată, spaima înspăimată, în ceas de moarte dată. Du-te în munții cei cărunți, unde vaca neagră nu mugește, unde cocoșul negru nu cântă.

Lasă-l pe... (se spune bolnavului) curat și luminat cu descântecul de la mine și darul de la Dumnezeu“.

Se stinge cu salivă bucata de pânză și descântătoarea scupă, în formă de cruce, în spatele bolnavului.

Descânțece despre evenimente, stări, ursite

Dacă pui o șuviță din părul proaspăt tuns, în scorbura unei sălcii sau în ghiveciul unei flori, îți va crește părul foarte repede.

Dacă lumânarea de cununie a mirelui sau a miresei va arde mai mult, înseamnă că unul din cei doi va avea viața mai scurtă.

Mirii nu au voie să se uite înapoi, în drumul spre biserică, pentru a avea o căsnicie trainică.

Dacă mireasa calcă mirele pe picior înainte de a intra în biserică, înseamnă că ea va fi, în căsnicie, mai autoritară decât bărbatul.

Descânțece despre vreme

Dacă pănușele care înfășoară știuletele sunt numeroase, iarna va fi grea.

Dacă sarea se umezește vremea va fi mohorâtă.

Dacă de pe fundul ceaunului sar scânteii, când este răsturnată mămliga, va ploua.

Dacă găinile se culcă foarte târziu, a doua zi va fi vremea rea.

Dacă vrejii de dovleac se cațără pe tulpina porumbului, iarna va fi grea.

În fine, concluzionând, din cele evidențiate până acum, se poate dovedi gradul deosebit de intens în care populația huțulă – aflată secular în conviețuire cu autohtonii – a fost influențată de fondul etnic majoritar românesc.

* * *

Ioan Rebușapcă
Universitatea din București

Față de *boiky*, *lémky* sau alte etnii carpatice, *huțulii*, așezările cărora se răsfră pe văile râurilor Suceava, Moldova și afluenții lor din Carpații românești răsăriteni, nord-vestici și nordici, cu prelungiri spre teritoriile galițiene de pe Nadvirneanska Bistrița și Pasicina, pe văile Prutului superior până la Dileatin, pe cursurile Ceremușului Alb și Ceremușului Negru până la Vijinița, pe valea Ribniței până la Kosiv, pe cursul Ceremușului și afluentului acestuia, Putila, în Transcarpatia pe cursurile râurilor Mocreanca, Teresulca, Șopurca, Tisa Neagră și Tisa Albă, apoi în teritoriile românești de pe Tisa și afluentul acesteia, Vișeu, huțulii, deci, alcătuiesc o „țară” cu un nume mirific, *Huțulșcina*, sau *Verhonyňa* (< *verh* „vârf”), cu „centrul” în munții Ciornohora¹, și reprezintă grupa etnică ucraineană² cea mai individualizată lingvistic, psihic și comportamental.

¹ Are dreptate André de Vincenz, când subliniază: „Les frontières exactes du pays houtzoul sont assez difficiles à établir” (*Traité d'anthroponymie houtzoule*, (Forum Slavicum), Wilhelm Fink Verlag, München, Band 18, 1970, p. 31; tot acolo v. argumentarea afirmației; cf. și p. 38); în alte lucrări, delimitarea *Huțulșcinei* se face prin trasarea isogloșelor lingvistice.

² Alte ipoteze privind originea lor: 1) huțulii provin dintr-un amestec de populații ori sunt vechii români slavizați (R.F. Kaindl, *Die Huzulen, ihre Leben, ihre Sitten und Volksüberlieferung*, Viena, 1894, p. 2); 2) „reprezintă o stratificare ucraineană peste același străvechi popor autohton peste care, către sfârșitul evului mediu, timp de câteva secole, s-a suprapus în Carpații Moldovei și elementul românesc” (P. Caraman, *Frescă huțulă*, în: *Însemnări ieșene*, an.V, 1940, vol. XIII, nr. 3, p. 497-519; 3) reprezintă o populație „numită azi huțulă”, posesoarea unui „primitiv bilingvism româno-ucrainean” („Tout ceci, mais surtout les calques et les hybrides permet d'énoncer l'hypothèse d'un bilinguisme primitif roumano-ukrainien de la population qui porte aujourd'hui le nom de Houtzoules”, André de Vincenz, *op.cit.*, p. 43), ipoteză susținută de contactul huțulilor cu românii, în Galiția, încă din sec. XI–XII, de la care ar proveni și prima parte a cuvântului *huțul*, adică *huț* (*hoț*) [cu sensul de „hoț de codru”, probabil, adică „haiduc”, fiindcă în trecutul istoric haiducia, inclusiv printre huțuli, era larg răspândită, fiind un fel de „ocupație” sezonieră], la care s-ar fi adăugat sufixul *-ul*, propriu sud-slavilor și românilor, – cf. N.Drăganu, *Românii în veacurile IX–XII pe baza toponimiei și a onomasticii*, Buc.,

antropologic, etnografic și folcloric, filosofic chiar, ce conștientizează acut și își revendică identitatea proprie³, percepută ca atare de colectivitățile sociale⁴.

Cercetările antropologice, începute de J. Weisbach, continuate de Izidor Kopernicki⁵ și desăvârșite cu o deosebită probitate științifică de antropologul ucrainean Fedir Vovk⁶, au demonstrat că, datorită mării izolări geografice, huțulii „și-au menținut într-o mare măsură arhaica puritate a rasei lor”: culoarea negricioasă a feței și părul închis la culoare depășește 84%, la bărbați, și 75%, la femei, culoarea ochilor corespunzând culorii pielii: brunetii cel mai des au ochii

1933, p. 223; D. Onciul, *Zur Geschichte der Bukowina*, Czernowitz, 1887, p. 25; D. Scheludko, *Rumänische Elemente im Ukrainischen*, în: *Balkan-Archiv*, Leipzig, 1926, II, 115; în această chestiune s-au mai pronunțat polonezii K. Milewski (deducând cuvântul *huțul* din vb. *kočiváty* „a duce o viață de nomad, a migra”, prin transformări succesive: *kočuly* - *koțul* - *huțul*), L. Golebiowski (presupunând, ca și E. Kaluźniacki, că huțulii ar fi urmașii neamului turcic al uzilor), S. Witwicki (deducând denumirea *huțul* de la numele encazului morav, *Hetylo*, pomenit în cronică la S. Bandtke, în anul 864), cercetători ucraineni contemporani B.V. Kobyljans'kyj, V.V. Hrabovec'kyj ș.a., dar, pare-se, ultimul cuvânt în această problemă încă nu s-a pronunțat.

³ În diaspora ucraineană din vest fîntează o *Asociație Huțulă*, ce editează o publicație proprie: în orașele din Ucraina de apus, cu populație preponderent huțulă, anual, se desfășoară *Festivalul cultural-artistic huțul*; în România, recent, s-a înființat *Uniunea Generală a Asociațiilor Huțulilor din România*.

⁴ La Universitatea de Stat „Jurij Fedkovič” din Cernăuți, studenților filologi, viitoarelor cadre didactice pentru zona carpatică a nordului Bucovinei, li se predă un curs special de introducere în bogata cultură materială și spirituală huțulă. Cf.: Josyp-Fodosij Selezan, *Hucul'c'ke narodoznavstvo* (hucul's'ka etnohralija, narodna kul'tura - hucul'sčyno-znavstvo), Korotkyj kurs lekcij z hucul'sčyno-znavstva, Cernăuți, 1996; *idem*, *Ukrajino-znavstvo, narodoznavstvo, hucul' ščyno-znavstvo v systemi nacional'noho vyxovannja* (Metodyčni rekomendaciji z kursu vykladannja dlja studentiv filolohičnoho fakul'tetu), Cernăuți, 1996.

⁵ Izidor Kopernicki, *Charakterystyka fizyczna Górali ruskich*, în: *Zbior wiadomości do antropologii krajowej*, t. XIII, Cracovia, 1889. În documentele vremii, huțulii apar și sub numele de *ruși, rusy* [Cf.: N. Iorga, *Revista istorică*, I, p. 49-52; *idem*, *Studii și documente*, vol. V, p. 415; Hurmuzaki – Iorga, *Documente*, XV, 2, p. 1316], astfel explicându-se acest nume în titlul lucrării cercetătorului polonez.

⁶ Care, în 1904 a vizitat Brodina, „de unde încep așezările huțule și unde [a] avut ocazia să efectuez (e) numeroase măsurători antropologice”, - v. trimiterea 5.

negri sau căprui, blonzii - ochi albaștri. „Rasa brunetă la ei a început să se amestece cu cea blondă nu de mult“, și „n-a avansat prea departe“⁷ (la data efectuării cercetărilor, 1904, n.n.).

Inconfundabila individualitate etnolinguistică a huțurilor, cărora unii cercetători le atribuiau „chiar o origine neucraiană și neslavă“ (F. Vovk, *Op. cit.*, 3), în comparație cu alte etnii din Pocuția, se menținuse cel mai pregnant încă în sec. al XVIII-lea⁸, și ea a fost reliefată în cercetările etnografice⁹, folclorice (cu precădere prin materiale publicate)¹⁰, dar mai ales lingvistice, datorate unor „patriarhi“ ai slavisticii, cum ar fi F. Miklosich¹¹ sau Broch¹², profesorului André de Vincenz de la Universitatea din Heidelberg, cunoscut prin câteva contribuții originale privind raporturile lingvistice româno-ucrainene

⁷ Fedir Vovk. *Antropoložični doslidy ukrajins'koho naseleennja Halyčyny, Bucovyny j Uhorščyny. Huculy*, în: *Materialy do ukrajins'ko rus'koji etnoloji*. Lvov, 1908, vol. X, p.1-68.

⁸ Hacquet. *Neuste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1791, 92 und 93 durch die dacischen, sarmatischen oder nördlichen Karpathen*. Nürnberg, 1794.

⁹ R.F. Kaindl, *op. cit.*

¹⁰ Cf. doar câteva dintr-un număr enorm de mare: P. Čubinski. *Trudâ etnografičesko-statističeskoj ekspedicii v Zapadno-russkij kraj în Materialy i issledovanija*, vol. 1-5. Sankt-Petersburg, 1874; Ja. F. Holovačkyj. *Narodnyje pesni galickoj i ugoskoj Rusi*, vol. 1-4. Moscova, 1878; V. Šuhevyč. *Hucul'sčyna*, vol. 1-4. Lvov, 1902-1908; Volodymyr Hnatjuk. *Pryčynky do piznannja Hucul'sčyny*, în *Zapysky NTŠ*, t. CXXIII-IV, z. 7. Lvov, 1917; Vol. Kubijovyč. *Etnični hrupy Pivdennozaxidnoji Ukrajiny. Hucul'sčyny na 1.1.1939 r.*, în *Zapysky NTŠ*, t.CIX. Londra-München, 1953; Myxajlo Lomačkyj. *Narysy z Hucul'sčyny*. München, 1956; extrem de prețioase, inclusiv și pentru etnologia românească, sunt lucrările publicate în celebrele sbornice, *Materialy do ukrajinsko-ruskoji etnoloji*. *Etnografičnyj zbirnyk* și multe altele, patronate de renumita *Societate Științifică „Taras Șevcenko“*, de la Lvov; Jan Falkowski. *Zachodnie pogranicze Huculszczyzny*, Lvov, 1936; *idem*. *Poľnočno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny. Prace Etnograficzne 4*, Lvov, 1938; Stanislaw Vincenz. *Na wysokiej poloninie, obrazy, dumy, gawedy z Wierchowiny huculskie j*, Varșovia, 1936 (ed. a 2-a, Londra, 1956).

¹¹ F. Miklosich. E. Kalužniacki. *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und in Karpathen*. Viena, 1879.

¹² O. Broch. *Slavische Phonetik*. Heidelberg, 1911.

(huțule)¹³, cehului K. Kadlec¹⁴, dialectologilor polonezi¹⁵ și, nu în ultimul rând, ucraineni, ca J. Zilyńskij¹⁶, B. Kobyljanskij¹⁷, I. Pańkevyc̃¹⁸, F.T. Zylko¹⁹ ș.a.

Deosebit de utile, pentru ceea ce încercăm să schițăm în rândurile de față, nu sunt atlasele lingvistice ale limbii și graiurilor ucrainene²⁰.

Limba huțulilor din Bucovina, obiectul considerațiilor noastre, identică în toate privințele (evident, nu fără divergențe, ce constituie o „normă” a graiurilor populare), cu cea vorbită de vecinii lor cei mai apropiați, din teritoriile ucrainene (cf. K.F. Herman, *Atlas ukrajinských hovirok Pivničnoji Bukovyny*; numerele cartografice 134 (Șepit), 135 (Seljatyn) și 136 (Ruska) de pe cursul superior al Sucevei, a beneficiat de cercetări românești meritorii. Astfel, între anii 1936–1937, acad. E. Petrovici a adunat materiale dialectale de la huțulii de pe valea Sucevei (Ulma, Nisipitu, Brodina, Eriște, Cununșchi, Sadiv), pentru *Atlasul*

¹³ André de Vincenz, *Le substrat roumain dans les Carpathes du Nord*, în: *Communications ... du Ier Congrès International de Dialectologie Générale*, Louvain, 1965, vol. III, p. 144–153; Idem, *Les éléments roumains du lexique houtzoule*, Centre d'Études Roumaines, Section Linguistique, Philologie, nr. 1, Paris, 1959.

¹⁴ K. Kadlec, *Valaši a valašské pravo v zemích slovanských a uherských*, Praga, 1916.

¹⁵ J. Janów, *Z fonetyki gwar huculskich*, în: *Symbola gramatica in honorem Ioannis Rozwadowski*, Cracovia, 1927, vol. II, p.259–290; idem, *Ważniejsze cechy gwar huculsko-pokuckich a teorie o Bolochowcach*, Varșovia, 1938; S. Hrabec, *Nazwy geograficzne Huculszczyzny* (Polska Academia Umiejętności, Prace Onomastyczne 2), Cracovia, 1950; W. Kuraszkewich, *Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych*, Varșovia, 1954.

¹⁶ J. Zilyński, *Opis fonetyczny języka ukraińskiego*, Cracovia, 1932.

¹⁷ B. Kobyljanskij, *Hucul'skij hovir i joho vidnošennja do hovoru Pokuttja*, în *Ukrajinskij dialektolohičnyj zbirnyk*, Kiev, 1928, I.

¹⁸ I. Pańkevyc̃, *Ukrajinskij hovory Pidkarpatskoji Rusi i sumižnych oblastej*, Praga, 1938.

¹⁹ F.T. Zylko, *Dejaki pytannja klasyfikaciji hovoriv ukrajinskoi movy v svitli danyh lnhvistyčnoji heohrajiji*, în: *Filolohičnyj zbirnyk*, Kiev, 1958; idem, *Narysy z dialektolohiji ukrajinskoi movy*, Kiev, 1966.

²⁰ *Atlas ukrajinskoi movy*, Kiev, vol. II (*Uolyn, Nadnistrjanščyna, Zakarpattja i sumižni zemli*), 1988; J.O. Dzendzelivskij, *Lnhvistyčnyj atlas ukrajinských hovoriv Zakarpatskoji oblasti URSP (Ukrajiny, 1993)*, (*Leksyka*), Ujhorod, I (1958), II (1960), III (1993); K.F. Herman, *Atlas ukrajinských hovirok Pivničnoji Bukovyny. Fonetyka, fonolohija* (Černivečkyj deržannyj universytet im. Juri ja Fed'kovyča, Naukovo-doslidnyj centr bukovynoznavstva), Cernăuți, 1995.

lingvistic român (ALR), materiale, din care, o parte, s-a publicat sub numărul cartografic 366 (Brodina), în seria veche a Atlasului²¹, și alta, în seria nouă²². Pe baza aceluiași materiale, profesorul Universității clujene, I. Pătruț, a elaborat și susținut, în 1948, o interesantă teză de doctorat, ce a stat la baza cărții sale²³, în care, luând ca bază de referință ucraineana veche, urmărește evoluția istorică și reflexul fenomenelor dialectale huțule doar în planul fonetic, deoarece „pentru unele părți ale morfologiei, cu declinarea mai bogată în forme decât cea românească”, pentru capitolul de sintaxă „n-ali fost adunate texte” (I. Pătruț, *Op. cit.*, p. 3).

Aceste „goluri”, cum numea Pătruț lipsa de materiale dialectale adecvate, au fost pe deplin „umplute” de Colectivul de slavistică (Institutul de Lingvistică, București), condus de profesorul Gh. Bolocan (colaboratori științifici - Virgil Nestorescu, Ion Robciuc, Aspazia și Corneliu Reguș), prin anchete sistematice de teren, efectuate pe baza unor chestionare special întocmite și cu ajutorul mijloacelor de înregistrare pe bandă magnetică, bogatele rezultate tezurizându-se în *Arhiva fonogramică a graiurilor slave de pe teritoriul României*, a institutului.

Pe baza materialelor astfel adunate, dar și pe baza observațiilor personale de teren, Ion Robciuc a realizat o serie de lucrări pe tema interferențelor româno-ucrainene (dialectale) în fonetică (fenomenul pronunției diftongate)²⁴, morfologie (formarea gradelor de comparație, în graiurile huțule, cu ajutorul adverb. rom., *mai*)²⁵, a termenilor de înrudire²⁶, a elaborat o extrem de documentată monografie a graiului bucovineano-huțul (cu destule elemente

²¹ *Atlasul lingvistic român*. Partea a II-a, vol. I, de E. Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940.

²² *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, Buc., Ed. Academiei, vol. I-V, 1956-1966.

²³ I. Pătruț, *Fonetica graiului huțul din valea Sucevei* (Studii și cercetări lingvistice II, București, Ed. Acad., 1957).

²⁴ Ion Robciuc, *Rumynsko-ukraïnskie fonetičeskie interferenții*, în: *Actes du Xe Congrès international des linguistes*, Buc., 1970, p. 855-858.

²⁵ Idem, *Interferențe morfologice româno-ucrainene*, în: *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, București, 1971, p. 1109-1113.

²⁶ Idem, *Termeni de înrudire de origine românească în limba ucraineană*, în: *Studii și cercetări lingvistice*, XXI, 1970, nr. 1, p. 27-35.

huțule) din localitatea suceveană, Mărițeia²⁷. Lui îi aparține și suita de lucrări științifice, intitulate generic, *Studiul graiurilor ucrainene din România*, în care acestea (inclusiv, deci, și cele huțule) sunt analizate/descrise din punct de vedere fonetic²⁸ (*Obriji*, 1980, p. 222–227), morfologic (*Obriji*, 1981, p. 220–234), sintactic (*Obriji*, 1985, p. 210–215). Ultima sa carte este o amplă monografie pe tema contactelor lingvistice²⁹, la care ne vom referi mai încolo. Colegii săi de institut, Aspazia și Corneliu Reguș, s-au ocupat mai mult (e un fel de „diviziune” a muncii) de graiurile ucrainene din jurul orașului Suceava, aparținătoare grupului intermediar dialectal, bucovineano-huțul³⁰.

În acest context, al studierii graiurilor huțule de la noi, merită a fi menționate două contribuții ale profesorului de la Frankfurt, Olexa Horbatsch, una pe tema contactelor lingvistice româno-ucrainene³¹, cealaltă cuprinzând o culegere de folclor tradițional (foarte interesant) din Brodina, însoțită de pertinente considerații istorice și lingvistice³².

Tabloul contribuțiilor științifice la cunoașterea limbii huțulilor din Bucovina ar fi incomplet, dacă nu i-am aminti și pe acea dintre lingviștii noștri care studiază vorbirea huțulă din zona Câmpulungului-Moldovenesc, adică pe universitarii ieșeni, Ioan Lobiuc³³ și Timofte Macovei, ultimul înisând,

²⁷ Idem, *Sistemul fonologic al graiului ucrainean din Mărițeia (jud. Suceava)*, în: *Studii de slavistică* (Institutul de Lingvistică, Academia Română), București, Edit. Academiei, vol. 1, 1969; idem, *Morfologia graiului ucrainean din Mărițeia (jud. Suceava)*, în: *Studii de slavistică*, vol. II, p. 275–312; Idem, [Glosarul dialectal al localității Mărițeia], în: *Obriji (Orizonturi)*, București, Kriterion, 1983, 1984.

²⁸ Pe această temă, v. o mai veche contribuție a autorului, realizată împreună cu profesorul canadian, Nicolae Pavlic: *Očerk fonologičeskich sistem ukrainskich govorov v Rumânii*, în: *Revue roumaine de linguistique*, 1965, nr. 6.

²⁹ Ion Robciuc, *Raporturile lingvistice româno-ucrainene. I. Elemente românești în ucraineană*, București, Editura Mustag, 1996.

³⁰ Corneliu Reguș, *Influența limbii române asupra graiurilor ucrainene din R.S.România*, în *Limba română*, XX, 1971, nr. 2, p. 159–174.

³¹ Olexa Horbatsch, *Ukrainische Ortsnamen rumänischen Herkunft*, în *Beiträge zur Namenforschung*, Band 6 (1971), Heft 4, p. 357–377.

³² Idem, *Verzeichnis prâsni = s. Brodnyca, proviat Rudôvici, München, 1968*.

³³ Ioan Lobiuc, *Elemente românești în terminologia păstoritului și a creșterii vitelor, la huțuli*, în *Romanoslavica*, B. ., XVIII, 1972, 109–134.

actualmente, o interesantă teză de doctorat consacrată graiului huțul din localitatea suceveană, Paltinul, și așezările învecinate.

Limba huțulilor însă, mai ales cea poetică, conservată cu o înfinitate de „rostiri” fonetice, structuri gramaticale și un larg „evantai” de valențe expresive etc., este reprezentată, într-o neasemuită bogăție și splendoare, în câteva culegeri folclorice, tipărite, ale subsemnatului³⁴ și ale entuziastei învățătoare din Nisipitu, Miroslava Șandro³⁵, cât și în bogatul fond, inedit, al *Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei*, de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, alcătuită sub îndrumarea lui Ion H. Ciubotaru, în arhiva personală, inedită (?), a etnomuzicologului clujan, I. Nicola, în alte colecții personale sau atât de răspândite, cândva, *caiete de cântece*.

Pe baza faptelor lingvistice dialectale, extrase din materialele publicate și inedite, coroborate cu rezultatele cercetărilor susmenționate, vom încerca, în cele ce urmează, să descriem, în linii generale, limba huțulilor bucovineni prin prisma elementelor comune cu limba ucraineană literară, și a diferențelor specifice.

În transcrierea exemplurilor din vorbirea huțulă, vom utiliza următoarele semne grafice:

$c = \text{ț}$

$\tilde{c} = ce (ci)$

$h =$ consoană laringală fricativă sonoră

$x =$ consoană velară fricativă surdă

$\tilde{s} = \text{ș}$

$y = v$ semisilabic în poziție inițială, la sfârșitul silabei și cuvântului, după vocală

$\tilde{z} = j$

Literele suprapuse = nuanțe intermediare: $e^a = e$ deschis aproape cu nuanța spre a ; $\tilde{a}^c =$ vocală

³⁴ Ioan Rebușapcă, *Narodni spivanky*, B. , ELU, 1969; idem, *Oľ u sadu-vynohradu*, B. , Kriterion, 1971; idem, *Vidhomony vikiv*, B. , Kriterion, 1974; idem, *Olenškyj cvit*, Buc. , Kriterion, 1978.

³⁵ M. Șandor, *Oľ kovala zozuleňka*, Zbiřnyk narodnych spivanok, București, Kriterion, 1974; idem, *Spivanočky moľi ľjubi*, Zbiřnyk narodnych spivanok, Buc. , Kriterion, 1977.

$j = i$ „scurt”, semivocalic, în diftongi [je], inclusiv în locul cons. palatale j („iot”)

$y =$ vocala e inexistentă în graiurile românești, care „se plasează între rom. e și i , mai aproape de prima” (Pătruț)

$e = e$ cu diferite grade de deschidere

$i =$ plus-minus i românesc

$k = c; k$

centrală cu nuanță anterioară între $ă$ și e (ucr.) (Pătruț)

$e^1 = e$ deschis neaccentuat, cu nuanța spre y , închis

$y^c = y$ închis neaccentuat, cu nuanța spre e , deschis

$o^u = o$ neaccentuat, cu nuanța spre u
Apostroful = consoană moale (palatală, palatalizată, semipalatalizată)

[á] = vocală accentuată

[d] = consoană surdă

VOCALISMUL

Schema sistemului vocalic huțul cuprinde următoarele sunete:

i	ü (i)	u
	y	
e		o
	a	

1. Trăsături comune limbii ucrainene literare și graiului huțul³⁶

1.1. Vocalele e , y , o , sub accent, se pronunță clar: lit. *hlýna*, huțul. *hléna* „lut”, lit.,

³⁶ Pentru această problemă v. : B. Kobyljanskyj, *Dialekt i literaturna mova*, Kiev, 1960; André de Vincenz, *Traité d'anthroponymie houtzoule*, p. 48 ș. u. : L.H. Matvijs, *Ukrajinska mova i ji ji hovory* (Akademijska nauk Ukrajinškoji RSR), Kiev, „Naukova dumka”, 1990.

huț. *dóma* „acasă”; în poziție neaccentuată, claritatea lor se pierde: lit., huț. *ve'sná* „primăvară”, *vy'nó* „vin”; lit. *ho"lúbka* „porumbiță”, huț. *ho"lúpka*. În graiul huțul, *o* neaccentuat, înaintea silabei cu *u* sau *i*, se apropie foarte mult de *u* sau trece cu totul în *u*: *to"bí* „ție”, lit. *tobí*, *ubrúć* „cerc de butoi”, lit. *obrúć*, *unúć'i*, lit. *onúći* „obiile”.

1.2. În silabe nou închise vechiul *o* alternează cu *i*: lit. *sil'* „sare”, G. *sóli*, huț. *sil'*, G. *sólí*; lit. *stíl* „masă”, G. *stolá*, huț. *stiy*, G. *stolá*; în nume de familie: *Fedirčuk* < *Fedorčuk*; în suf. de posesiv -*iv*(*y*): *Il'kiv(-iy)* „al lui Il'kó”, G.f. *Il'kóva* (-ó^{va}). Pentru alte reflexe ale vechiului *o* în silabe nou închise v. 2.1.

1.3. La nume de persoane, se constată tendința de folosire a dubletelor: *Fedir/Fedor*, „Teodor”, *Antin/Anton*, *Hryhir/Hryhor*.

1.4. Vocala nouă *o* (din vechile gr. **or*, **ol*), în general, nu trece în *i*: lit. *porih* „prag”, G. *poróha*, huț. *porýx*, lit. *morih* „mușuroi, crescut cu iarbă”, G. *moróha*.

1.5. Vechiul *ě* trecut în *i*: lit. *snih* „zăpadă”, huț. *snix*, inclusiv în suf. onomastice: lit., huț. *Andrij* < *Andrěj*.

1.6. În silabe nou închise, vechiul *e* alternează cu *i*: lit. *mid* „miere”, huț. *mit*, G. *médu*; în suf. onom.: *Fédiv(-iy)* „al lui Fédir”, G. fem. *Fédeva* sau *Féd'eva*. Excepții apar în interiorul cuvântului: lit. *kolisnyj* „(de) la roată”, huț. *kolésnyjij*.

1.7. Folosirea consoanelor protetice: lit. v. *vúly^c'a* „uliță, stradă”, huț. *^uúlyc'a* < *ulica*; lit. *viyc'a* (ort. *vivc'já*) „oaie”, huț. *^uiyc'a* / *v^uyc'a* / pl. *v^uyc'i* / *v^uyc'i* < *ovcia*; în nume de familie: *Vinton'a* (*'é*) *k* < **Ontoniak*; *h*: lit., huț. *horix* < *orèx* „nuc, nucă”; *j* în nume de persoane: lit. *léva*, (ort. *Eva*), huț. *lé(É)va*.

1.8. Alternanța euforică, *u/v* la începutul cuvântului următor, în funcție de terminația cuvântului precedent: lit., huț. în cuv. izolat: *umíju* „știu, pot, mă pricep”; în expresii: lit., huț. *brat umíje* „fratele”, *táto umíje* (ort. *vmíje*); precedat de negația *ne* (atonă), lit., huț. *ne umíju* (ort. *vmíju*).

1.9. Dispariția (parțială, în graiul huțul) a vocalei inițiale *i* (< **j*): *Ignatios* > *Ihnat* > *Hnat* „Ignat”; **jigrati* > *ihraty* > lit. *hráty*, huț. *hrá(y)i*, dar și, destul de frecvent, *jhráti*. Detalii v. 2.5.

1.10. Trecerea lui *e* inițial în *o*: *esen* > lit., huț. *ósin'* „toamnă“, *ezero* > *ózero* „lac“, *Emiljan* > *Omel'án*.

2. Particularități huțule

2.1. În locul vechiului *o* din silabe închise, afară de *i* (v. 1.2.), după cons. *b, p, k, l, m, r*, mai apar: <ɣ>: *plyt* „gard“, G. *plóta, styx* „stog“, G. *stóha, myi*, „al meu“, G. *móho*; [j]: *kít* „piscă“, G. *kóta, kiš* „coș“, *rih* „corn“, G. *róha*, lit. *rih*; [v^l]: *ry^lu* > *réuç'ík* „șanț, șanțuleț“, lit. *rių* (ort. *rių*); [ū]: *būb* „bob“, G. *bóbu, vūų* „bou“, lit. *vil*; [f^li]: *m^lįst* „pod“, lit. *mist, b^lilše^l* „mai mult“, lit. *bil'še^l*; [ūy]: *dv^lyr* „curte“, *b^lyk* „parte“, *v^lyn* „el“; [i^l]: *ki^ln'* „cal“, lit. *kin', ki^lko* „cît“, lit. *ki^lko*.

Asemenea variante ale fonemului *i* se pot întâlni în vorbirea aceleiași persoane, uneori, în același cuvânt: *vyn/vîn/v^lyn* (cf. *Robciuc 1980*), deseori, în folclorul cântat aparținând aceluiași interpret, care, din motive stilistico-prosodice, probabil, recurge la tot felul de variațiuni stilistice, ori, dimpotrivă, creația tradițională, a „conservat“ în tiparele sale poetice acest fenomen, cândva, mai frecvent și în limba vorbită: *vîn, óvîn, un* „el“: *A įek pryšóu na siác'įu ų Vatra Moldovýcu. (...) / Un pytáųsy^s, roz'e^s ráųsy, kudá ų Bóul* [= vechea denumire a localității *Paltinul*, din care provine eroul baladei contemporane, și unde s-a cules aceasta] *povertáti (...) Ta ų'e ų óvîn, – káže, – ž žál' u ta į, – ka, – į umeráti* „Și când sosi-n stație la Vatra Moldoviței (...) El întreba și se uita pe und' s-o ia spre Boul (...) Și-ncepu moartea, cică, de el să cam întrebe“ (*Paltinul, Vidhomony 327, 324, 318*).

În poziție inițială neaccentuată, *o > u*: *onó > unó*, pron.pers.sg. neutru; rom. *moșie* > huț. *mušija*; în numele de familie: *Koviččuk > Kuvijčuk*, rom. *Chiforijă* > huț. *Kjefurjca, Bodorjek > Bodurjek*.

2.2. Etimologicul (^l*e*) cunoaște următoarele reflexe:

- între consoane dure: [e^l]: *lė^ldy^s* „abia“, lit. *lėdve^l, sė^lla* „sate“, lit. *sėla, Pė^ltry^s* voc. „Petre“;
- după șuierătoarele *č, ž*, în poziție accentuată: [e]: *učėre* „ierii“, lit. *učóra* (ort. *vėóra*), *sėsty^s(i)į* „al șaselea“, lit. *sóstyį*; în poziție neaccentuată: [e^l]: *čė^lmú* „de ce“, lit. *čomí*;

- c) după cons. *j* („iot“), notat de noi, pentru claritatea lecturii, prin *j*): [*jé*]: *je(i)mú* „lui“, lit. *jomú*, *jejó* „pe el“, lit. *johó*.

Drept particularitate specific huțulă, vocala [*e*] apare:

- a) cu un grad foarte mare de deschidere (comparabilă cu pronunția ardelenescă sau engl. [*ae*]): *Ć'eres horu Mexajlovu šoukovén'ka nÉtka/Ćimú, l'ubku, ne' pryxódyš, jeká nýč'ka vÉtka* „Peste dealu lu' Mihai întinsă-i o sfoară [de mătase], /De ce, dragule, n-ai venit, noaptea era clară“ (*Brodina, Horbatsch* 24),
- b) sau realizându-se ca un [*a*] veritabil: *Stala Dzvinka vAselén'ka* „Și Dzvinka [= personaj din baladele d. haiducul Dóboš, Dóvbuš sau Doboščúk] se-nveseli“ (*Paltinul, Vidhomony*, 125), *trába*, prescurtat. *tra*, „trebuie“, lit. *trébá*.

2.3. Vocala etimologică (**a*) prezintă următoarele reflexe:

- a) la începutul cuvântului, după *j* (iot, notat de noi prin *ĵ*), iar în poziție accentuată: [*jé*]: *jesin'* „artar“, lit. *jasen* și *jasen'*; [*jé'*]: *je'hn'(i)e'* „miel“, lit. *jahn'á*; [*i*]: *ič'm'in'* „orz“, lit. *jač'min'*; [*ĵi*] (ort. *ĵ*): *Ta ĵik lég'in' ta zasvystáy, g'iyč'i zaplakalo* „Flăcăul când fluieră, lăta-a dat să plângă“ (*Nisipitu, Vidhomony*, 213) sau chiar [*y^á*]: *y^áká glóta dayno búla, ūtak poróžna xata* „Ce gloată mare-a fost cândva, ș-acu' casa-i goală“ (*Paltinul, Vidhomony* 322, dintr-un cântec-cronică, contemporan);
- b) după cons. *č, ž, s, š, t* moi – [*e'*]: *č'e's* „timp“, lit. *čas*, *ž'é'ba* „broască“, lit. *žába*, *š'é'pka* „căciulă“, lit. *šápka*; în locul lui *t* moale, apare un *k* moale [*k'*]: *žy't'é* sau *žy'k'é* „viață“. O excepție (v. marea diversitate a rostirii huțule), de fapt, o combinație dialectală (cons. *ž* moale + *a* netrecut în '*e*'), am întâlnit-o în *Paltinul* (și aceasta, evident, nu este singura „excepție“): *Móže prýjde mojá my'la men'é vîr'iz'Áti* „Poate-o veni iubita pe min' să mă conducă“ (*Vidhomony*, 240); [*e'*] sau [*i*]: *póros'e'* „purcel“, lit. *poros'á*, *lós'i* sau *lós's'i* „mânz“, lit. *lošá*, *š'inuváti* „a prețui, păstra, respecta“, lit. *šanuváty*, *kúš'iti* „a gusta“, lit. *kuštuváty* (ultimele 3-4 reflexe fiind cunoscute pe o arie largă, inclusiv transcarpatică, cf. *Dzendzelivskýj* 1993, 408,

405, 435, 441); după *n* moale – [’e]: *mn’ésó* „carne“, lit. *mjásó*; după *l* moale – [’e]: *fl’éka* „bidonaș“, lit. *fl’áska*; în rostirea populară a numelor de familie, întrucât majoritatea dintre acestea sunt percepute, probabil, ca porecle (având pentru *insider*-i un semantism încă viu, și, de cele mai multe ori, unul „suculent“), apariția lui [’e], după o cons. moale, este o regulă: *Ferkal’ék* (oficial, *Fercaliuc*) (Izvoarele Sucevei) < *Férkalo* < huț. *fj’rkaty(i)* „a da din picioare, a da din copite, a se smuci“ (V. Šuhevyč, I, 83; *Hrinčenko*, 4, 377). Rom. *Fercală* < huț. *Férkalo*. Acestei „reguli“ de rostire, se supun și fostele porecle ce denumesc naționalitatea persoanei: *Pól’ek* < *Pól’ak* < pol. *pólak* „polacul, polonezul“, oficializat în această formă, *Poléc*, cu siguranță, mai de mult, ca și numele de familie de origine germană: *Kól’er* (*Brodina, Horbatsch*).

2.4. Pronunția diferită a vocalei neaccentuate [y^ε]:

- înaintea silabei cu *e*, *y*, *o*, *u* accentuate – [y^ε]: *hry^εbý* „hribi“, și^ε(*e*)*réc* diminutiv de la *syr* „brânză“, și^ε*óka* „largă“, *me^εnúly^εi* „trecut“;
- în prefixul [- *vy*: [y]: *Dóvbuš výjšou na doróhu* „A ieșit Dovbuș în drum“ (*Paltinul, Vidhomony* 123); [i]: *ja víberála*, fem. „eu am ales“, lit. *vybe^εrála*; [i]: *Ta jek višla z z^εlénoho líha* „Și cum ieși din lunca verde...“ (*Paltinul, Vidhomony*, 109).

2.5. În comparație cu limba ucraineană literară, reflexe diferite, în graiul huțulilor bucovineni. cunoaște și vocala anterioară *i*; cf. si 1.2; 1.3; 1.5; 1.6. Pentru *i* (< **ji*) [v. și 1.9], aducem următoarele exemple, care întăresc ipoteza nedispariției acestei vocale care se întâlnește:

- cu valoarea semisilabică [j]: *zajhrály^ε g’iuč’inóccy; U sop’iyku ni jhráji* „i-au cântat fetei; Nu mai cântă din fluiet“ (*Paltinul, Vidhomony* 123);
- cu valoare silabică [i], evident, sub influența normelor prosodice: *mzy^εkánti do hróbu ihrály^ε* „la-nmormântare muzicanții cântau“ (*Paltinul, Vidhomony*, 321).

Alte reflexe ale vocalei *i*:

- a) cu valoarea sunetului [y^l] (protetic ?): *Na kil'ko ti, – ka, – bráč'č'iku / Un'y y^ld nam pustýly^s ?* „Pentru cât timp, frăţioare, / Ei lăsatu-te-au la noi ?” (*Paltinul, Vidhomony* 326). „corect”, dialectal, ar fi *d'nam*, lit. *do nas*;
- b) în formele verbale de mişcare, cu valoarea aprox. a sunetului [e^l]: *E^lšlá lisámy^s e^lz zazul'kámy^s* „prin păduri mergea, cucii asculta” (*Brodina, Horbatsch*, din colindul laic). Prin analogie, probabil, cu acest tip de verbe (*ity^s* „a merge”), vocala aceasta apare şi la alte verbe, în poziţie iniţială, cu valoarea sunetului [i]: *Izdý: izdý^s* [lit. *ždy*], – *káže, – brát'e* „Aşteaptă, – zise, – frăţioare” (*Paltinul, Vidhomony*, 325), a sunetului [e^l]: *m'ís'ic' e^lsvódi* „luna răsare”, *nimá komú e^lskazáti* „nu este cui să spui”, *e^lzdojmy^s e^lz holóyk'i v'inc'ik ze'le'n'én'k'ij* „i-a luat de pe căpşor cununiţa-i verde” (*Paltinul, Vidhomony*, 125, 315), alături de sunetul cu valoarea „proprie”, [i], în acelaşi cântec, din motive stilistico-prosodice: *Ta j e^lzdojmy^s y iz* [iz = formă literară] *holóyk'i...* (*Nisipitu, Vidhomony* 214);
- c) în poziţie iniţială, cu valoarea sunetului [y^s]: *y^sndly^s* „ici şi colo, pe alocuri”, lit. *inde*, *y^shlá* „ac”, lit. *hólka*, *y^sr'z'á* „rugină”, lit. *iržá*, *y^smný^s*, *mn'y^s* „nume”, lit. *imjá*. În formele verbale, pentru realizarea rimelor bogate:

Ale pišóy y Kimpu^s lúngu áxtly vyrobý^s ti

Bo ųe m'ís'ic' promynáųsy, músy^s sobi y^s ti

„Se duse la Câmpulung, actele să-şi facă,

Luna că s-a încheiat, el acasă pleacă”

(*Paltinul, Vidhomony*, 326, dintr-un cântec-cronică, contemporan): în câteva nume de persoane: *Y'ván*, „Ion”, lit. *Iván*, *Y'hnat* „Ignat”, lit. *Hnat*, *Y'lija* „Ilie”, lit. *Il'ijá*: în forma populară locală a denumirii localităţii huţule, *Ulma*, cu val. fonetică [y^s]: *Ivána umerlóho až u y^slym ų'ály^s* „Pe Ivan deja mort la Ulma-l luară”, sau, curios, cu val. fonetică [i]: *ųe takóho ta fěstora u Ími ne búde* „Aşa-un pădurar-n Ulma n-o să mai fie” (*Ulma-Nisipitu, Şandro 1977*, 47, 59);

- d) în poziție inițială, cu valoarea sunetului [o]: *onódhy^s* „nu de mult”, lit. *inodi*;
- e) în interiorul cuvântului, după consoane șuierătoare sau velare: *poč'ináii* „începe”, lit. *počynáje, xlópc'ik* „băiețel”, lit. *xlócyk, tróx'i* „puțin”, lit. *tróxy*.

2.6. Una dintre cele mai evidente particularități ale limbii huțurilor bucovinene pare a fi, credem, rostirea diftongată, ce cunoaște, în esență, trei realizări diferite, având la bază trei sunete vocalice:

1. Reflexul vocalei etimologice [*e]:

- a) după consoane dure *d, t, n*, în poziție accentuată, ca un sunet foarte deschis, precedat de un *î* nesilabic, ce realizează trecerea (de „coloratură” diftongată) de la consoană la vocala *e* – [l^he^h]: *d'ě'n'* „zi”, lit. *den'*, *d'ě'uiit'* „nouă”, lit. *děujat'* (ort. *děvjat'*), *do t'ě'by^s* „la tine”, lit. *do tébe^v*, *u n'ě'ho* „la el”, lit. *u n'óho, Svit'ěst R'izdvó* „Sfânta naștere, Crăciunul” (Izvoarele Sucevei);
- b) în poziție neaccentuată, dialectologii indică drept reflex al vocalei etimologice (**e*) – sunetul [i]: *diševyj* „ieftin”, masc. sg., lit. *de'še'vyj, tibě* „pe tine”, lit. *te'bé, nimá* „nu este, lipsește”, lit. *nemá* (cf. K.F. Herman, *op. cit.*). Este adevărat. Personal, am înregistrat diftongul cu *e* deschis și în poziția neaccentuată: *t'emn'én'ka n'ic'ka* „noapte-ntunecată”, *Práve' kry'leé ho j st'elýly* „aripioara dreaptă-și așterneau” (*Paltinul, Vidhomony* 109, 118). Dimpotrivă, am înregistrat și situații, când etimologicul (**e*) nu se realizează ca sunet diftongat: *My iek uviide* [ar fi trebuit l^he] – *demo, za stil* [ar fi trebuit stiuj] *s'ede* [ar fi trebuit l^he] *mo* „N casă de-om intra, la masă-om sta” (*Brodina, Horbatsch* 7).

2. Reflexul vocalei etimologice (*i):

- a) după aceleași consoane dure *d, t, n*, la începutul cuvântului, în poziție accentuată sau neaccentuată, ca un sunet diftongat închis [l^hɛ]:
- b) în interiorul cuvântului;
- c) în finalul subs. la sg.:

3. La granița între palatalizare/diftongare se află vocala *u*, precedată de cons. *l*. De regulă, avem, ca și în limba literară, un *l* + vocala iotată *u*: *l'úbá* „iubire”, *l'úba* „iubită”, dar și *l'úba*, *l'údy*³⁷ „oameni”, și *l'úde*. Uneori, această situație reprezintă o inconsecvență (în cazul interpreților Țega Petru, din Nisipitu, Iurniuc Matriona, din Paltinul), pronunția diftongului [*u*] realizându-se accidental, în cazul altor interpreți (de ex. Droniuc, sau, după propria-i recomandare, Dron'ek Maria, din Nisipitu), pronunția diftongată apare ca o preferință. Uneori, aproape toate cuvintele versului atestă rostiri diftongate, realizându-se, alteleori, o adevărată „cantilenă” din asemenea constructe eufonice.

Pronunția diftongată, pare-se, cunoaște o mai mare frecvență în producțiile folclorice cântate. Păreră noastră este una „impresionistă”, deoarece nu am efectuat un studiu statistic. Parcurgând textul basmului *Prințesa cu mâinile tăiate* (din culegerea noastră, *Olen'skyi cvit*, „Floare de olean”), înregistrat de la aceeași interpretă, Matriona Iurniuc, din Paltinul, am constatat că, față de marea frecvență a diftongilor în cântecul tradițional, în proza populară (povestitul oral), din 17 cazuri posibile, diftongul [*e*] nu apare nici o dată, la fel și diftongul [*y*], din 18 posibile, iar dintr-un număr de 30 infinitive, doar 7 au terminația huțulă, *-ti*, restul – ca în limba literară, *-ty*, negația verbală, în schimb, din 33 de cazuri, doar în 7 apare în forma literară, *ne*, restul întrebuințărilor (26), în formă huțulă, *ni*.

CONSONANTISMUL

Sistemul consonantic huțul cuprinde următoarele foneme: *p, b, f, v, t, d, k, g, k', g', x, h, s, z, s', z', š, ž, č, dž, c, dz, c', dz', m, n, n', l, l', r, r', ř*.

3. Trăsături comune limbii ucrainene literare și graiului huțul

3.1. Fonemul *f*, intrat în sistemul consonantic, în perioada veche³⁷, prin cuvintele împrumutate din limba greacă, ce conțineau două sunete foarte apropiate ca

³⁷ Cf. O.P. Bezlal'ko, M.K. Bojčuk, M.A. Žvotobrjux, S.P. Samijlenko, I.J. Taranenko, *Istorična hramatyka ukrajinskoji movy*, Kiev, 1957, p. 80.

valoare fonetică, redată prin *ph*, și *th*, asimilate aproximativ la fel, evident, nu fără note specifice: grec. *Philippós* > *Pilýp*, cu un șir întreg de derivate, create în ucraineană general vorbită, *Pylypko*, *Pylypon'ko*, *Pylypčyk*, *Pylypéc'*, *Pylypc'o*³⁸, sau, nume de familie, din zonele ucrainene centrale, *Pylyppjuk*, și, în graiurile huțule, *Fylyp*, *Fylyppjuk*, *Fylypovyč*. Din grec. [*th*]: *Theódoros* > huț. *Fedor*, ucr. *Xvedor*. Lui [*xv*] din ucraineana general vorbită, îi corespunde [*f*], în graiul huțul: *xvirka* - *firtka* „poartă”, *xvist* - *fist* „coadă”, în nume de persoane: ucr. *Iósyp* - huț. *Iósyf*, *Stepán* - huț. *Stefán*, *Štefán*. Nu fac obiectul discuției lexemele cu *f*, intrate în limbă în epoca modernă.

3.2. Trecerea, nu mai târziu de sec. al X-lea, a sunetului posterior sonor oclusiv, [*g*], într-unul laringal sonor fricativ, [*h*]³⁹: *bog* > *boh* „dumnezeu”, *Gabriél* > *Havrylo*, *Germanós* > *Hérman*, *Gregórios* > *Hryhórii*. Sunetul posterior sonor oclusiv [*g*] există și în ucraineana literară, nici pe departe însă cu aceeași distribuție și frecvență, ca în graiurile ucrainene sud-vestice, în special huțule, cu o puternică influență românească.

3.3. Varianta combinatorie [*ɥ*] a fonemului consonantic [*v*] la sfârșitul silabei, după o vocală: *práuda* (ort. *právda*) „dreptate”, „adevăr”, *dóuhyi* (ort. *dóvhyi*) „lung”; în nume de familie: *Paulyúk* (ort. *Pavliúk* < *Pavel*).

3.4. Consoana *v* [*ɥ*], provenită din *l*, în finalul absolut: *dau* (ort. *dav*) < *dal*, trecut. masc. sg. *dáty* „a da”, sau dintr-un *l* urmat de o altă consoană: *vóyk* < *volk* „lup”, *bóufa* < rom. *bofă*.

4. Particularități huțule

4.1. Consoanele șuierătoare *č*, *dž*, *š*, *ž*, dure în ucraineana literară, plasându-se, în rostirea huțulă, în poziția prepalatală, se realizează ca sunete palatalizate (moi): [*č'*]: *ja č'úla* [lit. *čúla*], *iek sy stálo* „am auzit cum s-a întâmplat”; [*š'*]: *dòš'ka* „scândură”, lit. *dòška*; [*ž'*]: *me'ž'á* „hat, răzor”, lit. *me'žá*;

4.2. Trecerea dentalelor palatale [*d'*], [*t'*] în cons. veiare oclusive palatale [*g'*], [*k'*]: *d'iyka* > *g'iyka* > „fată”, lit. *d'iyka* (ort. *dívka*);

³⁸ L.H. Skrypnyk, N.P. Dzatkovska. *Vlasni imena ljudej*. Kiev. 1986. p. 80.

³⁹ O.P. Bezpal'ko și colectivul. *Op. cit.*, p. 82.

4.3. Pronunția palatalizată [r'] a cons. r:

- a) în finalul cuvintelor: *pýsar'* „pisar, scrib“, lit. *pýsar, kosár'* „cosaș“, lit. *kosár*, fenomen corespondent cu zona imediat vecină de la nord de huțului bucovineni (cf. *Dzendzelivskýj* 1993, 391), dar și cu cea românească din Moldova (*Podârj*, nume de fam. sg.);
- b) în interiorul cuvântului, înaintea cons. dure: *vír'te'*, imperativ. de la *víryty* „a crede“, lit. *virte'y*.

4.4. Folosirea negeminată (nedublată) a cons. d, t, l, n: *pidbor'id'e'*, „bărbie“, lit. *pidboríd'd'a*;

4.5. Depalatalizarea cons. t în dezinența verbală la pers. III sg. și pl.: *xódy't* „(el, ea) umblă“, lit. *xódy't'*;

4.6. Depalatalizarea cons. c:

- a) în dezinența substantivală: *otéc* „tată“, lit. *otéc'*, *xlópec* „băiat“, lit. *xlópec'*. Fenomenul esrte atestat spre nord, în toată zona transcarpatică (*Dzendzelivskýj*, 389);
- b) în sufixul *-yc-*: *Na tu travýcu* [lit. *-cju*] *upála rosýca* [lit. *-cja*] *S tóji rosýc'i stála k'ernýca* [lit. *-cja*] „Pe iarbă roua căzu. / Din rouă fântâna se făcu“ (*Brodina, Horbatsch* 8. din colind. pop.); *Kobylyca* (ultimul dintre haiduci, implicat în evenimentele de la 1848 din Bucovina, cu descendenți, pare-se, în părțile locului)⁴⁰, *kaplyca* „capelă“;
- c) în suf. *-sk-, -ck-*: *hucúlsky'(i)j*, adj. de la *húcul*, lit. *-s'k-, po-l'úck'y'* „omenește“, *rúsk(i)y'j* „rus, ucrainean“, lit. *-s'k-*, fenomen comun cu partea nordică a bazinului Tisei (*Dzendzelivskýj* 1993, 455);
- d) la începutul cuvântului, poate, datorită armoniei vocalice: *culuvát(i)y'* „a săruta“, lit. *c'il'iváty'*.

4.7. Pronunția dură a cons. s, la sfârșitul cuvintelor de tipul: *kolýs* „cândva“, lit.

⁴⁰ Cu ajutorul unuia dintre strănepoții haiducului Lucian Kobilița, Ivan Kobilița, din Nisipitu, Miroslava Șando a încercat să reconstituie arborele genealogic al familiei (cf. *Oi kovalá zozulečka*, Buc., Kriterion, 1974, p. 237).

4.8. Trecerea consoanei *l*:

- a) în [ʏ]: *oréʏ* „vultur“, lit. *orél*;
- b) în [r]: *by'ʀše'* „mai mult“, lit. *bil'se'*.

4.9. O evidentă particularitate a limbii huțulilor bucovineni reprezintă „paleta“ variată a rostirii grupurilor consonantice:

- 1) [č̣] cu valoarea [šš], ca urmare a asimilării regressive, mai întâi, a lui č̣ sonor, transformat în perechea sa surdă [š], care, la rândul ei, asimilează, progresiv, pe č̣ oclusiv, în š fricativ;
- 2) [ṣ̌č̣], cunoscut prin acustica sa pronunțată și caracterul non-palatal, în polonă, ceva mai atenuat, acustic, de asemeni non-palatal, în ucraineana literară, iar în vorbirea huțulă, cu următoarele valori fonetice:
 - a) š dublat, non-palatal, ca urmare a asimilării regressive, în formele grad. comparativ și superlativ ale adjectivelor: [šš];
 - b) š dublat, ca urmare a aceleiași asimilări regressive, palatal [š's'], fenomen cunoscut și în graiurile huțulo-bucovinene, fapt atestat în exemplul notat de noi, în orașul Siret, fenomen cunoscut și în bazinul superior al Tisei; același š dublat, urmat de *i*. Formele cuvintelor cu [šš], [š's'] alternează cu cele literare [šč̣], probabil, sub influența școlii, a științei de carte, în pronunție nepalatalizată;
 - c) š nedublat, palatal, în adv. *š'e*, *š'i* „încă“, evident, alături de pronunția acestui cuvânt cu sunetul șuierător palatal și dublat.

4.10. Asimilarea regresivă a cons. *š* (cu transformarea, în perechea ei surdă, *s*), de către *c* succedent: *na dós'c'i* < *na dósč'i* „pe scândură“, asimilare identică cu norma pronunției literare, *na dós'c'i*⁴¹; asimilarea regresivă a oclusei dentale surde precedente [t] de șuierătoare succedentă [č̣].

4.11. Păstrarea, spre deosebire de limba literară, a vechilor grupuri etimologice:

⁴¹ *Ukrajinska literaturna vymova*, p. 178.

- a) (*bj): *róbĵu* „fac, lucrez”, lit. *roblĵŭ*;
- b) (*dj): *rád(g)ĵu* sau *rázu* „sfătuiesc (eu)”, lit. *rádžu*;
- c) (*mj): *la šumĵŭ* [lit. - *šumlĵŭ*];
- d) (*pj): *Oĵ ĵa nŝ spĵu*, [lit. - *splĵŭ*], *ta ũse ĉ'úĵu* „Eu nu dorm, și pe toate le-aud” (*Paltinul, Vidhomony 135*);
- e) (*sj): *kósĵu* „cosesc”, lit. *kóšŭ*;
- f) (*vj): *Ŭsi sy d'ŷŷĵut [d'ŷŷvat] u Ć'ornohóru* „Toți privesc spre Ciornohora” (*Paltinul, Vidhomony 120*).

O sumedenie de particularități ale limbii huțulilor bucovineni, conține bogatul ei lexic și frazeologia, toponimia, hidronimia și antroponimia, cu interesante similitudini tipologice și influențe reciproce, în care latură românească primează.

5. Lexicul

5.1. Din perspectiva *outsidr*-ului, relevanța unui idiom cel mai pregnant apare în lexicul acestuia⁴². Compartimentele fundamentale ale lexicului graiurilor huțule (cât și ale altor graiuri), se regăsesc (evident, nu în variantele fonetice analizate în

⁴²În fonetică, cu un sistem modelat aproape matematic, pe de o parte, dar și cu destule cazuri, în care „nu putem stabili nici o regulă” (I. Pătruț), lucrurile sunt mult mai complicate. André de Vincenz, de origine poloneză, vorbea de un substrat românesc în Carpații Nordici (cf. *Le substrat roumain dans les Carpathes du Nord*, Louvain, 1965), polonezul Jan Janów circumscria influența românească cam în aceeași zonă (cf. *Wpływ słownictwa rumuńskiego na Podkarpacie*, 1938), eminentul folelorist de talie europeană, Petru Caraman, deducea din „chipul special cum pronunță huțulii limba ucraineană” faptul „că [ei] sânt moștenitori ai unei baze de articulație străină de restul obștei ucrainene” (*Frescă huțulă*, p. 498; ne întrebăm dacă unui bucureștean, cult, să zicem, nu i s-ar părea la fel de „străină” pronunția autentică maramureșeană, de pildă), iar profesorul Pătruț, analizând temeinic fonetica graiului huțul din valea Sucevei, pe baza materialelor „notate” [de -acad. E. Petrovici] „impresionist”, adică, cu „semne diferite de la un anchetator la altul” (I. Pătruț, *op. cit.*, p. 3–4), concluzionează, totuși, categoric: „N-am găsit, după cum se vede, nici o trăsătură caracteristică fonetică străină limbii ucrainene. Influențele străine, dintre care cea românească e mai accentuată, destul de însemnate în domeniul lexical, n-au alterat sistemul fonetic, ucrainean, al graiului huțul” (*idem*, p. 80).

precedentele capitole ale lucrării de față), în masa vocabularului limbii ucrainene, de cca 135 de mii de lexeme, date în *Dicționarul limbii ucrainene*, în 11 volume⁴³. Nu au fost incluse, în acest dicționar, cuvintele cu o întrebuintare strict locală, uzitate în terminologia ocupațiilor tradiționale, comune huțulilor bucovineni, cât și vecinilor lor nordici, cum ar fi tradiționala arhitectură de munte, construcția caselor, acareturilor, a bisericilor (*šuxevyč*), I, p. 114 ș.u.), denumirile obiectelor din interiorul casei huțule și ale obiectelor de uz casnic (*idem*, p. 132 ș.u.), denumirile instalațiilor și uneltelor tradiționale (moara, râșnița, melița, furca de tors, greabănul, războiul de țesut, oloinița; aratul, cositul, mijloacele de transport etc., *id.*, p. 174 ș.u.).

5.2. Pe de altă parte, însă, în analiza lexicului oricăruia dintre graiurile populare, trebuie avute în vedere următoarele aspecte:

- 1) nefiind „racordat“, datorită marelui izolări geografice, la „continentul lingvistic“ ucrainean și neputând „ține pasul“, numai cu propriile lui resurse lingvistice, cu dezvoltarea socială etc. și nevoia mereu crescândă de „nominalizare“ a unor noi obiecte, noțiuni etc., ce intră succesiv în uzul curent, sistemul dialectal huțul „apelează“ la împrumuturi, de la vecini, cel mai intens de la români,
- 2) lexicul reprezintă compartimentul cel mai deschis al limbii,
- 3) în comparație cu alte limbi, ucraineana, atât cea dialectală, cât și forma ei literară, este, într-adevăr, foarte „deschisă“ influențelor, care se „autohtonizează“ ușor, și, după un timp, până la recunoaștere.

5.3. Cercetarea influenței limbii române asupra limbii (graiurilor) ucrainene are deja o bogată „istorie“ a sa. Din recenta sinteză, datorată lui Ion Robciuc⁴⁴, reiese că lista elementelor românești, intrate până în prezent, în ucraineană, însumează 758 de cuvinte, dintre care, după aprecierea noastră, cca 334 se întâlnesc în

⁴³ *Slovnyk ukrajinskoji movy* (Instytut movoznavstva Akademiji nauk Ukrajinjy). Kiev, vol. I–II, 1970–1980.

⁴⁴ Ion Robciuc. *Raporturile lingvistice româno-ucrainene. I. Elemente românești în ucraineană*. București, Editura Mustang, 1996 (tot acolo v. și bibliografia problemei discutate, p. 9–22).

graiurile huțule. Ca pondere, pe primul loc se situează împrumuturile lexicale din domeniul păstoritului, după care, apreciază Robciuc, destul de bine este reprezentată terminologia agrară, regnul vegetal, regnul animal etc. (*op. cit.*, p. 251–252).

5.4. Împrumuturile românești din domeniul păstoritului și a creșterii vitelor au fost cercetate exhaustiv în așezările huțule din partea superioară a văii râului Moldovița (Moldovița, Demacușa, Putna-Secrieș, Rașca, Argel, Paltinul, Ciumârna), de către Ioan Lobiuc⁴⁵, care a stabilit un număr de 153 de cuvinte, ce constituie „partea cea mai întinsă și mai importantă, cea românească, a domeniului „*op. cit.*, p. 110), de exemplu: *stepýn* „proprietarul turmelor de oi, al vitelor, al pășunilor” <rom. *stăpân* „id.”; *vátax* „baci, mai marele peste ciobani” <rom. *vătăh* (var. *vătăf*); *čobán* „păstor de oi” <rom. *ciobán* „id.”; *bovár*’, *buvár*’ „păstor de boi, vite cornute” <rom. *bovár* „id.”; *strunkár*’, *strungár*’ „cel care mână oile din strungă” <rom. *strungár* „id.”; *sterpár*’ „păstor de oi sterpe” <rom. *sterpár* „id.”; alături de huț. perifrastic *ví ŭč’ér’ vyd ilyŭnnikú* (*iélovix ovéc*); *koš’ér’a* „îngrăditură pentru oi lângă stână” <rom. dial. *coșeriu* „id.”; *ogradá* „împrejmuire în fața colibe de la stână” <rom. *ogradă* „id.”; *berbenýc’a* „butoiaș pentru păstrarea produselor lactate, la stână” <rom. *berbeniță* „id.”; *bryńdza* „brânză frământată, de oi” <rom. *brânză* „id.”; *žyntýc’a* „zer din lapte de oaie, vacă” <rom. *jîntiță* „id.”; *mamályga* <rom. *mămăligă*; *botéi* „turmă mai mică de oi” <rom. *botéi* „id.”, și restul până la 153, toate cunoscute și la huțulii din valea Sucevei, cât și, majoritatea lor, în graiurile huțulo-bucovinene, sau în cele din zona transcarpatică⁴⁶.

5.5. Contactul lingvistic „lucrează” în permanență în favoarea împrumutului și, oricât de atent ar fi cercetătorul, lista elementelor intrate în limbă se modifică mereu. Iată doar câteva exemple de împrumuturi lexicale românești reflectând realitățile anilor din urmă, ce lipsesc din lista dată de Robciuc, în cartea sa:

⁴⁵ Ioan Lobiuc, *Elemente românești în terminologia păstoritului și a creșterii vitelor, la huțuli*, în *Romanoslavica XVIII*, București, 1972, p. 109–134.

⁴⁶ Cf. J.O. Dzendzelivskýj, *Izohlosy leksyčnyx rumunizmiv u hovorax Zakarpatškoji oblasti*, *Atlas (Leksyka)*, I (1958), II (1960).

Kabána „casă construită din lemn, pentru adăpostirea turiștilor și a vânătorilor“ <rom. *cabánă* „id.“ (DEX): „Záŭtra ráno ů *kabáni* búdem sy sxdóty“ (Măine dimineață în cabană ne vom aduna“, *Nisipitu, Șandro 1977, 49*, vers dintr-o baladă contemp.).

Miseríja „profesiune sau îndeletnicire bazată pe un complex de cunoștințe“ <rom. *meserie* „id.“ (DEX): „Bo ja xotiŭ ti naučiti svoiŭ *miseríju* (Căci am vrut să te învăț meșeria mea“, *Paltinul, Vidhomony 313*, vers dintr-o baladă contemp.).

Odóry, în sintagma *dorohí odóry* „veșminte scumpe“ <rom. *odoáre scumpe* (DEX): „Ta iek pišóŭ i a Petryčok u noví komóry, /Hăr’si lyšýŭ, krás’s’i naišóŭ *dorohí odóry*“ („Și cum intră Petrișoru’ în acea cămară./Mai frumoase că-și găsi *scumpele-i odoare*“, *Nisipitu, Vidhomony 271*, cuplet din balada pe tema „soacra rea“).

Okól „sediul unității administrative silvice“ <rom. *ocól* „id.“ (DEX): „Ta ů telefón hovorýly ů Falkiŭ do okólu“ („Ș-au vorbit la telefon la ocolu’ din Falcău“, *Nisipitu, Șandro 1977, 53*, vers dintr-o baladă cont.).

Obkolýty „a încercui din toate părțile, a împresura“ <rom. *a ocoli* „id.“ (DEX): „(...) *obkolýly* Dóŭbuš’a“ („L-au ocolit pe Doboș“, *Paltinul, Vidhomony 121*, vers din balada haiducească)

Rozhubýty (sy). Refl. Fig. „A fi cuprins, copleșit de un sentiment, de o emoție; a nu mai ști ce să facă“ <rom. *a (se) pierde* „id.“ (DEX): „Takyx straxiŭ nam nadály – *my sy rozhubýly*“ („Ne-au băgat în sperieți, încât ne-am pierdut“, *Nisipitu, Șandro 1977, 78*, vers din balada contemp.).

Rozkrýty. Tranz. Fig. „A da pe față, a dezvălui, a trăda“ <rom. *a descoperi* „id.“ (DEX): „(...) uný svoiŭx tovaryš’iŭ tróxi ni *rozkrýly*“ („... pe ai lor camarazi mai-mai să-i *descopere*“, *Nisipitu, Șandro 1977, 80*, vers din bal. contemp.).

Salvár’a „ambulantă“ <rom. *salváre* „id.“ (DEX): „Polklály iho na *salvár’u*“ (Și l-au pus în salvare“, *Nisipitu, id. , 45, idem*).

6. Frazeologia

6.1. De „abundența în expresii și turnuri românești“, în *graiul huțul*, vorbea P. Caraman (*op. cit. , 498*), André de Vincenz le califica drept „les calques et

les hybrides⁴⁷, câteva calcuri din domeniul păstoresc analizează și Lobiuc (*op. cit.*, p. 127). Personal, împărțăm certitudinea că acest compartiment al vorbirii huțulilor bucovineni este extrem de bogat, interesant, de foarte multe ori cu inflexiuni sadoveniene, și că ar trebui abordat din perspectiva tipologiei sintagmatică⁴⁸, care ar favoriza creionarea unei întregi „palette” de frazeologisme ce conferă limbii o deosebită savoare coloristică, adică:

- 1) structuri tipologice comune,
- 2) sintagme „reconstruite”, în graiul huțul, după modelele românești, din resursele autohtone
- 3) calcuri reușite
- 4) calchieri mai puțin reușite.

6.2. Multe valențe expresive sunt conferite vorbirii huțulilor bucovineni de frazeologismele sinonimice de tipul *verb auxiliar* + „*nomen agentis*” al verbului substituit: *a avea* + „*nomen agentis*” al unui șir întreg de verbe substituite poate exprima:

- a) așa-zisul viitor popular de tipul sadovenianului „Cine *are să plece?*” (= va pleca, DEX): „Kazály, šo májút pysáti ta jemú poseláti” (Spuneau că *au să scrie* și *să-i trimeată*”, *Paltinul, Vidhomony 355*);
- b) intenția vorbitorului: „Am de gând să te mărit” (= mă gândesc, DEX): „A jek sobí zaspíváju, daléko ni čúti, / Ta na toto podvir'eč'ko, de májü ja búti; Tám májü ja, molodén'ka, hospodar 'uváti” (Și când zic un cântecel, se duce zglobiu, / Tocma'n acea ogrăjoară, unde *am să fiu*; Unde *am eu*, tinerea, *să fiu* gospodină”, *Nisipitu, Șandro 1974, 79*).
- c) obligativitatea înfăptuirii acțiunii (ca la Sadoveanu: „Atuncea *are să vie*”, DEX): „Dva misici, tovaryšu, š's'e májem robýt” („Două luni, camarade, mai *avem de lucrit*”, *Nisipitu, idem, 89*);

⁴⁷ André de Vincenz, *Traité d'antroponymie*, p. 43.

⁴⁸ Ioan Rebușapcă, *Corelația sintagmatică dialectală, reflexele ei în literatura beletristică și unele aspecte ale traducerii artistice*, în: *Obrjiți (Orizonturi)*, București, Kriterion, 1988, p. 192–208.

În planul nuanțării expresive, existente și în limba ucraineană literară, vorbirea huțulilor bucovineni a împrumutat și o altă serie de frazeologisme sinonimice cu verbul *a avea*, ale vorbirii populare românești, prezente și la Sadoveanu:

- a) *a avea vorbă* „a discuta”, DEX (la Sadoveanu, de ex.: „... *a avut* mult bucluc și *vorbă* cu oamenii”, *Baltagul*): „A d'ie, mýla, totó *slóvo*, šo *my sobí mály*” („Unde-i, mândro, *acea vorbă*, ce-*am avut-o* amândoi”, *Paltinul, Vidhomony* 98);
- b) *a avea grijă* „a se îngriji (de ceva, cineva”, DEX, cf. la Sadoveanu: „Îl întreb și pe dânsul, *n-ai grijă*”): „A poky ja búla giúkoŭ, ja *ni mála hryžít*” („Până fost-am fată, *n-am avut eu grijă*”, *Nisipitu, Șandro* 1977, 201);
- c) *a avea un vis* „a visa” (DEX): „Dóŭbuš (...) d'ýŭniŭ *son májít*” („Un *vis* ciudat Dovbuș că *are*”, *Paltinul, Vidhomony* 118);
- d) *a avea un copil* „a naște” (DEX): „Tam *dit'ýnu mála*” („Ș-acolo *avu copilul*”, *idem*).

6.3. Într-o subliniată măsură „colorează” vorbirea huțulilor și construcțiile sintagmatice cu verbul *a da* + „*nomen agentis*”, între care distingem:

- a) construcții sinonimice de tipul *a (nu) se da* „a nu se lăsa” (DEX): „Molodómu *leginévy zráditi ni dáŭy*” („Voinicului cel tânăr *nu te da-nșelată*”, *Nisipitu, Șandro* 1974, 128);
- b) constr. sinonim. *a da de știre* (= a anunța): „U viútórok na polúдне *dály mámi znáty*” („Marți la prânz – *i-au dat* mamei *de știre*”, *Nisipitu, idem*, 40); aceasta este o formulă-construct poetică aproape generalizată, mai ales în povestirile versificate, pe teme contemporane);
- c) constr. sinonim. *a da la* (= a trimite, expedia la, DEX): „(...) *napysáŭ Kobylýca šofliku ta daŭ do krežéntu*” („...scrise Kobilița *jalba* și-o *dădu la parlament*”, *Nisipitu, id.*, 8)
- d) constr. sinonim. *a da (peste)* (= a lovi, DEX): „Molodén'ka *Bodnarívna zvyčáŭ ni znála, /Lívoŭ rukóŭ vidvelýla, ŭ lycé jemu*

dála“ („Tânăra Bodnarivna obiceiul nu știa, /Cu stânga îl respinse, peste față-i dete“, *id.*, 28);

- e) constr. sinonim. *a da ordin* (= a ordona, a porunci, DEX): „Pan Kozlówskiĭ *daŭ* nam *órdin*“ (Dom' Kozlovski ne-a dat ordin“, *id.*, 77);
- f) o sumedenie de calchieri, din vorbirea contemporană, integrate însă, după toate regulile poeticii, în discursurile relatărilor versificate, pe teme contemporane: *dáty tiligrámu* <rom. *a da telegramă*; *dáty do špytál'u* <rom. *a da la spital*; *dáty dóbryĭ den'* <rom. *a da bună ziua* și multe altele.

6.4. Un șir întreg de construcții sintagmatice, de tipul *a face* + „*nomen agentis*“, calchiate corect și de mult, nu mai sunt percepute ca elemente împrumutate, ba, dimpotrivă, sporesc expresivitatea, mai ales în melosul popular: „Pryĭšlý ŭ Sel'etyn, ŭže *vécir robýŭsy*“ („Sosit-au la Seliatin, seara deja se făcea“ [= se însera], *Nisipitu, Șandro 1977*, 66). O mulțime de alte construcții sintagmatice, integrate și acestea în discursurile versificate [= asimilare efectivă și trainică, în limbă], „urechea avizată“ le percepe drept calchieri contemporane: *robýty póxoron (parastás)* <rom. *a face parastasil*; sau, atât de nelipsitul „până alaltăieri“, *robýty šydíncu* <rom. *a face ședință*.

6.5. Lista împrumuturilor sintagmatice din română, practic, este infinită, și marea lor majoritate nu sunt „hibride“, cum se exprima Vincenz, ci, dimpotrivă, expresii filigranate. Lăsăm cititorul să aprecieze frumusețea lor: *l'úde dóbri* <rom. *oameni buni*; *č'ésni gázdy* <rom. *cinstiți gospodari*; *pustýti pobuváti* <rom. *a lăsa (pe cineva) să petreacă*; *lyšýty l'ubýti* „a înceta să iubești“ <rom. *a lăsa să iubești*; *poberátysy* „a se căsători“ <rom. *a se lua*; *derž'ėti kohós* „a fi căsătorit cu cineva“ <rom. *a ține pe cineva*; *itý na poslídnu doróhu* „a muri“ <rom. *a merge pe ultimul drum* ș.a.

6.6. Un exemplu de turnură-decupaj din discursul oral, reconstruit întocmai și după toate regulile gramaticii huțule (ucrainene): *Abý-x znáty. šo ho ŭkradí, ŭsé ózmu dodómu!* „De-aș ști că-l fur, și tot îl iau acasă!“ (*Paltinul, Vidhomony 308*, din relatarea autoarei cântecului-cronică, Palaghia Veriga, despre soarta tragică a unui consătean).

O mulțime de particularități ale limbii huțulilor bucovineni conține toponimia, hidronimia și antroponimia locurilor, relatările mitice și religioase etc., cu interesante similitudini tipologice și influențe reciproce, în care latura românească primează. Despre toate acestea ca și despre alte aspecte, poate, cu alt prilej

UN PUNCT DE VEDERE:

Vasile Macovei

PREȘEDINTELE UNIUNII GENERALE A ASOCIAȚIILOR ETNIEI HUȚULE DIN ROMÂNIA

După cum se știe, leagănul de obârșie al etniei huțule este recunoscut ca fiind Pocuția, care cuprinde versantul răsăritean al Carpaților nordici și teritoriul de la el până la Nistru, inclusiv valea Ceremușului. Din cele mai vechi timpuri mișcarea populațiilor autohtone se făcea între ambii versanți ai Carpaților de Nord. V. Pârvan în monumentală sa lucrare „Getica“, arăta că în antichitate de la Dunăre și până departe la cotul Nistrului Superior, unde acesta o ia spre sud, a trăit o viguroasă populație getică, în extremul nord fiind triburile costobocilor, care – cunoaștem din cercetările arheologice – au dat naștere culturii materiale de tip „Lipița“. Arealul acestei culturi ajunge aproape de actualul Lvov (Liov).

În perioada năvălirilor popoarelor migratoare zona Pocuției nu a fost supusă unor impacte etnice deosebite. Slavii în migrație spre sud (sec. VI-VII) au urmărit văile marilor râuri (Nistru, Prut, Siret) spre a ajunge la hotarele dunărene ale Imperiului bizantin. În veacul al X-lea, cronicile vechi rusești amintesc pe versanții Carpaților Păduroși existența o vreme a triburilor croate, care intră la un moment dat sub dominația cnezatului kievean. După dezmembrarea acestuia, teritoriul amintit intră în dependența cnezatului halician (sec. XII), moment după care infiltrarea elementului slav, galițian, se intensifică în rândul populației autohtone de origine geto-dacă, care receptase inițial diverse elemente de romanizare. În prima jumătate a secolului al XIII-lea, la hotarele estice ale cnezatului de Halici-Wolhinia existau conflicte cu formațiunea presatrală a „bolohovenilor“, care își apără existența proprie, populație considerată de unii istorici ca de origine românească, „volohă“. După 1241, în urma marilor invazii mongole, zona din nordul Bucovinei iese de sub autoritatea cnezilor ruși, instituindu-se epoca dominației tătare. La 1349 Cazimir al III-lea, monarhul Poloniei, ocupă Galiția și inclusiv Pocuția.

Deci în timpul secolelor XII-XIV în coabitarea cu slavii, limbajul acestora începe să pătrundă tot mai mult în limba autohtonilor.

Și din punct de vedere antropologic, huțulii au caractere deosebite față de ucraineni, rezultatele studiilor demonstrând că ei provin din mai multe grupări etnice. Istoria și limba le sunt deosebite de cele ale ucrainenilor, precum există deosebiri și între ruși, bieloruși, polonezi ș.a. Deci nu suntem de acord cu originea pur slavă, ucraineană susținută de naționaliștii ucraineni, care, ignoră concluziile rezultate din cercetările și studiile oamenilor de știință, continuând astfel unele teorii ale fostelor politici panslaviste, în vederea argumentării tezei „autohtoniei ucrainene“ în Bucovina. Prin perpetuarea acestei teorii nu se urmărește decât ucrainizarea în mod artificial a etniei huțule, oriunde ea trăiește acum. Procesul de ucrainizare este un fapt real. Începând cu anul 1880 administrația austro-ungară a introdus în școlile huțule limba ucraineană, limbă care se predă și acum în școlile noastre. Tot mai des, poate și ca urmare a faptului că unora în mod nejustificativ le este jenă de etnonimul „huțul“, se aud voci din această minoritate prin care se afirmă că sunt ucraineni sadea.

Ne doare și faptul că ucrainenii, considerându-ne total absorbiți de ei, consideră deja arta încondeierii ouălor ca artă populară ucraineană.

O altă problemă care ne frământă este neglijarea hergheliei de cai de la Lucina, fapt care pune în pericol dispariția calului huțul ca specie. Calitățile sale, îl fac unic în lume. Nu necesită potcovire, poate trăi (ierna) numai cu mușchi și cedină de brad, este foarte rezistent la efort și merge cu ușurință pe cărările înguste de munte, asemenea unui căprior.

În încheiere, subliniem încă o dată imperativ necesitatea de a ni se recunoaște specificul nostru aparte față de ucraineni. Obiceiurile ca și traiul ne sunt asemănătoare cu cele ale românilor. Din punct de vedere religios huțulii au fost și sunt ortodocși, pe când ucrainenii sunt greco-catolici. Astăzi vorbim o limbă slavă, desprinsă demult din slava comună, dar prin aceasta nu înseamnă că suntem slavi. Din punct de vedere antropologic etnia noastră se apropie mult de cea românească, având alte caractere și nu slave. La constituirea lor etnică deci, huțulii au ca fundament origini dacice și apoi românești.

* * *

UNELE DATE ȘI ASPECTE CU PRIVIRE LA SITUAȚIA DEMOGRAFICĂ ȘI SOCIO-PROFESIONALĂ DIN COMUNELE BRODINA ȘI ULMA

ec. Anton Andronic,

fost conferențiar universitar

ec. Ion Grigoraș

Direcția Generală de Muncă și
Protecție Socială - Suceava

Comunele Brodina și Ulma sunt plasate într-o regiune cu climat temperat, cu primăveri și toamne lungi și veri scurte și răcoroase. Temperatura medie este de +60, iar precipitațiile medii anuale de circa 840 mm. Solurile nu sunt dintre cele mai productive (53% brune-gălbui, 23% brune).

Spre exemplificare, din cele 5258 ha de teren ale comunei Ulma, mai mult de jumătate îl ocupă pădurile (2870), 1228 reprezintă fânețuri, 750 pășuni și doar 137 arabil (se mai adaugă ape și bălți, construcții, curți, drumuri și căi ferate). Altitudinile variază aici între 850-1150 m. Panta medie este de circa 200 , iar rețeaua hidrografică se evidențiază prin bogăția sa (râul Suceava și numeroșii săi afluenți permanenți sau sezonieri).

Referindu-ne tot la Ulma, menționăm distanțele dintre satul de reședință (Nisipitu, cu 165 gospodării) și restul localităților componente Ulma (150 gospodării)- 4 km, Costileva (108 gospodării)- 12 km, Lupcina (223 gospodării)- 12 km, Măgura (107 gospodării)- 15 km.

Din cauza dispersării lor, și a distanțelor, cele mai multe dintre sate nu au condiții de dezvoltare. Cel mai mare sat din comună, Lupcina, este situat la peste 900 m altitudine.

În scopul cunoașterii efective a situației demografice și socio-profesionale a populației din satele comunelor Brodina și Ulma din județul Suceava, cu predilecție a celei huțule, precum și a problemelor cu care ea se confruntă, în viața de zi cu zi, s-a organizat un sondaj socio-profesional pe baza unor fișe a căror completare s-a efectuat la fața locului, în fiecare gospodărie. Fișele s-au referit la date personale cu privire la vârstă, sex, pregătire școlară, stare materială, și la alte date.

În cadrul acestei înregistrări au fost reținute numai datele privitoare la persoanele în vârstă de cel puțin 18 ani și care în acel moment aveau reședința în localitățile respective.

În scopul verificării și completării unor informații au fost consultate și primăriile comunelor recensate, precum și instituții locale de profil, cum ar fi, școlile, dispensarele medicale, etc.

Pe baza fișelor la care ne-am referit s-au obținut o serie de date centralizate ale căror concluzii le vom prezenta în continuare.

1. Cu privire la situația demografică

Înregistrarea situației demografice s-a referit, mai ales, la structura pe sexe și grupe de vârstă a populației din localitățile aparținătoare celor două comune. În legătură cu aceasta, mai jos se prezintă datele centralizate obținute, pe satele componente.

Comuna BRODINA

Satele	Grupele de vârstă – ani					Total
	18 – 25	26 – 35	36 – 50	51 – 65	Peste 65	
Brodina	115	145	153	118	127	658
Falcău	69	84	82	79	43	357
Brodina de Jos	83	59	75	52	38	307
Sadău	50	69	45	55	42	261
Paltin	44	26	26	27	23	146
Ehriște	38	25	31	30	21	145
Zalomestra	32	17	26	25	17	117
Cununschi	22	21	22	12	21	98
Dubiusca	15	10	12	18	7	62
Norocu (Cornova)	9	4	5	7	10	35
Total din care	477	460	477	423	349	2186
Bărbați	238	240	258	194	158	1088
Femei	239	220	219	229	191	1098

* Sondajul a fost realizat prin chestionar tipărit de către înv. Gh. Mihai (Brodina) și înv. Gh. Cega (Ulma), consilieri ai consiliilor comunale.

Satele	Grupele de vârstă – ani					Total
	18 – 25	26 – 35	36 – 50	51 – 65	Peste 65	
Lupcina	93	101	141	96	87	518
Ulma	78	67	83	76	66	370
Nisipitu	46	53	80	59	64	302
Măgura	58	51	54	46	51	260
Costileva	64	39	62	44	45	254
Total din care	339	311	420	321	313	1704
Bărbați	172	174	221	148	135	850
Femei	167	137	199	173	178	854

Din datele statistice de mai sus rezultă unele elemente caracteristice structurii populației din zonele celor două comune. În primul rând se observă o disproporție, în unele cazuri majoră, între numărul populației din diferite sate. Astfel, de exemplu, în comuna Brodina aceasta variază între 35 și 658 de persoane. Spre deosebire de această comună, în comuna Ulma există o oarecare uniformitate între sate, populația acestora fiind de 254 – 518 persoane. Aceste diferențe se explică mai ales prin vechimea așezărilor, răspândirea lor, formele de relief, căile de acces, suprafețele de teren disponibile, ș.a.

O altă caracteristică constă în aceea că apare o concordanță, uneori aproape perfectă, între populația de sex feminin și cea a bărbaților. De exemplu în așezările comunei Brodina există 1088 de bărbați și 1098 de femei, iar în comuna Ulma, față de 850 de bărbați sunt 854 de femei. Există totuși și unele disproporții în special în cadrul unor grupe de vârstă, în satele comunei Ulma.

Trebuie, de asemenea reținut și faptul că populația acelor zone prezintă un procent relativ ridicat al persoanelor în vârstă de peste 65 de ani. Acest procent este de cca. 16 % în comuna Brodina și de 18,4 % în comuna Ulma. Procente mai mari revin femeilor, ajungând să depășească 20 % în această ultimă comună.

După cum s-a arătat la începutul acestui capitol, în această acțiune de recenzare a populației, nu au fost înregistrați individual persoanele în vârstă de până la 18 ani. Pe baza datelor culese se poate aprecia că numărul acestora este de aproape 800 în comuna Brodina și de 650 în comuna Ulma, mai mult de jumătate din copii fiind elevi în învățământul primar și gimnazial în localitățile respective.

La ultimul recensământ din 29 februarie 1992 în comuna Brodina s-au

înregistrat următoarele date oficiale: din 3735 locuitori, 3346 s-au declarat de origine română, 349 de origine ucraineană, 14 de origine huțană, 21 germană și 5 maghiară. Ucrainenii și huțulii reprezentau cca. 1,7% (363 persoane). După religie: 3187 ortodocși, 127 ortodocși pe stil vechi, 27 romano - catolici, 14 adventiști, 2 bapțiști, 1 reformat, 1 ateu, 11 nedeclarați.

Pentru Ulma: din 2360 locuitori, 1229 s-au declarat de origine română, 1130 de origine ucraineană, 1 săsească (ucrainenii deci cca. 47%). După religie 1995 ortodocși, 341 ortodocși pe stil vechi, 13 greco-catolici, 4 penticostalii.

Comparându-se datele sondajului efectuat în toamna anului 1997 cu cele de mai sus, se constată că acum, mai ales în comuna Ulma, mult mai mulți cetățeni s-au declarat ucraineni (sau huțuli). În situația în care recensământul din 1992 s-a desfășurat în condițiile unei reale sincerități, ținând cont și de marea discrepanță dintre rezultatele anilor 1992 și 1997, ne întrebăm care ar fi explicația acestei diferențe. Chiar dacă constatările de natură etnică din 1997 pot fi mai aproape de adevăr, răspunsul îl vedem ipotetic, în principal, din partea persoanei împuternicite să îl facă în comuna Ulma.

2. Cu privire la etnia, limba și religia populației

Ancheta socio – profesională care s-a efectuat în cele două comune a avut ca teme faptul că populația acestora este reprezentată în majoritate , de cetățeni aparținând etniei numită a „huțulilor“ sau a „huțanilor“. Într-adevăr această caracteristică s-a dovedit a fi reală , în cea mai mare măsură.

Astfel, proporția populației huțule, din totalul celei existente în așezările recensate este următoarea (în procente):

Satul	%
Măgura	97
Cununsi	96
Lupcina	95
Dubiusca	94
Ehriste	94
Costileva	93
Ulma	88
Zalomestra	85

Nisipitu	80
Paltin	73
Brodina de Jos	72
Sadău	38
Brodina	23
Norocu	17

Restul populației existente în așezările menționate este reprezentată, aproape exclusiv, de cetățeni de etnie română.

În legătură cu problema etniei populației huțule, s-a remarcat opinia – mai ales în satele comunei Ulma – că aceasta este de etnie pur ucraineană. Din acest motiv, la chestionarul privind originea etnică răspunsurile au fost aproape în totalitate „eu sunt ucrainean, nu altceva!”. Acest fenomen poate fi explicat cel mai bine prin faptul că limba uzual vorbită de către această populație este un dialect ucrainean, dar poate și prin modul cum au fost chestionați subiecții.

Au fost și cazuri în care unii huțuli au declarat că limba lor este cea română. De pildă, în satul Brodina, din cei 152 de cetățeni huțuli, numai 114 au declarat drept limbă proprie, limba ucraineană.

În problema etniei trebuie ținut seama și de constituirea familiilor din căsătorii mixte, precum și de plecarea multora la lucru în alte regiuni, pentru o perioadă mai îndelungată. Frecvent, tineri huțuli se căsătoresc cu soții românce; situații inverse, sunt mai puține.

Confesiunea predominantă – aproape exclusivă – a populației din zonele cercetate este cea ortodoxă. Din aceasta, mulți se conduc după calendarul ortodox de stil nou, o parte mai sunt adepți ai vechiului calendar. De pildă în comuna Ulma, ortodocșii pe stil nou reprezintă peste 80%, cei după calendarul vechi sunt mai puțin de 14%. Restul sunt trecuți – deși cu mare greutate – la unele secte, precum, penticostali, iar cca 0,5% o reprezintă cei de religie greco-catolică.

Interesant pare faptul că, în ultimii ani, se extinde practica printre huțuli de a ține sărbătorile ortodoxe cele mai de seamă, atât după stilul vechi, cât și după calendarul nou. Această tendință se explică și prin faptul că stiliști vechi frecventează deseori slujbele religioase de la Mănăstirea Putna, aflată în zonă. În alte cazuri, explicația poate fi aceea că există căsătorii mixte, fiecare dintre soți este adeptul unuia sau celuilalt calendar și atunci le urmează pe amândouă.

Din datele centralizate a rezultat că în comuna Brodina, din 2186 persoane anchetate, 44,6% (974) s-au declarat de naționalitate ucraineană și

huțulă iar 41% (906) au declarat ucraineana limba vorbită de obicei în familie. Pentru Ulma: din 1704, 91% (1552) s-au declarat de naționalitate ucraineni sau huțuli, cca. 91% (1544) au declarat limba ucraineană ca limbă vorbită de obicei în casă.

3. Cu privire la starea culturală

Din datele culese în cadrul înregistrărilor menționate mai înainte a rezultat ca populația așezărilor aparținând comunelor Brodina și Ulma se prezintă, în general, ca avînd o pregătire școlară corespunzătoare. O situație mai puțin bună se observă la cetățenii mai înaintați în vîrstă. De exemplu, în comuna Brodina, din cei 2186 de cetățeni în vîrstă de peste 18 ani, 1782 au cinci și mai multe clase (peste 81%), cei cu patru clase sunt în număr de 283 (aproape 13%), iar diferența de 121 de persoane (ceva sub 6%) nu au nici o pregătire școlară. În legătură cu această situație este de reamintit că în datele prezentate nu sunt cuprinși cei care n-au împlinit încă 18 ani.

Cu privire la cei fără nici o pregătire școlară, se înțelege că este vorba mai ales de cetățeni trecuți de 65 de ani. Astfel, de exemplu, în satul Brodina, din totalul de 10 oameni fără școală, 6 sunt în vîrstă de peste 65 de ani, iar 4 în vîrstă de 50- 65 de ani. În celelalte grupe de vîrste nu există nimeni fără pregătire școlară, marea majoritate fiind absolvenți a 5- 10 clase.

În prezent, în raza comunei Brodina funcționează o rețea de școli generale, precum :

– 5 școli cu clasele I-IV, în satele Zalomestra, Ehriște, Cununsi, Sadău și în cătunul Tăbăra;

– 3 școli cu clasele I-VIII, în satele Brodina, Falcău și Brodina de Jos.

În școlile menționate învață în prezent peste 560 de elevi. Din păcate , în comună există și 33 de copii de vîrstă școlară care nu frecventează nici o școală.

O asemenea rețea de școli funcționează și în comuna Ulma, astfel:

– 5 școli cu clasele I-IV, în localitățile Nisipitu, Costileva de Sus, Costileva de Jos, Măgura și cătunul Chicera;

– 2 școli cu clasele I-VIII în Ulma și Lupcina.

În școlile de cele două nivele menționate, în comuna Ulma, învață aproape 350 de elevi. Din aceștia, peste 330 învață în școli limba ucraineană, pe baza opțiunii părinților.

În comunele la care ne referim funcționează și câteva unități de învăță-

mânt preșcolar, astfel:

– în comuna Brodina există 3 grădinițe cu orar normal, a căror capacitate totală este de cca. 100 de locuri;

– în comuna Ulma sunt, de asemenea 3 grădinițe, în satele Lupcina, Nisipitu și Ulma, a căror efective însumează 70 de copii.

În privința învățământului actual din așezările comunelor Brodina și Ulma trebuie menționate și greutățile cu care se confruntă școlile și care sunt de natură a defavoriza procesul de învățământ. Ne referim la starea spațiilor de școlarizare și lipsa de confort a acestora; dotarea insuficientă cu laboratoare, material didactic, bibliotecă. Greutăți în ce privește ocuparea posturilor didactice cu personal local de specialitate. Însă, cea mai mare dificultate o prezintă condițiile de deplasare a elevilor - în special a celor din clasele V-VIII – din localitățile de domiciliu în cele în care pot să frecventeze cursurile acestor clase. Din cauza dispersării mari a localităților, unii elevi sunt nevoiți să parcurgă zilnic distanțe care depășesc 10 kilometri, pe drumuri dificile mai ales în perioada de iarnă și pe timp ploios. Din aceste cauze, mulți dintre absolvenții clasei a patra nu mai continuă studiile.

Asemenea școli cu predarea limbii ucrainene funcționează și în alte localități ale județului Suceava, astfel: școli cu clasele I-IV, în comuna Izvoarele Sucevei, satele Bobeica, Ploscii, Sălaș, Pohoniși și Pricinca, în comuna Moldova Sulița, satele Plai, Benia, Crucla și în satul Ciumârna din comuna Vatra Moldoviței. Școli cu clasele I-VIII funcționează în satele Moldova Sulița și Paltinu, comuna Vatra Moldoviței, precum și în comuna Izvoarele Sucevei, satele Izvoarele Sucevei și Brodina de Sus.

Există însă și unele localități în care, deși populația este majoritar huțulă, nu funcționează școli cu predarea limbii ucrainene. Este cazul localităților Argel, Moldovița, Breaza, Cârlibaba, Țibău, precum și la școlile primare din unele sate – Ehrște, Cununsi, Zalomestra - din comuna Brodina.

După cum s-a mai arătat, studiul limbii materne, ucraineană, este la latitudinea părinților copiilor. Acest studiu începe cu clasa întâi a școlii primare. Efectivul minim a unei asemenea clase este de șapte elevi. Predare limbii ucrainene se face în cadrul a patru ore săptămânal pentru clasele I-IV și de trei ore săptămânal pentru clasele următoare. Limba maternă se predă în conformitate cu prevederile Ordinului Ministrului nr. 47871/29.08.1996.

Predarea se face de către învățători titulari care cunosc limba ucraineană sau, în lipsa acestora, de către învățători suplینitori aparținând comunității respective. Aceeași formulă se aplică și în ce privește învățământul gimnazial.

De regulă, potrivit programei analitice, studiul limbii materne începe în clasele I- II, cu dezvoltarea vorbirii și cunoașterea alfabetului.

Populația de etnie huțul-ucraineană dispune și de o anumită rețea de unități culturale. Astfel, de exemplu, în comuna Brodina funcționează un cămin cultural, un club cultural și două biblioteci publice - în afara celor școlare. În comuna Ulma se întâlnesc cămine culturale și biblioteci sătești.

Personalități care au dat comuna: Vlonga Fănica, prof. Institutul Silvic Brașov, Corduban Stelian, director, Banca Agricolă Rădăuți, Melnic Florica, medic șef Sanepid Rădăuți, Cașuba Radu, jucător fotbal divizia A, Maximiuc Radu, director S.I.L. Falcău, Hudema Petru, colonel, M.I. și alții. În momentul de față comuna are 12 tineri la studii superioare (șase din Falcău și șase din Brodina).

Dintre personalitățile născute în comuna Ulma: Ziub Ioan, doctor în psihologie, un timp șef al cabinetului de protecție a muncii din cadrul Ministerului Muncii, apoi expert ONU în Zimbabwe. Din 1990 în SUA unde susține un nou doctorat în psihologie. Actualmente lucrează în cadrul unei mari corporații internaționale de electronică și electrotehnică, unde se ocupă de pregătirea (testarea) cadrelor de conducere, Marocico Valerian, inginer șef lucrări la Facultatea de Silvicultură a Universității Ștefan cel Mare din Suceava, bursier în SUA, doctorand în Franța, Pauliuc Vasile, licențiat în fizică nucleară și științe economice, director la Administrația financiară a județului Argeș. Comuna are la ora actuală, ca niciodată, doar un singur student.

Din punct de vedere religios huțului sunt din totdeauna ortodocși. Câteva familii doar sunt greco-catolice, penticostale sau adventiste.

Nume mai frecvente în comuna BRODINA: **Brodina** - Juravle, Ziub, Ursulean, Ursăciuc, Ozarchevici, Hudema, Schipor, Tărăță, Cotos..., **Brodina de Jos** - Hladec, Ursulean, Hudema, Mehedeniuc, Ghețeș..., **Sadău** - Cega, Halus, Hudema, Sacaliuc, Tcaciuc, Pauliuc, Moisuc, Ziub, Juravle, Ghețeș, Cârciu, Albu..., **Paltin** - Iechimovici, Ihnatiuc, Uhliuc, Ivnatiuc, Haleța, Vilcinski, Calancea, Juravle, **Zalomestra** - Hladec, Volaseniuc, Cocerhan, Logos, Spetcu, Hânțar, Burlică..., **Dubiusca** - Mehedeniuc, Cocerhan, Serediuc, Chiraș..., **Ehrște** - Ihnatiuc, Cozaciuc, Ivaniuc, Țega, Marocico, Hladec, Hacman, Logos..., **Norocu** - Hladec, Ursaciuc, Hudema, Hânțar, Torac, Tărăță..., **Cununșchi** - Marocico, Hudema, Hotopilă, Buceac, Schipor..., **Falcău** - Ursulean, Pătrăuceanu, Juravle, Hasna...

ULMA: **Ulma** - Trifan, Olexiuc; **Nisipitu** - Ihnatiuc, Ghețaș, Omnia; **Lupcina** - Gorban, Țega, **Ihnatiuc**: **Costileva** - Costil, **Perdei**; **Măgura** - Marocico, Pauliuc.

4. Cu privire la starea material - profesională

Datorită condițiilor de relief specifice acestor așezări umane, precum și a posibilităților de trai oferite de natură, populația zonei a fost și este nevoită să se adapteze acestora. Întrucât natura s-a arătat darnică mai ales în privința terenurilor împădurite și a celor potrivite pășunilor și culturii plantelor de nutreț, se înțelege că îndeletnicirea cea mai de seamă a acestei populații se îndreaptă către exploatarea forestieră, apoi creșterea animalelor și lucrul la unitățile de prelucrare a lemnului.

În legătură cu cele de mai sus este de reținut faptul că, de exemplu în comuna Ulma, pădurile ocupă o suprafață de aproape 3000 de hectare, peste 1000 de hectare o reprezintă fânețele, iar terenurile arabile abia dacă depășesc 100 de hectare. O situație similară este și în comuna Brodina.

În condițiile menționate mai înainte, apare firesc ca principalele îndeletniciri ale populației să se localizeze în domeniul lucrului la pădure, cu lemnul, precum și în creșterea animalelor, în special a bovinelor, cabalinelor, ovinelor și porcinelor. Întrucât aceste ocupații reprezintă de fapt mijloace de procurare a celor necesare traiului, surplusurile destinate valorificării în afara familiilor nu sunt semnificative. Statistic, situația profesiunilor în comuna Ulma – cu referire numai la bărbați - este următoarea:

Satele	Agricultori	Forestieri	Angajați	Meșteșugari	Fără ocupație	Total
Lupcina	108	26	77	24	32	267
Ulma	70	9	30	7	82	198
Nisipitu	42	2	58	2	31	135
Costileva	49	8	21	2	48	128
Măgura	59	18	19	13	13	122
Total	328	63	205	48	206	850
Ponderi (%)	39	7	24	6	24	100

Rezultă deci că majoritatea bărbaților se ocupă de agricultură – înțelegând culturi și creșterea animalelor – urmează cei angajați în sectorul prelucrării lemnului cu predilecție, forestierii și meșteșugarii cu ateliere proprii. Trebuie remarcată proporția ridicată a celor fără ocupație (24%), în legătură cu care nu este de prisos a reține că cea mai mare parte sunt ocupați totuși cu diferite munci sezoniere, în localitățile respective sau în alte regiuni ale țării. Cu toate acestea trebuie să se evidențieze concluzia că o anumită parte a populației active nu-și găsește de lucru, în mod permanent, în localitățile de

domiciliu. Din această cauză, o parte a oamenilor, mai ales tinerii își caută de lucru în alte părți.

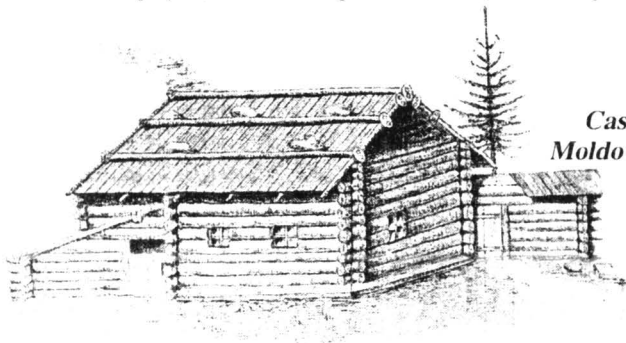
În același timp, se remarcă un alt fenomen, și anume acela al strămutării unor familii din anumite sate spre centrul comunal, unde li se oferă condiții mai bune de comunicații, aprovizionare, școlarizare a copiilor, asistență medicală, activitate culturală etc. Acest proces – e drept, lent – se manifestă însă în detrimentul faptului că familiile în cauză se îndepărtează de proprietățile agricole pe care le dețin, ceea ce nu este de natură a dezvolta economia locală a așezărilor respective.

În comuna Brodina, ocupația principală o constituie lucrul la exploatarea din păduri și la fabrica de cherestea. Aceasta, în afara culturilor agricole și, mai ales, a creșterii animalelor. În ultimul timp s-a observat însă reactivarea tendinței unor cetățeni, mai ales dintre tineri, dar și familii întregi, de a se strămuta în unele zone din Banat, deoarece câștigurile sunt mai bune celor posibile în zona cercetată. Menționăm că și în urmă cu câteva decenii numeroase familii de huțuli au plecat în Banat, unde puteau dobândi mai ușor terenuri agricole și case de locuit.

Ca obiective social-economice și culturale menționăm:

Brodina: fabrică de cherestea (Falcău), coloană auto, abator nou particular, trei gater particulare, o păstrăvărie (pe Valea Brodinei la km 8), club muncitoresc, două biblioteci publice, cămin cultural, trei biserici ortodoxe, una de rit greco-catolic (Sadău) și una romano-catolică (Falcău), un dispensar medical, o farmacie, un dispensar veterinar, două ocoale silvice, oficiu poștal, unități ale cooperativei de consum, buticuri particulare...

Ulma: gater particular, brutărie, bibliotecă publică, cămin cultural, trei biserici ortodoxe (Ulma, Măgura și în construcție la Lupcina), punct farmaceutic la dispensar, dispensar veterinar, opt cantoane silvice ce depind de ocolul Falcău, oficiu poștal, unitate coop. de consum, buticuri particulare...

*Casă din Vatra
Moldoviței (sec. XIX)*

ABSTRACT

Bukovina was in ancient times a Dacian land, later a Romanian land and was in mediaeval times the Northern part of the principality of Moldova. In 1775, after Poland's partial dismemberment, the Austrian Empire was to conquer it, rounding off its South/East borders.

From that days on it became a distinct geo-political area named "Buchenland" - the German term for "the country of beeches" (It had an area of 10.441 km², about 71.750 inhabitants, of which 77,33% were native Romanians, 22,67% Ukrainians and Carpatho-Russians from Galitzia and Pokutzia, who arrived as colonists over the year. Out of these, 1.114 families of Hutsuls stand out, a mountain population of cattle breeders and foresters who came in large numbers from the newly occupied North territory of Pokutzia and started settling in small scattered hamlets across the valleys of the Northern Carpathians).

The aim of the present paper is an interdisciplinary study of this ethnic minority which covers about 30 locations in Suceava county (namely the Southern half of historical Bukovina, the Northern half having been a part of the Soviet Union as a consequence of the Molotov-Ribbentrop treaty; today it is a district of Ukraine). The Hutsuls origins are a conundrum even nowadays.

For more than a century it has been said that the origin is Turkish (from the Cuman and Uzi migrations in the 11th-12th centuries), Scythian, Vandal, Gothic, Dacian and Romanian. What is certain is that the Hutsuls speak a dialect of the Ukrainian language, but there are many Romanian influences in their language, folk costume, material culture and customs.

These influences can be accounted for by the coexistence of the ancestors of the Hutsuls in the Northern Carpathians (Pokutzia first of all) with a large Romanian population of shepherds who arrived in the 11th - 15th centuries from Transilvania and other areas of the Northern Moldova. As a reminder of the significant Romanian colonisation in the Northern Carpathians (at that time it was the south-eastern part of the kingdom of Poland, now it is Ukraine), numerous toponyms were documented over past centuries, even though many cannot be found in common use (except place - names).

Anthropological research by Romanian and Polish specialists show that the *Hutsuls* have heterogeneous cultural features, but they are somehow related with those of the Romanian population from the Carpathians (the "Dinaric" type).

From an ethnographic point of view, their folk costume which is on the verge of extinction, had some unique characteristics, especially for men (an outfit of thick cloth made from red wool), but also for women, who used to wear a type of shirt called "volosca", common to Romanian women too. "Volosca" are decorated not with background lines and geometrical figures, but with brightly-coloured flowers and leaves of red, orange and yellow. Hutsuls are good wood and metal craftsmen.

Their art has sometimes been compared to that of the Scandinavian people.

The houses and household annexes were real pieces of art.

As Christian Orthodox people, just like Romanians, their traditions customs are close to those of the majority population. They are very familiar with the art of painting Easter eggs, truly polychromatic jewels, an art now claimed by Ukrainians to be their own.

The paper also presents the main findings of a socio-professional investigation into mountain parishes, Brodina and Ulma covering a total of 15 locations and about 4.000 people. Most of them are cattle and sheep breeders, but some also work in wood exploitation. Due to the present economic crisis a lot of unemployed young people leave their homes to earn their living in other parts of the country or abroad.

The project was financed mostly by F.D.S.C. (**The Foundation for the Development of Civil Society**), and analyses of the main findings took place at the City Council of Suceava, where members of the Council, other county institutions, enterprises and representatives of the parishes themselves all participated.

Among the numerous conclusions that were reached, a few can briefly be listed here:

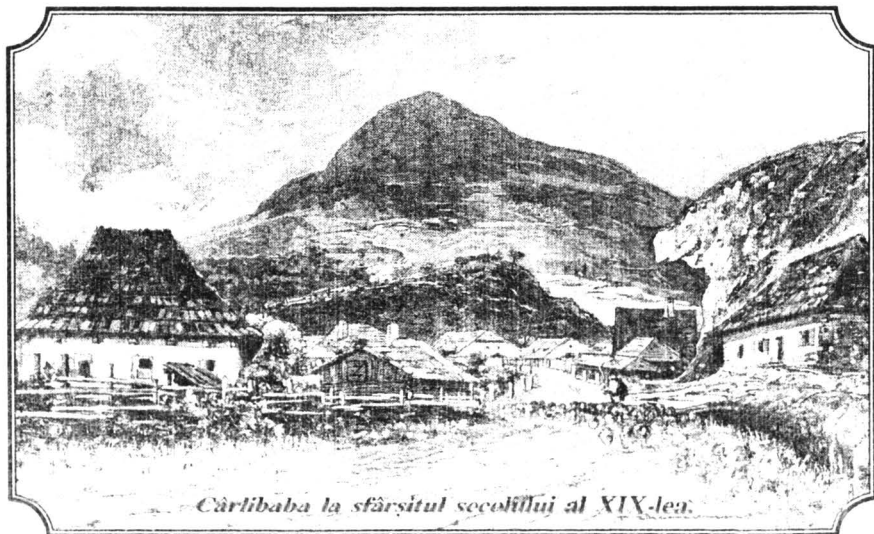
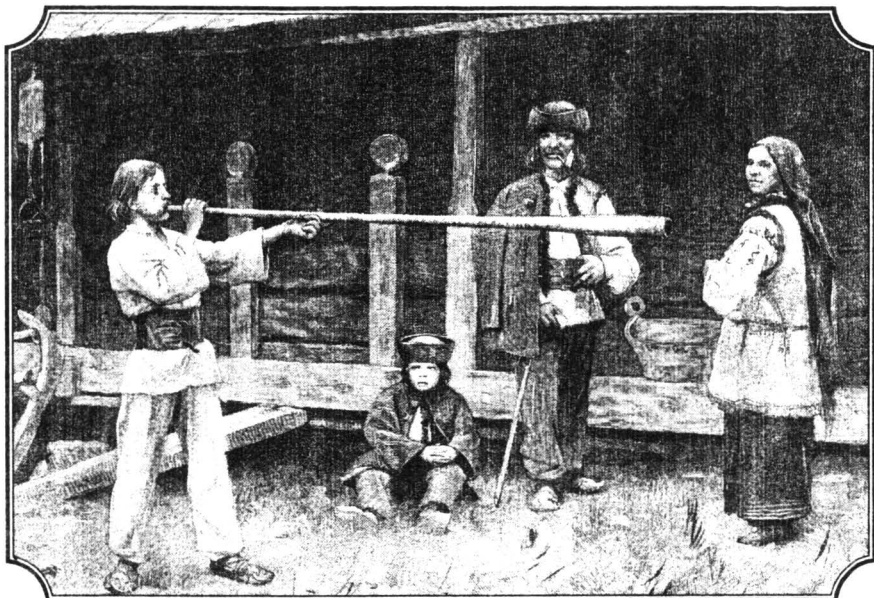
- the pressing need for few investment to finish the county road which goes to the Ukrainian border check point to facilitate an increase in the traffic in the near future;
- the need to strengthen new parts of the protective dyke along the valley of the river Suceava;
- the importance of including this territory in the future circuit of national and international "agro-tourism" thus contributing to the welfare of these parishes (also official twinning of these parishes with similar ones in France);
- the need to extend the electricity network to houses set in inaccessible places (maybe making use of independent power generators);
- improving equipment in the medical units and providing new sanitary units in the isolated villages;

– last, but not least, the importance of preserving the ethno-cultural features of Hutsuls, their craftsmanship which would be made more valuable by tourism, but also by the Minorities museum of Bukovina which is to be established at Cacica (in Suceava county).

The paper ends with the hope that certain foundations or the local authorities from nearby Ukraine will also initiate such projects for their minorities, including the approximately 500.000 Romanians who, although they unofficially represent the third largest ethnic groups in that area do not yet benefit from minority rights specified in law.

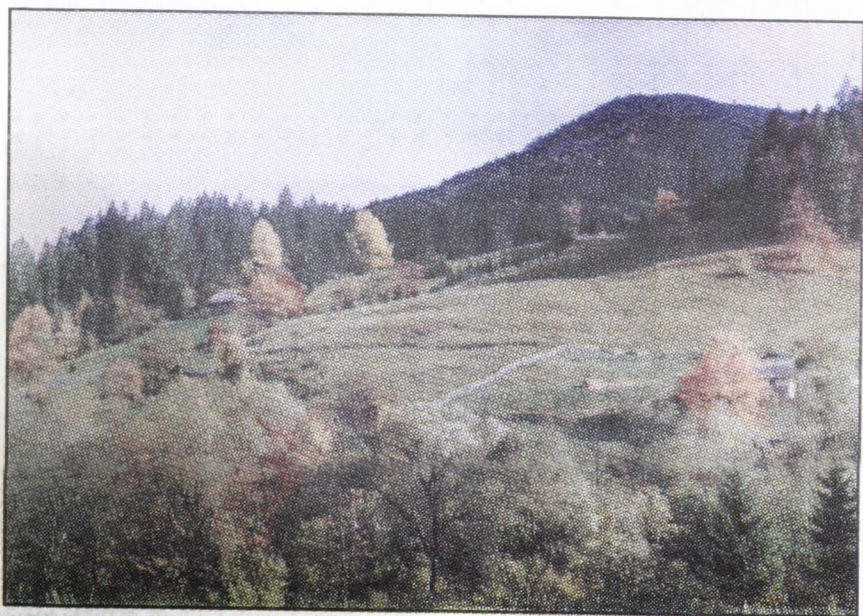
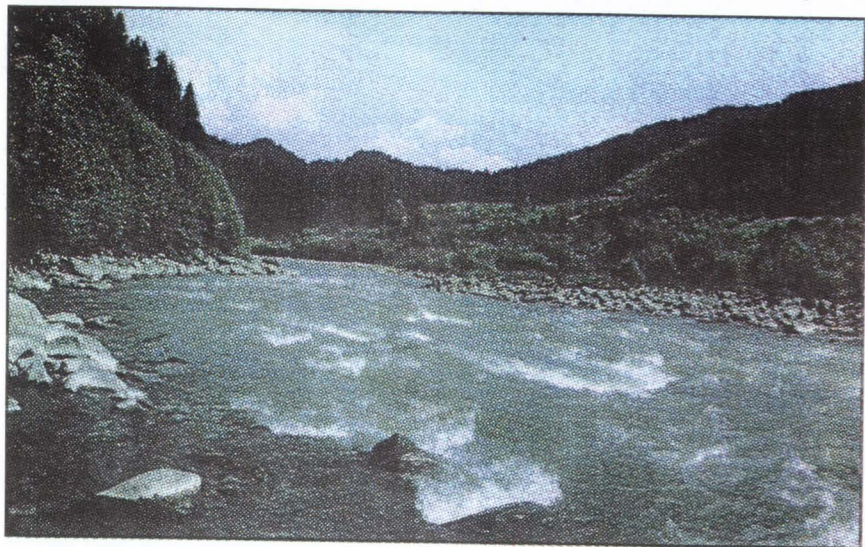
Translated by Prof. R. Săucan

Tipar executat la Tipografia ROF S.A. din Suceava.
Calea Unirii nr. 22, tel. (030) 212886

Valea Ceremuşului la Iablonița

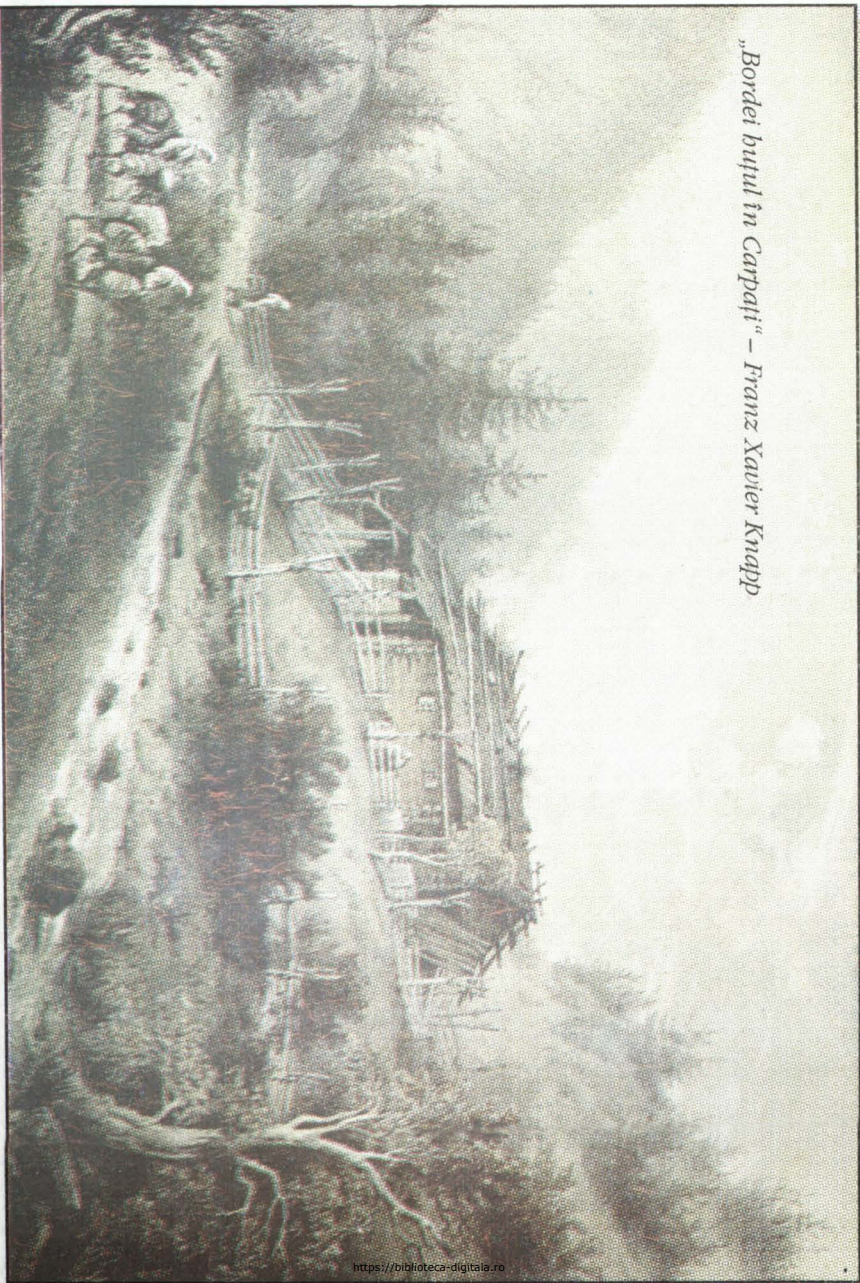

Valea Sucevei la Sadău

„Cataractul Sucevei la Șipot“ (azi <https://biblioteca.ro>) acvaforte de Franz Xavier Knapp

„Bordei bușul în Carpați” – Franz Xavier Knapp

Ein Mann aus der Bukowina.

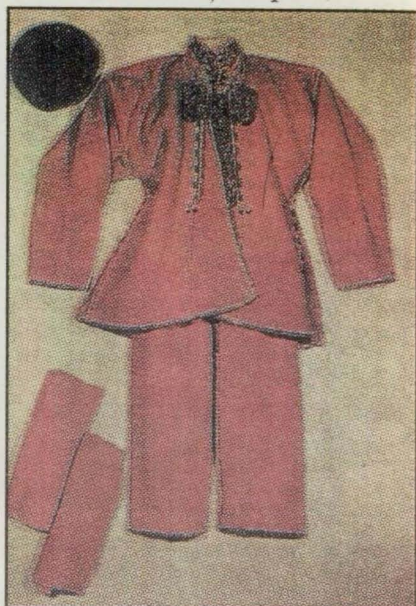
Paysan de la Bukowina

„Paysan de la Bukowine“
– acuaforte colorată de Franz Jäschke, Wien, 1821.

Costum femeiesc

Costum roșu (2 piese)

Miri Maria și Alexa BECIȚA din Seletin (România, 1928).

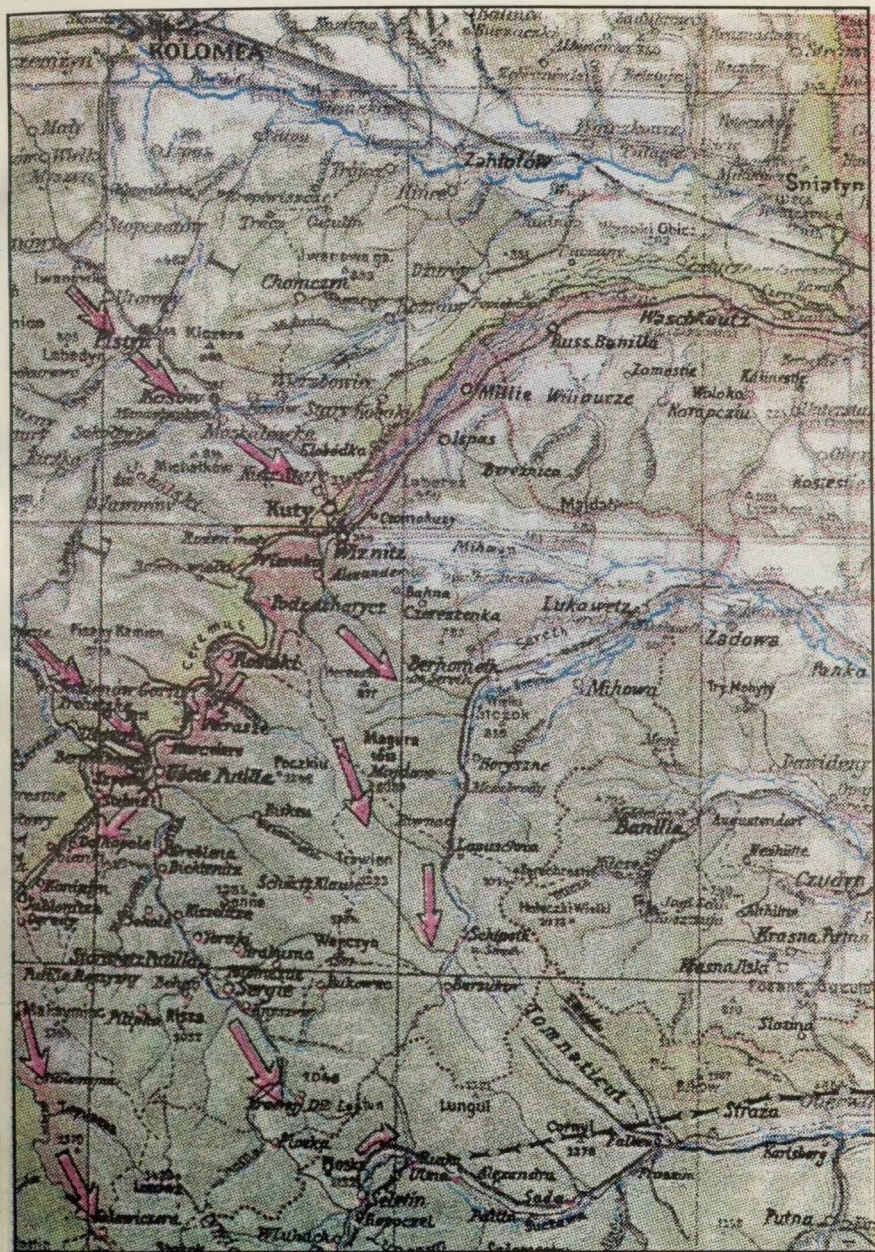
*Surorile Victoria IAMNIȚCHI și Nastasia MEHNO
din Ulma (1998)*

*Biserica greco-catolică (1762)
din Sadău*

*Biserica ortodoxă
din Sadău*

Direcțiile de colonizare buțulă în Bucovina (I)

Direcțiile de colonizare butulă în Bucovina (II)

ISBN 973 - 0 - 00566 - 4

